

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK ZA SOCIJALNI RAD

RASPROSTRANJENOST MALOLJETNIČKE DELINKVENCIJE
NA PODRUČJU OPĆINE ŽEPČE

-magistarski rad-

Kandidat:

Berina Malićbegović

Broj indeksa: 810/II-SW

Mentor:

Doc.dr. Nina Babić

Sarajevo, mart 2023

Berina Malićbegović **RASPROSTRANJENOST MALOLJETNIČKE DELINKVENCIJE NA PODRUČJU OPĆINE ŽEPČE**

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK ZA SOCIJALNI RAD

**RASPROSTRANJENOST MALOLJETNIČKE DELINKVENCIJE
NA PODRUČJU OPĆINE ŽEPČE**

-magistarski rad-

Kandidat:

Berina Malićbegović

Broj indeksa: 810/II-SW

Mentor:

Doc.dr. Nina Babić

Sarajevo, mart 2023

SADRŽAJ

UVOD	5
I METODOLOŠKI PRISTUP ISTRAŽIVANJU	6
1.1. Problem istraživanja.....	6
1.2. Predmet istraživanja.....	7
1.3. Kategorijalno pojmovni sistem.....	8
1.4. Cilj istraživanja.....	9
1.5. Hipoteze	9
1.6. Način istraživanja	10
1.7. Opravdanost istraživanja.....	11
1.8. Vremensko i prostorno određenje istraživanja	11
II RIZIČNI I ZAŠTITNI FAKTORI U POJAVI MALOLJETNIČKE DELINKVENCije.....	12
2.1. Pojmovno određenje i definisanje osnovnih pojmoveva	12
2.2. Struktura ličnosti maloljetnog delinkventa	13
2.3. Rizični faktori u pojavi delinkventnog ponašanja.....	15
2.3.1. Genetski ili biološki faktori rizika	18
2.3.2. Individualni ili vršnjački faktori rizika	19
2.3.3. Rizični faktori u porodici.....	29
2.3.3.4. Asocijalne i sociopatološke pojave u porodici	27
2.3.3.5. Socio-ekonomski status.....	28
2.3.4. Rizični faktori povezani sa školom	29
2.3.5. Slobodno vrijeme kao rizični faktor maloljetničke delinkvencije	34
2.3.6. Sredstva masovne komunikacije.....	35
2.4. Zaštitni faktori u pojavi delinkventnog ponašanja	36
2.5. Pristup u radu sa djecom i porodicama pod rizikom	37
2.6. Prevencija delinkventnog ponašanja u lokalnoj zajednici	39
III REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	41
3.1. Rezultati anketnog upitnika za roditelje.....	41
3.2. Rezultati anketnog upitnika za učenike	58
IV ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	88
LITERATURA.....	90
PRILOZI -Anketa.....	95

UVOD

Maloljetnička delinkvencija, kao socijalno patološka pojava, predmet je interesa brojnih naučnih disciplina. Ovaj interes uslovljen je složenošću samog fenomena maloljetničke delinkvencije. Razvojem društva i pravnog sistema sve više je dolazilo do razlikovanja maloljetnika kao učinilaca krivičnih djela u odnosu na punoljetne učinioce, što je i dovelo do izdvajanja maloljetnika u posebnu kategoriju krivično – pravnih subjekata. Problem maloljetničke delinkvencije prisutan je i u bogatim i u siromašnim društvima, a posebno je izražen u zemljama u tranziciji, kojima pripada i Bosna i Hercegovina. Za razliku od većine drugih zemalja, koje su u istoj fazi razvoja u Bosni i Hercegovini je taj proces znatno komplikovaniji i usporeniji tako da je neizvjesno do kada će trajati.

Maloljetnici predstavljaju osjetljivu kategoriju ljudske populacije na koju utiče društvena kriza, pa se njihova reakcija na ove pojave ogleda kako u asocijalnom ponašanju, tako i u vršenju prekršaja i krivičnih djela. Jedan od najosjetljivijih i najvažnijih segmenata u razvoju svake zajednice, pa tako i u bosanskohercegovačkom društvu je potreba sistemske i kontinuirane brige o mladima, njihovom pravilnom razvoju i usmjerenju, prevenciji negativnih uticaja na njihovo ponašanje i resocijalizaciji maloljetnika koji su ispoljili društveno neprihvatljive oblike ponašanja. Okruženje i socijalni kontekst u kojem mladi žive nameće nove vrijednosti, kao i nova pravila života, što neminovno utiče na razvoj i način razmišljanja, posebno u adolescentnom dobu. Iz navedenog proizlazi i činjenica da je pojam delinkvencije usko vezan za suprotstavljanje društvu, njegovom sistemu vrijednosti, normama i zakonima. Delinkvencija obuhvata teže oblike asocijalnog, antisocijalnog, sociopatološkog i kriminalnog ponašanja. Pojavi delinkventnog ponašanja posebno pogoduju kritična razdoblja poput ratnih i postratnih prilika, zaoštrenih društvenih odnosa, ekonomskih kriza, siromaštva, nezaposlenosti, stambene i materijalne poteškoće, kriza morala, kriza sistema vrijednosti, kriza u porodici i drugo.

S tim u vezi istraživanjem se nastojalo ukazati na važnost poznavanja uzroka maloljetničke delinkvencije kako bi se prevenirala njena pojava, ublažile njene posljedice na budući život maloljetnika, ali i eliminisale mogućnosti za pojavu recidivizma.

I METODOLOŠKI PRISTUP ISTRAŽIVANJU

1.1. Problem istraživanja

U ovom istraživanju ključni problem je maloljetnička delinkvencija kao socio – patološka pojava. Maloljetnička delinkvencija jedan je od ozbiljnih problema u bosanskohercegovačkom društvu. S obzirom da društvene prilike pogoduju porastu maloljetničke delinkvencije, problem postaje mnogo složeniji, kako po pitanju otklanjanja uzroka, štetnih posljedica proizašlih izvršavanjem krivičnog djela, tako i po pitanju prevencije. Kao fenomen, delinkventno ponašanje ima karakter društvene pojave, prvenstveno zbog toga što delinkventno ponašanje predstavlja odnos ljudi prema drugim ljudima. Ovaj odnos može biti neposredan i posredan preko društvenih dobara i vrijednosti. Također, ovo ponašanje ima negativne posljedice na društvo i društvena dobra i zbog toga ga je društvo označilo kao nepoželjno, prestupničko, odnosno delinkventno. Naime, neosporna je činjenica da je problem maloljetničke delinkvencije prisutan kako u bogatim, tako i u siromašnim društvima, a posebno je izražen u zemljama u tranziciji, među kojima je i Bosna i Hercegovina. Uprkos ovoj činjenici, može se uočiti da se u Bosni i Hercegovini ovom problemu ne posvećuje dovoljno pažnje, te da je praksa u ovom kontekstu „zakazala“. Na to ukazuje činjenica da su odgojne preporuke donesene, ali se u praksi ne primjenjuju zbog nedostatka potrebnih resursa. S tim u vezi, ova se pojava ne može posmatrati kao izolovan i autonoman problem. U ovakvim situacijama potrebno je postaviti pitanje i efikasne reakcije cjelokupnog pravnog sistema i pojačane društvene kontrole nad ponašanjem mladih u pogledu primjene preventivnih programa za pojedine grupe maloljetnika koji ispoljavaju poremećaje u ponašanju. Iz tog razloga izučavanje ovog problema zahtjeva multidisciplinaran pristup.

1.2. Predmet istraživanja

Predmet ovog istraživanja je rasprostranjenost maloljetničke delinkvencije na području općine Žepče. Istraživanjem su se željeli ispitati uzroci maloljetničke delinkvencije, broj (procenat) maloljetnika koji su bili u sukobu sa zakonom, te zastupljenost recidivizma.

Tri najznačajnije skupine koje mogu imati utjecaj na ponašanje mladih svakako su porodica, škola, ali i slobodno vrijeme. Porodica ima izuzetno značajnu ulogu u životu svake ličnosti. Ona može predstavljati snažan rizični ili zaštitni faktor u pojavi maloljetničkog prestupništva. Pored toga, u porodici se odvija najbitniji dio čovjekovog sazrijevanja. Porodica i porodični odgoj predstavljaju prvi i temeljni stepen u razvoju djeteta i njegove ličnosti i ničim se ne mogu zamijeniti. Poslije porodice, škola ima najznačajniju ulogu u odgoju i socijalizaciji. Polaskom u školu dijete se uključuje u novu, do tada nepoznatu, sredinu u kojoj stupa u interakciju sa svojim vršnjacima i sa odraslima i od njega se očekuje da učestvuje u raznim aktivnostima. Kakav će biti kvalitet interakcije i aktivnosti ne zavisi samo od djeteta nego i od spremnosti drugih aktera da prihvate dijete. Kako bi se dao valjan odgovor na riziko faktore u vezi sa školom, potrebno je sveobuhvatnije sagledavanje svih faktora koji direktno ili indirektno, sa jačim ili slabijim intenzitetom utječu na djetetovo ponašanje i odnos prema školi. I treći, ali ne manje značajan faktor jeste slobodno vrijeme. Naime, mladi najveći broj krivičnih djela, kao i drugih društveno neprihvatljivih oblika ponašanja, vrše upravo u slobodno vrijeme. U odnosu na vrijeme koje mladi provode u školi i na drugim obavezama, manje su nadzirani, tako da se period u kojem nemaju jasno organizovane aktivnosti pokazuje pogodnim za izvršenje prestupničkih radnji. Međutim, zbog toga što je slobodno vrijeme veoma značajno za pravilan razvoj i usmjeravanje djece i mladih moguće je sa dobro osmišljenom organizacijom slobodnog vremena spriječiti brojne poremećaje u ponašanju i delinkvenciju mladih. Za uspješno suzbijanje ili u najboljem slučaju smanjivanje na najmanju mjeru ovog problema, potrebno je otkriti korijen, odnosno ući u samu srž problema. Iz svega navedenog može se zaključiti da je rješavanju problema maloljetničke delinkvencije potrebno pristupiti sistemski i vrlo rano kako se takvo ponašanje ne bi nastavilo u budućnosti.

1.3. Kategorijalno pojmovni sistem

„*Maloljetnička delinkvencija* podrazumijeva sva ponašanja mladih koja su u postojećim kaznenim kodeksima određena kao kaznena djela. Iako ima niz zajedničkih obilježja sa kriminalitetom punoljetnih osoba, kriminalitet mladih ima i svoje specifičnosti koje proističu iz njihovih bio-psiholoških, socioloških i pravnih karakteristika. Tako je delinkventno ponašanje mladih primjерено njihovom uzrastu (npr. krađa čokolada, igračaka i sl.). Što je adolescent stariji, delinkventno ponašanje postaje stil života, koji kod njega stvara osjećaj društvene važnosti i samopoštovanja, a u samom delinkventnom činu vide «herojsko djelo i avanturu», za razliku od odraslih delinkvenata (sračunat na vrijednost, koristoljublje u društvenom značenju)“ (Horvat, 2008: 77, prema Macanović, 2021:18)

„*Maloljetnik* je osoba određenog starosnog uzrasta i posebnih biopsihičkih osobina koja se razlikuje od djece i odraslih po stepenu emocionalne i intelektualne zrelosti.“ (Buljubašić, 2005:18)

Delinkvent – termin delinkvencija potiče od latinske riječi *delictum* (deliktlat., *delictum*, *deliquerere*), što znači greška, prestup, djelo koje je zakonski zabranjeno; kažnjivo ponašanje, zločin. Istog porijekla je i riječ *delinkvent*, lat. *delinquere* - pogriješiti (Vujaklija, 1996).

Općina je jedinica lokalne samouprave koja je na osnovu ispunjavanja propisanih kriterija uspostavljena zakonom. čl.4 Zakon o principima lokalne samouprave u FBiH (Službene novine FBiH broj 49/06)

1.4. Cilj istraživanja

Naučni ciljevi istraživanja

Istraživanjem se došlo do saznanja o uzrocima rasprostranjenosti maloljetničke delinkvencije na području općine Žepče, zaštitnim faktorima ključnim za njenu prevenciju, te su na osnovu rezultata istraživanja prepoznate aktivnosti koje je neophodno poduzeti u cilju preveniranja i suzbijanja ove sociopatološke pojave.

Pored toga, rezultati istraživanja ukazali su na nivo saradnje različitih aktera na nivou lokalne zajednice, poput odgojno-obrazovnih ustanova, centra za socijalni rad i policije, u pogledu prevencije i rješavanja problema maloljetničke delinkvencije na području općine Žepče.

Društveni ciljevi istraživanja

Rezultati istraživanja poslužiti će za bolje razumijevanje problema maloljetničke delinkvencije na području općine Žepče, donošenje odgovarajućih mjera i poduzimanje određenih aktivnosti u različitim sektorima kako bi se efikasnije djelovalo u suzbijanju maloljetničke delinkvencije.

1.5. Hipoteze

Generalna hipoteza

Rasprostranjenost maloljetničke delinkvencije na području općine Žepče u značajnoj mjeri vezano je za porodicu, školu i slobodno vrijeme.

Posebne hipoteze

1. Odnosi u porodici imaju značajan uticaj na pojavu maloljetničke delinkvencije.
2. Poremećena porodična struktura predstavlja riziko faktor za pojavu maloljetničke delinkvencije.
3. Školski uspjeh/neuspjeh može biti jedan od faktora za pojavu maloljetničke delinkvencije.

4. Neadekvatan način organizovanja i korištenja slobodnog vremena predstavlja rizični faktor maloljetničke delinkvencije.
5. Masovni mediji predstavljaju rizični faktor nastanka maloljetničke delinkvencije u današnjem savremenom društvu.

Indikatori:

Usmeni i pismeni iskazi socijalnih radnika, službenika policijske uprave, uposlenika škole, pedagogice.

Dokumenti, izvještaji, rezultati prethodnih istraživanja, literatura i drugo.

1.6. Način istraživanja

Ovo istraživanje ima karakter teorijsko – empirijskog istraživanja što je uvjetovalo izbor metoda i tehnika istraživanja.

Od metoda u radu je korištena metoda analize sadržaja dokumenta i metoda ispitivanja.

Od tehnika je korištena tehnika anketiranja, a od instrumenata anketni upitnik za učenike. Pored toga obavljen je intervju sa socijalnom radnicom JU „Centar za socijalni rad“ Žepče, nadležnim organom PU Žepče, kao i sa pedagogicom SMŠ „Žepče“.

Izvor podataka

Izvori podataka su klasificirani kao empirijski (rezultati istraživanja) i teorijski (literatura, dokumenti, izvještaji...)

Uzorak

Uzorak čini 80 ispitanika (učenika III i IV razreda SMŠ „Žepče“), socijalna radnica iz JU „Centar za socijalni rad“, pedagogica iz SMŠ „Žepče“, te policijski službenik iz PU Žepče.

1.7.Opravdanost istraživanja

Naučna opravdanost istraživanja

Naučna opravdanost istraživanja prepoznata je u nastojanju da se istraže uzroci rasprostranjenosti maloljetničke delinkvencije na području općine Žepče. Za posvećenost problemu maloljetničke delinkvencije, neophodna je primjena naučnih dostignuća i relevantnih saznanja kako u cilju suzbijanja, tako i prevencije delinkvencije.

Društvena opravdanost istraživanja

S obzirom da su rezultati istraživanja omogućili sticanje uvida u rizične i zaštitne faktore u pojavi maloljetničke delinkvencije, oni mogu predstavljati podlogu za kreiranje budućih aktivnosti u cilju prevencije i rješavanja problema maloljetničke delinkvencije na području općine Žepče. U kreiranju pomenutih aktivnosti neophodna je saradnja svi ključnih aktera - škole, centra za socijalni rad i policije, a u njihovoј realizaciji neizostavan je i angažman roditelja i djece.

1.8.Vremensko i prostorno određenje istraživanja

Vremensko određenje istraživanja odnosi se na period od 2019. do 2022. godine.

Prostorno određenje istraživanja odnosi se na općinu Žepče, Zeničko – Dobojski kanton.

II RIZIČNI I ZAŠITNI FAKTORI U POJAVI MALOLJETNIČKE DELINKVENCIJE

2.1. Pojmovno određenje i definisanje osnovnih pojmoveva

Pojam maloljetničke delinkvencije se različito određuje u pravnoj, sociološkoj, kriminološkoj, pedagoškoj i drugoj literaturi, a što je višestruko uslovljeno. U upotrebi je mnogo termina kojima se ova pojava ili pojedini njeni oblici označavaju. Takvo shvatanje je višestruko uslovljeno. Pored složenosti same pojave, tome su u najvećoj mjeri doprinijeli različiti konceptualni pristupi, koji vode različitim rješenjima. (Buljubašić, 2008)

Terminološke odrednice neprihvatljivog ponašanja mladih u stručnoj literaturi su veoma različite: neprilagođeno ponašanje, maloljetnički kriminal, maloljetnička delinkvencija, maloljetničko prestupništvo, vaspitna zapuštenost i sl. Ipak, zadnjih godina preovladava mišljenje da je termin maloljetnička delinkvencija najprihvatljiviji i politički najkorektniji u smislu smanjenja stigmatizacije ovih lica i putem jezika koji koristimo.

Maloljetnička delinkvencija se može posmatrati u užem i širem smislu. U užem smislu ono predstavlja kršenje pravnih normi, odnosno izvršenje krivičnih djela od strane maloljetnika. U širem smislu pored izvrešnja krivičnih djela ono uključuje i kršenje moralnih normi, činjenje prekršaja, kao i asocijalna ponašanja.

Maloljetnička delinkvencija se ispoljava u pojedinačnim ponašanjima koja su inkriminisana pozitivnim zakonskim propisima. Zapravo, to su konkretno učinjena krivična djela, a njeni osnovni elementi su djela i učinitelji tih djela. Potrebno je naglasiti da se maloljetnička delinkvencija vrlo često tretira u okviru opšteg kriminaliteta. Međutim, bez obzira da li se radi o delinkvenciji odraslih ili maloljetnika, riječ je o ponašanju koje je protiv zakonito, dakle, ponašanje se javlja kao individualna ili lična pojava.

Prema osvrtu na literaturu, ne negira se utjecaj različitih faktora, jer oni djeluju u jednom dinamičkom spletu i vrše utjecaj na konkretno ponašanje, ali se prednost daje društvenim utjecajima, jer je njihovo djelovanje najsnažnije.

I upravo zbog toga što društveni utjecaji najsnažnije djeluju, delinkventno ponašanje je prvenstveno društveno uslovljeno. To znači da se pri objašnjenju uzroka delinkventnog ponašanja ne treba gledati struktura ličnosti i druge osobine delinkventna. Zapravo, ovo

poznavanje je od ključnog značaja, jer efekt određenih društvenih utjecaja u velikoj mjeri zavisi od biopsihičke strukture određene osobe.

2.2. Struktura ličnosti maloljetnog delinkventa

Struktura ličnosti maloljetnog delinkventa ima primaran etiološki značaj. Delikt je uvijek akt ponašanja pojedinca ili grupe, a nema te reakcije koja je nezavisna od strukture ličnosti onoga koji reaguje. Nepobitna je činjenica da je utvrđivanje strukture ličnosti maloljetnih delinkvenata preduvjet za rješavanje jednog tako akutnog društvenog problema kakav je maloljetnička delinkvencija. Kako bi došli do saznanja o ličnosti maloljetnog delinkventa potrebno je razmotriti faze djetetovog razvoja, od djetetovog dolaska na svijet pa do faze gdje se ličnost delinkventa oslikava (pojavljuje). (Buljubašić, 2012)

U pravilu, dijete na svijet dolazi kao potpuno bespomoćno ljudsko biće i za njegov opstanak i razvoj neophodna je briga i pomoć odraslih. Stvarajući uvjete za njegov pravilan psihofizički razvoj o djetetu se brinu njegovi roditelji. Razvoj djeteta je složen i dinamičan proces koji ima svoje karakteristike, dinamiku, specifičnosti, odstupanja, itd. Poznavanje procesa razvoja i svih njegovih faza neophodno je iz više razloga. Roditelji koji imaju znanja o procesu razvoja i svim njegovim fazama, bit će u mogućnosti da na adekvatan način prate razvoj djeteta i da blagovremeno prepoznaju da li se razvoj odvija normalnim tokom. Ukoliko uoče neke nepravilnosti i odstupanja, neophodno je da zatraže stručnu pomoć. Potrebno je istaći da blagovremenim uočavanjem ovih problema i ranom intervencijom pruža se veća mogućnost za njihovo uklanjanje ili ublažavanje. Kao što je prethodno navedeno, roditelji su ti koji zaista moraju poznavati specifičnosti svake faze razvoja kako bi što bolje zadovoljili potrebe djece i pružili im podršku da pređu u sljedeću fazu razvoja. U procesu rasta i razvoja svaka osoba prolazi kroz različite faze dok ne postigne punu zrelost. Osvrćući se na to, roditelji moraju imati vremena za svoje dijete, moraju mu objasniti koje promjene će nastupiti i šta te promjene znače i moraju mu biti podrška i oslonac u svakom trenutku njegova odrastanja.

Značaj okoline, odnosno socijalnog okruženja u kojem dijete živi i interakcije odraslih s djetetom, posebno su došli do izražaja u posljednje vrijeme. Utjecaj socijalnog oruženja na različite aspekte razvoja djeteta od samog rođenja naglašavaju i brojne teorije kognitivnog razvoja. Za kognitivni razvoj djeteta i njegovo napredovanje od izuzetnog značaja su karakteristike posrednika, posebno želja i spremnost odrasloga da posreduje između djeteta i

vanjskih izvora. Pored toga, važne su i karakteristike samog djeteta, jer odrasli koji su u neposrednoj dječjoj okolini najutjecajniji su u predškolskoj dobi, pri čemu je ovaj utjecaj veći i snažniji ukoliko odrasli imaju topliji i prisniji odnos i ukoliko su posvećeniji djetetu. S obzirom na navedeno, u ovoj fazi može se zaključiti da je od velikog značaja da roditelji imaju takve karakteristike koje će omogućiti da dijete odrasta u razvojno poticajnom porodičnom okruženju, koje je zapravo i najvažnije socijalno okruženje u djetinjstvu i koje ostavlja snažan pečat na razvoj svake osobe.

Temelji ličnosti postavljaju se u djetinjstvu, međutim, Erikson (1970.) je jedan od rijetkih koji ističe da je za ličnost odraslog od najvećeg značaja ono što se dešavalo u periodu mладаљства. S obzirom na značaj ovog perioda za razvoj svakog čovjeka, i da je ovo period u kojem se najviše ispoljavaju poremećaji u ponašanju, te da roditelji imaju izuzetno značajnu ulogu u ovom periodu, neophodno je razmotriti odnos između roditelja i adolescenta. Adolescencija je izuzetno buran period u razvoju svake osobe. On predstavlja prelazak iz djetinjstva u odraslo doba, i u njemu se događaju brojne promjene (tjelesne, psihičke, intelektualne, društvene i druge). Razdoblje adolescencije najčešće se određuje kao period od početka puberteta do potpunog psiho – fizičkog razvoja ličnosti. Adolescencija je razdoblje života koje ima specifične karakteristike koje se ogledaju u kontinuiranom rastu i promjenama koje zahvataju sve dimenzije adolescenta. Za ovo razdoblje je značajno mijenjanje vrijednosti i odnosa adolescenta prema njemu samome, pa samim tim dolazi i do razvijanja spoznajnih sposobnosti. Pored toga, u ovom periodu dolazi do značajnih promjena u načinu održavanja odnosa s porodicom, poimanju odgovornosti i načinu odnosa prema spoljašnjem svijetu. Adolescent postavlja temeljna životna pitanja, traga za vlastitim identitetom, odnosno, otkriva ko je on, šta želi biti i šta sve očekuje od života. Izgradnja karaktera koja je zapravo započeta u djetinjstvu je također vrlo značajna za ovaj period. To znači da je karakter podložan promjenama tokom života, za razliku od temperamenta koji se formira pod uticajem naslijedenih osobina i sredine nema odlučujući utjecaj na njegovo formiranje. U periodu adolescencije naročito je značajna podrška i razumijevanje roditelja i porodice. Roditelji moraju da poštuju mišljenje svojih adolescenta, kao i da im dozvole i omoguće veću samostalnost i kontrolu nad njihovim životima. Ako roditelji u ovom periodu ne nastupe sa puno razumijevanja i uvažavanja, sukob sa adolescentom je neizbjježan. Adolescenti su zapravo ti koji žele puno brzih promjena koje roditelji, najčešće, ne mogu prihvati. Pored toga, značajan je i stepen i način kontrole roditelja, jer prerana nezavisnost adolescenta od roditelja krije potencijalne opasnosti, kao i nemogućnost odupiranja negativnim vanjskim faktorima, a što zapravo može dovesti do društveno

neprihvatljivog ponašanja i sukoba. Imajući sve ovo u vidu, može se zaključiti da je nezavisan adolescent mlada osoba koja je u stanju da donosi odluke nezavisno od svojih roditelja, ali je u isto vrijeme u stanju da se odupre različitim negativnim pritiscima vršnjaka i drugih osoba koji dolaze iz spoljnog svijeta. I zato je razvijanje nezavisnosti kod adolescente veoma složen proces u kojem je posebno značajan kvalitet komunikacije sa roditeljima i uvažavanje mišljenja adolescente. Ali na sve ovo potrebno je istaći da i prerana nezavisnost adolescente od roditelja može povećati osjetljivost na pritisak vršnjaka da počnu konzumirati alkohol, cigarete, drogu i druge psihoaktivne supstance. Zato je od velikog značaja uspostavljanje balansa koji će iz odnosa roditelja i adolescente manifestovati da adolescenti mogu preuzeti kontrolu nad vlastitim životom i da kao samostalna ličnost donosi odluke.

2.3. Rizični faktori u pojavi delinkventnog ponašanja

Delinkventna ponašanja, u najužem smislu odnose se na ponašanja koja su zakonom definisana kao zabranjena i za koje postoje propisane sankcije (bez obzira da li se radi o težim kaznenim djelima ili prekršajima kao lakšima). (Šućur, 2004.).

Carrol i sur. (2009) navode da kada se govori o delinkvenciji, mnogi faktori rizika pridonose razvoju negativnih ishoda za mlade ljude. Umiješanost u delinkvenciju može se smatrati kao samopredstavljanje u kojem se prenosi poruka prkosa i prihvata često nagrađivanje od delinkventnih vršnjaka. Za neke adolescente kršenje pravila ili zakona izgleda privlačno i motivirajuće. Faktori rizika definisani su kao karakteristike, varijable ili opasnosti koje, ako postoje za određenog pojedinca, povećavaju vjerovatnost da se razvije poremećaj. Također se napominje da faktor rizika predviđa povećanu vjerovatnost kasnijeg prijestupa. Iako istraživači koriste faktore rizika za otkrivanje vjerovatnosti prijestupa, mnogi mladi sa višestrukim faktorima rizika nikada ne počine nasilna djela. Faktor rizika može povećati vjerojatnost prijestupa, ali ne nužno i delinkventno ponašanje. Delinkventi i rizični adolescenti sebe doživljavaju i opisuju kao da imaju višu društvenu reputaciju, aktivno žele i traže više neprilagođenu reputaciju jer žele da ih drugi doživljavaju kao nepredvidljive, da imaju više divljenja u društveno devijantnim aktivnostima i od velike važnosti su im ciljevi povezani s delinkvencijom nego adolescentima koji nisu u riziku.

Rizični faktori za razvoj poremećaja u ponašanju predstavljaju sve čimbenike koji povećavaju vjerovatnost pojave poremećaja u ponašanju, koji omogućavaju da takvo ponašanje traje kroz

duže vrijeme, te da ono dobiva na težini (prelazi u ozbiljnije poremećaje u ponašanju). Rizični faktori djeluju u klasterima pa je teško razumjeti njihovo djelovanje. Utvrđivanje rizičnih faktora je veoma korisno i upućuje nas na saznanje kakav je zapravo rizični status djeteta. Rizični procesi su ti koji nam objašnjavaju gdje i kako rizični faktori dovode do ranjivosti. Pored rizičnih procesa imamo i rizične lance koji objašnjavaju utjecaj rizičnih faktora i procesa koji dovode do negativnih ishoda. (Buljubašić, 2012)

Brojni su uzroci, povodi ili uvjeti pojave problema u ponašanju kod djece i mladih. Objasnjanju uzroka javljanja problema u ponašanju danas se pristupa kroz prizmu ekološkog sistema, odnosno, detektiranja svih onih čimbenika koji povećavaju vjerovatnost pojave problema u ponašanju, a koji se javljaju kako na različitim razinama funkciranja djeteta tako i u njegovojoj okolini. Tako se govori o bio – psiho – socijalnoj uvjetovanosti nastanka problema u ponašanju.

Ponašanja djece i mladih koja se određuju kao problemi ili poremećaji u ponašanju najčešće se dijele u dvije skupine:

1. Internalizirana ponašanja
2. Eksternalizirana ponašanja

Internalizirana (pasivna) ponašanja su ona koja karakterizira pretjerana kontrola i usmjerenošć prema sebi. Takvim ponašanjima dijete/mlada osoba uglavnom šteti sebi, a manje okolini pa stoga takva djeca/mladi češće ostaju neprimijećeni i bez adekvatne podrške jer ih se ne percipira kao „problematične“.

Eksternalizirana (aktivna) ponašanja su ona koja karakterizira nedovoljna kontrola i to su uglavnom ona ponašanja koja su usmjerena na okolinu: impulzivnost, hiperaktivnost, neposlušnost, nepažnja, agresivnost, destruktivnost, delinkvencija, bježanje iz škole, od kuće ili drugih odgojnih sredina, nepoštovanje pravila i autoriteta. Za djecu koja se ovako ponašaju često se može čuti da su nemoguća, zločesta, van kontrole i sl. Zbog svog ometajućeg karaktera su češće vidljiva pa i češće izazivaju reakciju okoline.

Čimbenici rizika za razvoj problema u ponašanju i upuštanja u rizična ponašanja javljaju se u višestrukim sistemima uključujući porodicu, školu, vršnjake, zajednicu i sl. Čimbenici koji povećavaju vjerovatnost pojave problema u ponašanju zaista su brojni. Međutim, ono što je bitno jeste način na koji su oni međusobno povezani i kako djeluju na svako pojedino dijete/mladu osobu. Postoje djeca koja su izložena vrlo velikom broju rizičnih čimbenika, a ne

pokazuju probleme u ponašanju, dok postoje djeca koja odrastaju s vrlo malo rizičnih čimbenika, a ipak razviju probleme u ponašanju. Dakle, radi se isključivo o individualnom načinu reagovanja djeteta/mlade osobe na čimbenike kojima je izložen. Važno je znati da se gotovo nikad ne radi samo o jednom ili dva čimbenika koji dovode do problema, već se radi o većem broju čimbenika i o njihovoj međusobnoj interakciji, međudjelovanju i povezanosti. Što je više čimbenika prisutno, to je veći rizik za razvoj problema u ponašanju ili upuštanje u rizična ponašanja. Neki čimbenici pojedinačno ne izazivaju veliki rizik, ali ako se nađu u kombinaciji s ostalima, sve zajedno može imati vrlo snažan nepovoljan učinak. Potrebno je istaknuti da čimbenici rizika različito utječu na dijete/mladu osobu u različitim fazama njegovog odrastanja. S obzirom na današnje spoznaje o faktorima koji uzrokuju ili uvjetuju razvoj problema u ponašanju i upuštanje u rizična ponašanja, bilo koja intervencija koja se poduzima, da bi bila uspješna istovremeno mora ciljati na više različitih čimbenika i obuhvatati više različitih sistema: dijete/mladu osobu, porodicu, školu, zajednicu. Usmjereno na samo jedan čimbenik ili samo na jedan sistem bez uticaja na ostale neće imati značajan doprinos smanjenju ove pojave.

Pored navedenog, potrebno je navesti i podjelu rizičnih faktora. Tako Williams, Ayers, Arthur (1997) prema Bašić (2000) faktore rizika dijele u pet osnovnih grupa:

1. genetske ili biološke faktore rizika,
2. individualne ili vršnjačke faktore rizika,
3. rizične faktore povezane sa školom,
4. rizične faktore u porodici,
5. rizične faktore u zajednici. (Buljubašić, 2012)

Svi ovi faktori u manjoj ili većoj mjeri mogu utjecati na pojavu poremećaja u ponašanju djece/mladih osoba, ali su među njima od posebnog značaja faktori vezani za porodicu.

2.3.1. Genetski ili biološki faktori rizika

U literaturi se kao genetski ili biološki faktori rizika najčešće navode:

- Perinatalna trauma
- Majčina konzumacija droge, alkohola i cigareta tokom trudnoće
- Porodajne komplikacije
- Prijevremeni porod

Djeca su sidra majčinog života. Činjenica je da nerođeno dijete reaguje na majčino raspoloženje i emocije. Odnos koji majka ima prema svom djetetu i njezino mentalno stanje utjecat će na to kakvu će dijete jednoga dana imati sliku o sebi. Veza između majke i djeteta izuzetno je snažna, toliko da majčino mentalno stanje utječe na odnos koji ona ima i gradi prema djetetu. Veza započinje još dok je dijete u majčinom trbuhu, a posebno tokom prvih djetetovih godina. Malom djetetu koje se tek nađe u velikom, novom svijetu potreban je mentor, vodič, pomoćnik. I sve to traži u licu svoje majke. Majka pruža ljubav i daje primjer svojoj djeci. Za mnoge, moć majčinske ljubavi od najveće je važnosti, ona nadmašuje sva druga osjetila.

„Ulogu majke možemo posmatrati kao osobu koja daje život, osobu koja njeguje, hrani i odgaja, osobu koja pruža ljubav i podučava kako se voli, osobu koja socijalizira.“ (Pašalić – Kreso, 2004:223-234)

„Kako dijete odrasta tako se uloga majke mijenja što podstiče uspješan odgoj djeteta. Odgoj je jedan od puteva realizacije, odnosno proces pozitivnog formiranja ličnosti. Poznato nam je da se ličnost formira biološki tj. nakon devet mjeseci trudnoće, cerebralno tj. nakon prve godine života kada mentalni skloovi djeteta dolaze na svoje mjesto, dijete tada počinje da hoda, da govori, personalno tj. od 3. do 5. godine života gdje dijete formira identitet ega i socijalno tj. oko 15-te godine života gdje dijete počinje da emocionalno sazrijeva i postaje svjesno situacije oko sebe. Važna uloga u odgoju djeteta ogleda se i na razini društvene vrijednosti određene zajednice, gdje dijete pored onoga što je naučilo i usvojilo od roditelja postaje otvoreno za nove informacije gdje slijedi razvijanje intelektualnih snaga.“ (Pašalić – Kreso, 2004:234)

Perinatalno doba obuhvata period trudnoće od 28. nedjelje, rođenje i prvih 7 dana života djeteta. Začeće, trudnoća kao i rođenje djeteta predstavlja rizik s mogućnošću komplikacija da se ugrozi

život, stoga je važno voditi zdrav život u tom periodu. U literaturi se nailazi na utvrđene faktore koji mogu nepovoljno uticati na razvoj djeteta u perinatalnom periodu:

- Toksini (pesticidi, droga, alkohol, duhan, kafa i drugi);
- Stres (rani, stalni, nepredviđeni);
- Bolest majke za vrijeme trudnoće;
- Prehrana majke za vrijeme trudnoće. (Pašalić – Kreso, 2004)

Svi pobrojani faktori igraju važnu ulogu u toku trudnoće i veoma su opasni. Stoga, potrebno je voditi računa da se oni što više izbjegavaju. Potrebno je stvoriti povoljne uslove u kojima će trudnica boraviti kako bi izbjegla stresne situacije koje bi mogle dovesti do određenih komplikacija. Ukoliko majka proživljava traume tokom trudnoće njih će proživljavati i dijete što može ostaviti negativan trag na dijete kada se rodi.

2.3.2. Individualni ili vršnjački faktori rizika

Individualni čimbenici su oni koji su u obliku osobnih karakteristika, znanja i vještina sadržani u jednoj osobi. (Zubak, 2002)

Kao individualni ili vršnjački faktori rizika najčešće se navode:

- Misli o delinkventnom ponašanju
- Povezanost s delinkventnim ponašanjem
- Utjecaj vršnjaka

Iskustva odnosa u djetinjstvu mogu ostaviti duboke tragove u kasnijim odnosima i interakcijama, bilo pozitivne ili negativne. Odnos grupe prema djetetu može se opisati pomoću dvije dimenzije: prihvatanje i odbijanje. Prihvatanje je najčešće određeno sviđanjem i atraktivnošću, dok je odbijanje određeno nesimpatisanjem i nesviđanjem. U vršnjačkim odnosima razvijaju se popularnost i prijateljstvo. Popularnost se može definisati kao generalan, grupno orjentisan i jednosmjeran konstrukt, koji je odraz odnosa vršnjaka prema pojedinom djetetu, dok je prijateljstvo specifičan, uzajaman i dvosmjeran odnos koji je odraz iskustva između pojedinaca koji se temelji na uzajamnosti, povjerenju, podršci i intimnosti (Bukowki i Hoze, 1989, Kuruzović, 2015, prema Lebedina Manzoni, 2016). Na narušavanje prijateljstva najveći utjecaj imaju konflikti i gubitak povjerenja, pogotovo kod

adolescenata koji teže shvataju međuljudske odnose i unutar njih pokazuju vlastita emocionalna ograničenja (Marsh i sur., 2006).

Unatoč sličnostima koje postoje među vršnjacima, oni nikada nisu identični, te im različitosti daju mogućnost da utječu jedni na druge i mijenjaju svoje ponašanje, stoga socijalni kontekst adolescenata treba gledati kao dinamički prostor. U adolescenciji skupina vršnjaka počinje igrati značajnu ulogu u život mlade osobe, te ona u tom okruženju stvara dojam o sebi i usvaja socijalne vještine, stoga ne iznenađuje činjenica da je adolescentima od izrazite važnosti kakav će dojam ostaviti na vršnjake, te kako će ih oni doživljavati i vrednovati. S obzirom na to da u adolescenciji stvaraju vlastiti identitet i pojам о sebi u odnosima s vršnjacima, mlade osobe često su spremne odbaciti prijašnje uticaje (roditelja i škole) kako bi bili prihvaćeni i ravnopravni u grupi. (Buljubašić, 2012)

Pored navedenog, potrebno je istaći da i potreba za pripadanjem predstavlja osnovni ljudski motiv koji se nalazi u pozadini čitavog niza ponašanja djece i mladih. Oni imaju potrebu za kontinuiranom pozitivnom interakcijom, pri čemu im je osobito važno izbjegći sukobe i negativne posljedice. Ukoliko dođe do neslaganja u stavovima i ponašanju pojedinca i grupe vršnjaka, pojedinac se konformira upravo zbog želje za izbjegavanjem sukoba i negativnih emocija ili zbog pritiska vršnjaka da će biti izrugivani, neprihvaćeni i odbačeni od grupe (Lebedina Manzoni, 2016).

Svaki uticaj vršnjaka je zapravo vršnjački pritisak, a definiše se kao nagovaranje i poticanje osobe za određene radnje, ističući kako taj pritisak može biti direktni i indirektni, pri čemu kod indirektnog pritiska osoba najčešće nije svjesna da je pod utjecajem vršnjaka (Lebedina Manzoni, 2016).

Želja adolescenta da bude prihvaćen od strane vršnjaka i istovremena sumnja u vlastitu sposobnost ostvarivanja te težnje vodi ka socijalnoj anksioznosti, a takve okolnosti čine osobu još podložnijom utjecaju vršnjaka. Odolijevanje vršnjačkom pritisku, privrženost rizičnoj skupini i kratkotrajni osobni benefiti glavni su čimbenici zbog kojih pojedinci podliježu vršnjačkom uticaju za donošenje rizičnih odluka, koje kasnije prerastaju u rizične oblike ponašanja. Među rizične oblike ponašanja koje adolescenti manifestuju u kontekstu vršnjaka najčešće se ubrajaju: konzumacija alkohola, socijalna agresija, bježanje s nastave, verbalna agresija, gledanje neprimjerenih sadržaja na internetu, prkos i povodljivost, rizične oblike spolnog ponašanja, konzumacija duhana, te različite oblike socijalne patologije,

poput uništavanja školske imovine, zloupotrebe droge i krađa, te sve raširenije internetsko nasilje.

2.3.3. Rizični faktori u porodici

Porodica kao jedna od primarnih društvenih grupa, ima izuzetno važnu ulogu u pogledu vaspitanja i uvođenja u život mладог čovjeka, počev od njegovog ranog djetinjstva. Pored obezbjeđenja materijalnih i drugih uslova života, u porodici se odvija proces vaspitanja i socijalizacije mladih. U porodici se ostvaruju prvi socijalni kontakti i udaraju temelji moralnog, intelektualnog, fizičkog, radnog i estetskog vaspitanja, što ima značajan utjecaj na intelektualno i društveno – moralno ponašanje mladih.

Porodica ima izuzetno značajnu ulogu u životu svake ličnosti. Ona može predstavljati snažan rizični ili zaštitni faktor u pojavi maloljetničkog prestupništva. Kako je maloljetničko prestupništvo ozbiljan i složen problem našeg društva, u ispitivanju ove socijalno – patološke pojave nezaobilazna je porodica. Porodica, odnosno njene karakteristike i uslovi porodičnog života posebno su važni u rješavanju brojnih pitanja sa kojima se svakodnevno susreću centri za socijalni rad i druge službe u oblasti socijalne zaštite u svom radu. (Buljubašić, 2012)

Da bi porodica mogla obavljati svoju temeljnu ulogu u vaspitanju najmlađih članova, ona mora ispunjavati određene uslove. Među ovim uslovima u literaturi (Bašić, 2000, Ajduković, 2000, Janković, 2008) se najčešće ističu: skladni i harmonični porodični odnosi, adekvatan položaj djeteta u porodici, ličnost roditelja, dobre ekonomske i stambene prilike u porodici, dobra organizacija života, autoritet roditelja, odgojni stil i dobra komunikacija u porodici.

S druge strane, porodica može predstavljati snažan riziko faktor pojave i razvoja društveno neprihvatljivog ponašanja djece. Ovi rizični faktori povezani su sa:

- Porodičnom strukturom,
- Porodičnim odnosima,
- Odgojnim stilom,
- Veličinom porodice,
- Generacijskim sastavom porodice,
- Brojem djece u porodici,
- Socio – ekonomskim statusom,

- Obrazovnim i kulturnim nivoom roditelja,
- Stambenim uslovima,
- Nasiljem u porodici,
- Zlostavljanjem i zanemarivanjem,
- Asocijalnim ponašanjem roditelja i/ili drugih članova porodice, itd. (Buljubašić, 2012)

Pored navedenog, porodični faktori rizika uključuju i roditeljska obilježja i vrste roditeljskog okruženja. Roditeljska obilježja koja mogu djelovati kao faktor rizika za nepoželjno ponašanje adolescenata su: majke tinejdžerice, samohrani roditelji, roditelji ili skrbnici sa pozadinom delinkventnih radnji ili roditelji s psihijatrijskim poremećajima (posebno depresija). Porodično nasilje, bračni nesklad, neorganizirano porodično okruženje, odsutnost oca, dugotrajna roditeljska nezaposlenost, grub ili nedosljedan disciplinski stil, odbijanje djeteta, zlostavljanje ili zanemarivanje djeteta, a pokazalo se i siromaštvo ili ekomska nepovoljnost da mogu djelovati kao faktori rizika. Ukoliko dijete živi bez jednog ili oba roditelja to može biti posebno snažan prediktor asocijalnog ponašanja kod adolescenata. Porodične karakteristike kao što su loše roditeljske vještine, veličina porodice, kućni nesklad, zlostavljanje djeteta su rizični faktori povezani s maloljetničkom delinkvencijom. Neka istraživanja povezuju odgajanje u jednoroditeljskim porodicama s povećanom delinkvencijom. Također, djeca iz porodica sa četvero i više djece imaju povećane šanse za delinkventna ponašanja (Carrol i sur. 2009).

2.3.3.1. Porodični odnosi i odgoj

U modernoj kriminološkoj literaturi možda nijedan drugi socijalni faktor nije toliko istican u vezi sa kriminalitetom kao porodica. Govoreći o faktorima socijalizacije ličnosti naglasili smo primarnu ulogu porodice u ovom procesu. Bez obzira na sve rizike i opasnosti koje prijete svakoj porodici, u bilo kojem kraju svijeta, porodica predstavlja neminovnu sredinu u kojoj se ličnost djeteta godinama oblikuje u ličnost odrasle osobe, sposobne da aktivno učestvuje u svim društvenim kretanjima i procesima. Porodica je socijalna zajednica u kojoj se od djetetovog rođenja odvijaju nezamjenjivi procesi vaspitanja i socijalizacije. U industrijskom društvu porodica se po mnogo čemu promijenila. Najvažnije promjene su odvajanje i izoliranje nuklearne od široke srodničke porodice. Savremena porodica je samostalna i sama sebi dovoljna, a odnosi sa širom srodničkom porodicom su konvencionalni, uglavnom zbog osjećaja

obaveze i pripadnosti široj porodici. Savremena porodica ima sve manje članova, što ukazuje da se mnogo veća pažnja posvećuje vaspitanju, ali i međusobnim odnosima koji se zasnivaju na uzajamnom razumijevanju i povjerenju, ali s druge strane sve je veći broj razvedenih brakova, a uzroci tome su mnogobrojni. Jedan od najvažnijih je međusobno neslaganje partnera i njihova ekonomska nezavisnost, što ima za posljedicu veliki broj samohranih roditelja. S pravom se govori o transformaciji porodice koja je posljedica nove socijalne dinamike, emancipacije žena, opšteg društvenog razvoja, uz proces razgradnje cjelokupnog patrijarhalnog morala. Opterećenje radnim vremenom i grubo reduciranje sadržaja porodičnog života, te sve izraženije stresne i neurotične prilike dovode savremenu porodicu do konfliktnih situacija i otvorenih sukoba, koji često rezultiraju nasiljem.

Poremećaji u bračnim odnosima smatraju se jednim od faktora devijantnosti, kako kod roditelja, tako i kod djece. Na ove poremećaje podjednako utiču emocionalni i socijalno – ekonomski faktori. Obično su praćeni i poremećajem cjelokupnih porodičnih odnosa, uslovljenih stalnim sukobima među supružnicima, alkoholizmom ili kriminalnim ponašanjem. Na porodičnu situaciju to se odražava u vidu porodičnog nasilja i raznih oblika asocijalnog ponašanja djece.

Koliko je važan utjecaj porodičnih odnosa na razvoj negativnih oblika ponašanja djece, isticali su i domaći autori (Bašić, Žižak, 1994) koji su utvrdili da su nedostatna i neiskrena komunikacija, nedostatak zajedništva, kritiziranje, podcjenjivanje i slični oblici ponašanja unutar porodice povezani sa odstupanjima u ponašanju djece.

Također je utvrđena značajna veza između lošeg porodičnog funkcionisanja (svađe, fizičko nasilje, zlostavljanje) i niske razine socijalizacije kod adolescenata, uključujući agresivnost i dislociranost. (Bašić, Lebedina Manzoni, 1998)

Emocionalni i/ili psihički problemi roditelja u znanstvenim raspravama često su identificirani kao rizični faktori za rast i razvoj djeteta. Oni obično zanemaruju svoje obaveze, nedosljedni su u odgojnim postupcima, ne znaju pokazati ljubav i razumijevanje, ne znaju komunicirati i nadzirati dijete. Takve porodice općenito karakteriše narušena dinamika međuljudskih odnosa. (Ajduković, 2001)

Porodični odnosi mogu se smatrati temeljnim kriminološkim faktorom koji ima najveće prediktivno značenje za predviđanje poremećaja u ponašanju i sklonost kriminalitetu. Oni su ključni za kvalitetu odgoja i daju značenje ostalim obilježjima porodice – ako su loši, tada će protektivno značenje cjelovite porodične strukture i dobar ekonomski status biti znatno umanjeni.

Važni zaštitni faktori vezani uz porodične odnose su emocionalna bliskost, stabilnost porodice, porodično vrijeme i rutine, uvažavanje porodične tradicije. U takvom okruženju dijete će biti privrženo roditelju, usvajat će pozitivne vrijednosti, roditelji će mu biti pozitivan model identifikacije, pa će stoga eventualni rizični utjecaji iz okruženja na koje će dijete u svom socijalizacijskom i razvojnom putu nailaziti biti minimalizirani i neće bitno utjecati na dijete. (Ricijaš, 2009)

Odgoj

Porodični odgoj rezultat je utjecaja cjelokupnog načina života porodice, te proizlazi iz međusobnih odnosa svih članova porodice, svakodnevnih aktivnosti, loših i dobrih situacija koje prate svaku porodicu. Prilikom procesa odgoja dijete uči vrijednosti koje mu prenose članovi porodice, razvija određene karakterne osobine, stječe emocionalnu stabilnost, te se razvija u biološkom, psihološkom i sociološkom pogledu.

Baumridov prikaz modela roditeljskih odgojnih stilova temelji se na dvije ključne dimenzije. Prva je emocionalna toplina i roditeljsko razumijevanje, odnosno količina ljubavi, podrške i ohrabrvanja koju roditelji pružaju djetetu, nasuprot neprijateljstvu, prosuđivanju i odbacivanju. (Šarić i sur., 2002). Druga se dimenzija odnosi na roditeljski nadzor i roditeljske zahtjeve, odnosno na to u kolikoj mjeri nadziru dijete i imaju uvida u njegov život. Kombinacija ove dvije dimenzije proizvodi četiri stila roditeljstva: autoritarni, permisivan, autoritativen i indiferentan.

Autoritarni odgojni stil podrazumijeva odgojni stil u kojem roditelji postavljaju velika očekivanja i zahtjeve pred dijete provodeći strogi nadzor i kontrolu, pri čemu ne pružaju dovoljno topline i podrške. Glavni odgojni cilj je učenje samokontrole i poslušnosti djeteta autoritetu, a odnos roditelj – dijete temelji se na odnos nadređenosti i podređenosti. Takva su djeca često nesigurna, povučena, ali mogu biti i agresivna te niskog praga tolerancije na frustraciju. Često su nepovjerljiva, nesigurna, neuspješna u rješavanju problema, te stalno brinu kako udovoljiti roditelju/autoritetu.

Permisivan (popustljiv) odgojni stil podrazumijeva emocionalnu toplinu, ali slabu kontrolu. Takvi roditelji su pretjerano emocionalno osjetljivi, pružaju veliku ljubav i podršku, ali postavljaju male zahtjeve, imaju slabu kontrolu, bez postavljanja granica u djetetovom ponašanju. Primarno zadovoljavaju sve djetetove zahtjeve i želje. Takva su djeca često

nesigurna i nesnalažljiva, impulzivna, slabe samokontrole, sklona agresivnosti kada se susretnu sa ograničenjima i trenutnim neispunjavanjem želja i zahtjeva.

Autorirativan odgojni stil naziva se još i demokratski i dosljedan. To je stil koji kombinuje čvrstu roditeljsku kontrolu i emocionalnu toplinu. Roditelji postavljaju zahtjeve i očekivanja koja su primjerena dobi djeteta, provode nadzor i imaju čvrstu kontrolu nad djetetovim nepoželjnim obrascima ponašanja, uz ljubav, podršku i emocionalnu toplinu. Potiču djetetovu znatiželju, kreativnost, samouvjerenost i nezavisnost emocija. Vode brigu o djetetovim osjećajima, te ga potiču. Takva su djeca samopouzdana, sigurna u sebe, visokog stepena samokontrole i odgovorna.

Indiferentan, odnosno zanemarujući odgojni stil podrazumijeva slabu kontrolu uz emocionalnu hladnoću roditelja. Roditelji postavljaju male zahtjeve, nemaju kontrolu nad djetetovim ponašanjem, djetetu ne postavljaju granice. Emocionalno su hladni, nezainteresovani za djetetove aktivnosti, zaokupljeni sami sobom. Rijetko iskazuju roditeljsku ljubav. Takva s djeca često neposlušna, neprijateljska, niskog su samopoštovanja, sklona delinkventnim oblicima ponašanja. Bazično se osjećaju nesigurnima, promjenjivog su raspoloženja i slabe samokontrole.

2.3.3.2. Porodice sa poremećenim odnosima

Devijacije u ponašanju mladih se javljaju kao posljedica narušenih porodičnih odnosa. Porodice čija je struktura poremećena zbog subjektivnih slabosti roditelja, imaju znatno teže posljedice po djecu i njihov razvoj. Život u ovakvim porodicama snažno se odražava na djecu i zbog toga su ove porodice rizične za pojavu društveno neprihvatljivog ponašanja djece.

Na nepovoljnu porodičnu atmosferu najviše utiču loši međusobni odnosi roditelja, loš i neopravdan odnos roditelja prema djeci, kao i njihov odnos prema društvenim vrijednostima. U praksi su to najčešće porodice u kojoj su teški materijalni uslovi, porodične svađe i neslaganja, konzumiranje alkohola i droga i druge socijalno – patološke pojave. Često je u ovim porodicama izražena nezainteresovanost roditelja za dijete, odsustvo nadzora i kontrole nad djetetom, kao i primjena neodgovarajućih odgojnih stilova. Nema neophodne afektivne kohezije između članova porodice, a naročito između roditelja i djece. Sve to može ostaviti određenog traga na njihovu ličnost. Zapravo, u tim slučajevima, uticaj porodice slabi i dolazi

do situacije u kojoj djeca padaju pod uticaj drugih pojedinaca i grupa koji su poznati po svom delinkventnom ponašanju. To delinkventno ponašanje je zapravo vrlo često povezano sa porodičnim krizama i problemima njihovih roditelja. Međutim, traženjem izlaza iz takve situacije najčešće rješenje biva vršenje krivičnih djela.

Na osnovu svega navedenog, može se zaključiti da je uloga porodice u odgoju djeteta od primarnog značaja. Zapravo, sam način odgajanja djeteta značajan je za njegov razvoj kao i činjenica da je neadekvatan odgojni stil jedan od najutjecajnijih porodičnih faktora koji doprinosi ranom javljanju društveno neprihvatljivog ponašanja kod djece. I pored toga, tu su i mnogi drugi uvjeti života koji mogu imati slabiji ili jači utjecaj na pojavu neprihvatljivog ponašanja, kao što su nasilje u porodici, razvod braka roditelja, asocijalna ponašanja roditelja ili drugih članova porodice.

2.3.3.3. Porodice sa poremećenom struktururom

Strukturalna cjelovitost porodice predstavlja značajan preduslov njene funkcionalne adekvatnosti. Nasuprot tome, poremećaji u strukturi porodice imaju negativan utjecaj na ukupan porodični sistem i njegovo funkcionisanje. Do poremećaja u porodičnoj strukturi može doći zbog različitih uzroka. Uzroci koji dovode do poremećene porodične strukture, odnosno nepotpunosti porodice, najčešće su razvod braka i smrt jednog od roditelja. Pored navedenih uzroka, znatno manje se pojavljuju vanbračnost jednog od roditelji i napuštanje porodice. (Buljubašić, 2008)

Uzroci koji su doveli do poremećene porodične strukture i njeno funkcionisanje imaju veliki značaj jer se snažno reflektuju na budućnost porodice, posebno djece. U praksi se susreću nepotpune porodice koje, uprkos svojoj strukturalnoj manjkavosti odlično funkcionišui gdje su zapravo članovi porodice usmjereni jedni na druge, međusobno se pomažu i preuzimaju različite uloge kako bi normalno funkcionisali nakon gubitka roditelja.

2.3.3.4. Asocijalne i sociopatološke pojave u porodici

Pod asocijalnim ponašanjem podrazumijavaju se oni oblici ponašanja koji su u suprotnosti sa društveno prihvatljivim normama ponašanja, a to su: alkoholizam, skitnja, nerad ili prostitucija i drugi. Svaki od navedenih oblika ima druge mehanizme koji ometaju normalan razvoj mlađe osobe. Tako će prostitucija i skitnja zasigurno utjecati na izgradnju odgovornosti kod djeteta, pa će dijete jedine obaveze koje ima, a to je škola, izbjegavati jer je to u njegovoj porodici prihvaćen model ponašanja. Problem alkoholizma izražen je zbog činjenice da on uz sebe još veže brojne druge negativne okolnosti kao što su loš ekonomski status, nemogućnost zadržavanja ili dobivanja posla, narušena komunikacija među članovima porodice, nasilje. Ipak, najveća uloga rizičnosti je u prijenosu vrijednosti s roditelja na djecu. Budući da djeca uče prema modelu, tada će maloljetniku koji je suočen sa roditeljskim alkoholizmom zasigurno biti onemogućeno da se normalno razvija i da nauči rješavati probleme, a ne da bježi od njih. Zbog ovisnosti roditelja izostaje odgojna i nadzorno usmjerivačka uloga porodice, što uz djelovanje drugih rizičnih faktora bitno doprinosi nastanku delinkventnog ponašanja kod mladih. (Martinjak, Odeljan, 2016)

Uz asocijalne oblike ponašanja, sociopatološke pojave u porodici predstavljaju vrlo značajan kriminogeni faktor, posebno prisutnost kriminalne aktivnosti roditelja i nasilje u porodici.

Porodično okruženje u kojem roditelji zapuštaju brigu o potrebama djece, u kojem je nasilje svakodnevica, predstavlja iznimno visok rizični faktor, jer takvo okruženje sputava dijete u normalnom emocionalnom i socijalnom razvoju i negativno djeluje na samopoštovanje djece. Zbog nasilničkih odnosa dijete ne izgrađuje osjećaj odgovornosti prema drugima, te razvija neprijateljske emocije koje su izrazito opasne vrijeme adolescencije, koja je sama po sebi vrlo kritična u procesu razvoja mlade osobe.

Međugeneracijski prijenos nasilništva dodatna je opasnost koja je očekivana s obzirom na proces učenja po modelu identifikacije, pa djeca koja su okružena nasiljem naučeni obrazac ponašanja primjenjuju izvan porodice u odnosu s vršnjacima, mladalačkim vezama, kasnijem roditeljstvu i u društvu općenito. Važno je naglasiti da i od ovoga postoji iznimka, što znači da ne mora svako zlostavljeni dijete odrasti u zlostavljača.

Neizostavna je i činjenica da je kriminalno ponašanje roditelja najznačajnije povezano s pojavom maloljetničke delinkvencije. Smatra se jednim od najopasnijih u smislu rizičnosti za

razvoj djeteta, te se smatra da se više radi o modelu antisocijalnog ponašanja, nego izravnom poticanju vlastite djece na kriminalno ponašanje. Također, kriminalitet roditelja, osuđivanost i izloženost roditeljskim konfliktima smatraju se snažnim prediktorima kasnijeg delinkventnog ponašanja djece. (Martinjak, Odeljan, 2016)

2.3.3.5. Socio-ekonomski status

Pojava i porast kriminaliteta često se dovodi u vezu sa privrednim krizama i depresijama. Privredne depresije neminovno dovode do oskudice materijalnih dobara, do velikog i naglog povećanja cijena, pa samim tim dolazi i do otpuštanja velikog broja radnika što u velikoj mjeri pogađa i njihove porodice, tako da se ubrzano širi talas osiromašenja i opšteg nezadovoljstva. Cijela atmosfera je konfliktna i povoljna za delinkventna iskušenja, jer dolazi do uticaja različitih faktora koji mogu dovesti do neke kriminalne djelatnosti.

Socio – ekonomski status jedne porodice najčešće se određuje u odnosu na visinu prihoda, broja zaposlenih članova, nivoa njihovog obrazovanja, stambenih uslova i predjela u kojem žive. Kroz literaturu možemo uvidjeti da je socio – ekonomski status porodice iz koje potiče delinkvent najčešće uzrok kriminalnih radnji. S obzirom na to, potrebno je istaći da roditelji iz nižih socio – ekonomskih slojeva nemaju dovoljno resursa da bi pripremili svoju djecu za društveni uspjeh (u školi, na poslu), pa su mladi iz tih slojeva višestruko neuspješni i na to odgovaraju formiranjem subkulture u kojoj se delinkvencija pozitivno vrjednuje. (Buljubašić, 2008)

Siromaštvo kao bitna komponenta socio – ekonoskog statusa, također se smatra jednim od uzročnika devijantnih ponašanja. Naime, teške materijalne prilike, osiromašenje i bijeda predstavljaju jedan od značajnih faktora koji imaju direktni uticaj na pojavu delinkvencije i kriminaliteta.

„Siromaštvo se smatra kao jedan od glavnih izvora imovinskog kriminaliteta. Neki kriminolozi koji su vršili istraživanja u tom pravcu nalaze da teški materijalni uslovi predstavljaju čak „najmoćniji kriminogeni faktor“, „najjaču silu“ delinkvencije“ (Milutinović, 1976:287, prema Buljubašić, 2008).

Nezaposlenost ima snažan utjecaj na ukupno ponašanje ljudi, a u izvjesnoj mjeri i na njihovo kriminalno i socijalno – patološko ponašanje. U prvom redu pogađa pojedinca i porodicu, tako da često stvara posebno tešku psihičku situaciju među članovima porodice.

Međutim, u proučavanju odnosa nezaposlenosti i kriminaliteta mora se voditi računa o nizu pitanja kao što su vrijeme nezaposlenosti, mogućnost novog zaposljenja i sl. Besposlene osobe koje ne posjeduju čvrst karakter, samopouzdanje i druga pozitivna svojstva često se odaju nekoj socijalno – patološkoj pojavi.

2.3.3.6. Stambeni uslovi

Stambeni uslovi doprinose ukupnom ekonomskom standardu. Nesumnjivo je da neriješeno stambeno pitanje mnogih porodica predstavlja potencijalnu opasnost za loše bračne odnose i za asocijalna i antisocijalna ponašanja. Loši stambeni uslovi često dovode do razvoda brakova, odnosno raspadanja porodice, što se posebno negativno odražava na djecu, odnosno njihovo vaspitanje i socijalizaciju. Pored toga, loši stambeni uslovi mogu dovesti do vršenja krivičnih djela, a što je naročito slučaj kada je u istom stanu, u zajedničkim prostorijama smješteno više porodica. Različite scene koje su izazvane lošim stambenim uslovima naročito negativno djeluju na djecu i dovode do izopačenosti u njihovim moralnim shvatanjima i ponašanju. (Mikšaj-Todorović, Ricijaš, Singer, 2006)

Loši i skučeni stambeni uslovi često su povod da djeca znatno duže borave van kuće i tako se izlažu negativnim utjecajima šire sredine, što kao svoj krajnji rezultat može imati delinkventno ponašanje.

Međutim, u ovom slučaju postoji i iznimka. Nerijetko u porodicama s relativno povoljnim uslovima stanovanja nailazi se na lošu porodičnu klimu i asocijalna ponašanja članova porodice, dok se u porodicama sa lošim uslovima stanovanja može naći kvalitetna povezanost između članova porodice. Upravo ovakve situacije nas upućuju na to da se činjenica koja govori o uslovima stanovanja mora posmatrati sveobuhvatno s drugim faktorima.

2.3.4. Rizični faktori povezani sa školom

Vrijeme koje djeca provedu u školi ukazuje nam na važnu ulogu koju ima odgojno - obrazovna ustanova za razvoj djece i adolescenata. Škola utječe na znanja i ponašanja koja usvajaju kao i

različite vrijednosti i norme koje preuzimaju (Ricijaš, 2009). Škola ima svoja pravila rada i ponašanja i postavlja određene obaveze i zahtjeve prema učenicima. Odgoj u školi je veoma dominantan način utjecaja na mlade i može se reći da je to mjesto gdje dolazi do vidljivog ispoljavanja određenih razvojnih poremećaja i rizičnog ponašanja. Nastavnici imaju veliku odgovornost jer od njih zavisi da li će se na vrijeme primijetiti neki od ovih poremećaja. Prve znake poremećaja u ponašanju lahko je opaziti jer se očituju kroz zapuštanje školskih obaveza, agresivnost, povučenost, bježanje sa časova, uništavanje školske imovine, svađanje sa drugim učenicima i nastavnicima i sl. (Dervišbegović, 1997, prema Buljubašić, 2012). Ponašanje učenika u školi smatra se nekim od najvećih izazova koji stoje pred učiteljima i nastavnicima na svim razinama obrazovanja. Učeničko ponašanje može se svrstati u dvije skupine: prosocijalno ponašanje koje se definiše kao društveno poželjno i usmjereni je na dobrobit drugih, te široki spektar oblika problematičnog ponašanja (Bilić, 2015).

U školskom kontekstu najčešće spominjani faktori rizika su: disciplinski problemi, školski neuspjeh, loši odnosi s prosocijalnim vršnjacima, reputacija, nekvalitetni odnosi sa nastavnicima te često izostajanje učenika iz škole (Bouillet i Bijedić, 2007; Carr, 2016; Dryfoos, 1991; Farrington i Welsh, 2008; Kranželić Tavra, 2002; Najaka i sur., 2001; Nikčević Milković i Rupčić, 2014; Richter, 2010; Sutherland i Oswald, 2005; Zrilić i Šimurina, 2017).

Disciplinski problemi

U školama se veliki dio vremena posvećuje disciplini. Ukoliko se učenik ponaša neadekvatno, normalna je reakcija nastavnika da poželi da taj učenik doživi, a da drugi učenici vide posljedice tog lošeg ponašanja, u nadi da će svijest o posljedicama smanjiti kasnije probleme. U nekim školama je prisutan problem nulte tolerancije na učenikova asocijalna ponašanja gdje se koriste stroge kazne u vidu isključivanja učenika iz škole. Takva disciplinska praksa ne pomaže učeniku da popravi ponašanje, već samo doprinosi daljnjem razvoju poteškoća kroz socijalno isključivanje. Nediscipliniranost je također često popraćena ometanjem drugih te ispoljavanjem frustracije na vršnjacima. Djeca koja su sklona disciplinskim problemima su tvrdoglava, svađalački nastrojena te ignoriraju pravila koja zadaju odrasle osobe. Ukoliko se nediscipliniranost ne iskontroliše može doći do djetetovog prkošenja i suprotstavljanja okolini (Bouillet i Uzelac, 2007). Hercigonja (2018) navodi da je djetetova primarna porodica dužna dijete naučiti discipliniranom ponašanju. Također, navodi da je jedan od važnih faktora za razvoj discipliniranog ponašanja adekvatna komunikacija koju roditelji trebaju imati s djetetom. Pored roditelja spomenuti su i učitelji koji također imaju veoma bitnu ulogu u životu djece.

Djeca koja imaju poteškoće sa disciplinom i poštivanjem pravila su zahtjevna djeca i stoga učitelji trebaju imati strpljenja u radu s tom djecom, kao i da stvore autoritet i povjerenje kod učenika (Bouillet i Uzelac, 2007). Disciplinske mjere koje stvaraju osjećaj prisile mogu privremeno kontrolisati ponašanje, ali također mogu ugroziti unutarnju motivaciju učenika za učenje, negativno utjecati na komunikaciju i odnose sa nastavnicima, te sputavati učenika u otkrivanju onoga što je uzrokovalo loše ponašanje. Kao krajnji rezultat tih mjera javlja se mogućnost izostanka iz škole ili prekid školovanja, a s tim u vezi i povećanje devijantnih stavova i ponašanja.

Školski neuspjeh

Carrol i sur. (2009) navode da je školski neuspjeh poznati faktor rizika za maloljetničku delinkvenciju. Školski neuspjeh dovodi djecu u opasnost zbog mnogih negativnih socijalnih ishoda. Mladi rano napuste školu, nisu u stanju da dobiju zaposlenje i njihov neuspjeh dovodi do velikog rizika za učestvovanje u delinkventnim radnjama (Leone, Christle, Nelson i sur. 2003). Nemogućnost završetka škole često je izvor frustracije kod delinkventnih osoba, a poznato nam je da je frustracija predstavlja nemogućnost ostvarivanja ciljeva. (Vidanović, 2006). Uz školski neuspjeh najčešće spominjani i istraživani faktor rizika jeste bježanje iz škole. Međutim, postoji čitav niz razloga zbog kojih učenici izostaju iz škole. Neki od motiva su povezani s roditeljskim nemarom, slabom kontrolom, ali i tolerancijom za opravdavanje izostanaka, a samo manji broj učenika navodi uzroke koji su prepoznatljivi znakovi maloljetničke delikvencije. U najvećem broju slučajeva, izostaje se zbog straha od neuspjeha, te zbog izbjegavanja neugode i tjeskobe prilikom ispitivanja. Ryan i sur. (1998) utvrdili su dvije skupine faktora vezanih uz školu koji utječu na izostajanje učenika: učenikova percepcija škole i percepcija nastavnika. Ako je škola doživljena kao sredina u kojoj je dosadno, a odnosi s nastavnicima su napeti, povećava se vjerojatnost da će učenici više izostajati. Uz percepciju nekorisnosti predmeta, prezahrvatljivost programa, nezadovoljstvo izborom škole, neki razlozi izostanaka odnose se na slabu motiviranost za učenje, odsustvo razvijenosti radnih navika, emocionalnu nestabilnost i nezrelost, sklonost izbjegavanju obaveza, lijepost, nemarnost i drugi.

Loši odnosi s prosocijalnim vršnjacima

Interakcija s vršnjacima koje svakodnevno susreću u školi ima važnu ulogu u zdravom razvoju djece (Lacković-Grgin, 2005; prema Dautbegović i Zvizdić-Meco, 2012). Vršnjaci imaju poseban značaj za adolescente koji stvaraju bliža prijateljstva i kojima su vršnjaci najvažniji

izvor podrške. Kada nastupi faza adolescencije, djeca se postepeno počinju odmicati od svojih roditelja i time izmiču njihovoj kontroli, što rezultira dolaskom djece pod utjecaj svojih vršnjaka koji u većini slučajeva mogu potaknuti problematično ponašanje. Neki učenici nemaju sposobnost formiranja pozitivnih odnosa sa svojim vršnjacima, te zbog toga postaju frustrirani i ljuti jer ne poznaju druge načine, te tako razvijaju agresivno ponašanje (Adelman i Taylor, 2015). Pogotovo u interakciji s vršnjacima, loše ponašanje, krađa, nepoštivanje pravila igre i svađa utječu na prijateljstvo i intimnost. Sve navedeno predstavlja rizik za razvoj školskih problema i problema u ponašanju (Jakas, 2017). Neke studije su pokazale da loši odnosi s prosocijalnim vršnjacima predviđaju društvenu neprilagođenost u kasnijem djetinjstvu i adolescenciji (Rutter i sur., 1998.; prema Burke i sur., 2003). Studije također pokazuju da loši odnosi s vršnjacima i nekvalitetna povezanost sa vršnjacima povećava izražavanje agresije (Crick i sur., 2006; prema Livazović i Ručević, 2012). Učenici koji grade pozitivne odnose sa svojim vršnjacima imaju viši uspjeh i uspješniju prilagodbu školi (Dautbegović i Zvizdić, 2017). Richter (2010) navodi da je dobar odnos sa najboljim prijateljima najvažnija mjera socijalne podrške. Nedostatak socijalne podrške vršnjaka izuzetno je važan za adolescente i zbog specifičnosti njihovog razdoblja može dovesti do toga da djeca budu marginalizirana od strane vršnjaka u školi (Omersoftić i Zvizdić, 2019).

Reputacija

Prijatelji mogu činiti i faktor rizika za pojavu psiholoških teškoća, a time i za upotrebu droga i delinkvenciju (Leone i sur., 2003). Za mnoge adolescente, uspješno izvršavanje nezakonitih radnji podiže im samopouzdanje i dobijaju viši status u grupi delinkventnih vršnjaka. Za neke skupine delinkventni ciljevi se svjesno postavljaju i vrednuju kako bi se utvrdio određeni društveni identitet. Djeca u kasnom djetinjstvu i ranoj adolescenciji traže autonomiju od roditelja i podršku od prijatelja i vršnjaka i zbog toga im je pripadnost vršnjačkim grupama veoma važna (Espelage i Swearer, 2004; prema Kuterovac Jagodić i Velki, 2014). Delinkventna djeca oba spola se češće druže s vršnjacima koji imaju slične interese i reputaciju te imaju više prijatelja koji vole kršiti pravila (Dijkstra, Lindenberg i Veenstra, 2007; prema Kuterovac Jagodić i Velki, 2014).

Kontekst srednje škole pruža brojne mogućnosti i daje prednost publici kako bi određeni pojedinci dobili vrlo vidljive povratne informacije za reputaciju koju su pokrenuli ranije u osnovnoj školi. Mladi ljudi kojima je cilj razviti neprilagođenu reputaciju i time postići uspjeh i steći ugled među vršnjacima najuočljivije je u školama gdje se primjenjuju konvencionalne strategije upravljanja ponašanjem i potiče prikladno ponašanje. Pronalaženje brojnih

pojedinaca sa sličnim ciljevima u istoj dobi stvara socijalni identitet i omogućava istomišljenicima da prenose svoju reputaciju i održavaju je među drugima. Kako se mladi približavaju ranoj odrasloj dobi, moraju se upoznati i odlučiti na koji način se žele predstaviti drugima. Mladi moraju izvagati izbor između vršnjačkog prihvatanja i odbijanja od strane roditelja i drugih autoriteta. Prihvatanje od strane vršnjaka i roditelja je veoma važan faktor za psihosocijalni razvoj djece, dok s druge strane roditeljsko odbijanje prethodi i potiče ka povezivanju s devijantnim vršnjacima.

Nekvalitetan odnos sa nastavnikom

Delinkventno ponašanje se najčešće javlja ukoliko postoje negativni emocionalni odnosi djeteta s nastavnicima. Prisutno je više delinkventnog ponašanja ukoliko nastavnici ne pružaju socijalnu podršku djeci i ukoliko ne uključuju svu djecu ravноправno u razredne aktivnosti (Kuterovac Jagodić i Velki, 2014). Nastavnici koji su hladni i ne doživljavaju ozbiljno dječije potrebe nisu u stanju brzo i efikasno reagovati pri pojavi nasilja (Olweus, 1994). Negativna školska klima je snažan faktor uključenosti djece u nasilje i viktimizaciju a tome doprinose škole koje ne pružaju učenicima dovoljno prilika za bliskiju interakciju s nastavnicima, gdje djeca ne razvijaju povezanost sa školom i nastavnicima te škole u kojim se djeca ne osjećaju ugodno (Orpinas i Horne, 2006; prema Kuterovac Jagodić i Velki, 2014). Kvaliteta odnosa između nastavnika i učenika, s posebnim naglaskom na iskustva koja učitelji stiču, smatra se važnom determinantom adaptacije djece i adolescenata na školske zahtjeve, posebno onih u riziku (Dautbegović i Zvizdić-Meco, 2012). Nastavnici se mogu fokusirati na ono što će poučavati te na znanja i vještine koje učenici trebaju steći, ali ne i na proces angažiranja i poticanja učenika na interaktivan način poučavanja i pružanja podrške koja im je potrebna. Učenici s problemima u učenju motivirani su izbjegavati situacije s kojima se ne mogu učinkovito nositi i u kojima doživljavaju neuspjeh, a ako se učitelji ne bave motivacijskim aspektima tih učenika i zanimanjem za rad, ponašanje učenika može se pretvoriti u poremećaje u ponašanju (Adelman i Taylor, 2015). Ponekad su nastavnici usmjereni samo na poteškoće koje se javljaju u vezi sa obrazovanjem dok probleme u ponašanju znaju zanemariti pa stoga reakcija na to neprimjereno ponašanje ili izostane ili ne reaguju adekvatno (Rudan i sur., 2005). Mnogi nastavnici nisu senzibilni te i oni sami imaju određene poteškoće u ponašanju te stoga nisu kompetentni za pružanje adekvatne podrške učenicima (Lane i sur., 2005). Takav odnos učitelja može utjecati na učenike a posebno na one koji imaju nisko samopoštovanje i koja su sklona modeliranju ponašanja i u konačnici taj nekorektan odnos učitelja može kod djece izazvati frustraciju koja može dovesti do agresivnog pa i delinkventnog ponašanja.

2.3.5. Slobodno vrijeme kao rizični faktor maloljetničke delinkvencije

Slobodno vrijeme predstavlja jednu od najznačajnijih sastavnica svakodnevnog života, kako pojedinca, tako i grupe u savremenom društvu, te je ujedno i bitan pokazatelj načina i kvalitete svakodnevnog života (Ilišin, 1999). Slobodno vrijeme je posebno važno za djecu i omladinu, zbog mogućnosti ispoljavanja i razvoja kreativnosti. Ukoliko se djetetu i mladima ne dozvoljava kreativnost, oni će pronaći negativne i destruktivne načine da se izraze. Upravo zato su samoizražavanje i stvaralaštvo bitni faktori zdravlja. Međutim, neorganizovano provođenje slobodnog vremena kojeg mladi imaju sve više, dovodi do dosade, pa se traže najrazličitiji načini za njeno prevazilaženje.

Postmoderno okruženje u kojem živimo stavlja djecu i mlade pred brojne krize i izazove. Mladi traže od porodice, škole, medija i drugih odgojnih faktora zanimljive i primjerene aktivnosti za zadovoljavanje svojih potreba i interesa. Ako ih oni nisu spremni pružiti, djeca i mlati tražit će odgovore na drugim mjestima, s vršnjacima sličnih interesa i motivacije. Slobodno vrijeme je važno za razvoj ličnosti djece i mlađih i otvara im mogućnosti za zadovoljavanje interesa i potreba.

Slobodno vrijeme je jako odgojno – obrazovno sredstvo, koje otvara mogućnosti pozitivnog i negativnog utjecaja sadržaja slobodnog vremena na ponašanje i zdravlje djeteta. Kvalitetno organizovano slobodno vrijeme mlađih stvara dobre, zdrave navike, te treba osposobljavati djecu i omladinu za samostalno i samoinicijativno primjenjivanje sadržaja/aktivnosti koji su u funkciji razvoja motoričkih, funkcionalnih, intelektualnih sposobnosti, morala i karaktera.

Obim i korištenje slobodnog vremena prvenstveno su uslovjeni materijalnim i socijalno – patološkim uslovima u određenom društvu. Utjecaji koji dolaze do izražaja u slobodnom vremenu nisu stvar unutrašnjih zakonitosti slobodnog vremena i oni su više rezultat djelovanja drugih društvenih i individualnih pojava. (Buljubašić, 2008)

Neizostavno i veoma važno je pitanje nadzora i usmjeravanje slobodnog vremena djece i mlađih od strane roditelja i odraslih. S obzirom na to, može se zaključiti da sa dobro osmišljenom organizacijom slobodnog vremena mogu se spriječiti brojni poremećaji i delinkvencija kod mlađih , i ovo pitanje zaslužuje mnogo veću pažnju od one koja mu se pridaje.

2.3.6. Sredstva masovne komunikacije

Život savremenog čovjeka nezamisliv je bez masovnih medija. Danas djeca širom svijeta odrastaju u okruženju neizbjegnog prisustva radija, televizije, štampe, kompjutera, interneta... Već odavno govorimo o svijetu kao „globalnom selu“. Uticaj medija na mlade je vrlo značajan. Putem medija oni dobivaju čitav niz edukativnih, informativnih i zabavnih sadržaja, uz mogućnost da za veoma kratko vrijeme saznaju sve značajne podatke o temama i problemima koji ih zanimaju. Međutim, pored niza pozitivnih strana, sredstva masovne komunikacije, kroz prezentaciju sadržaja koja veličaju nasilje, kriminalitet, lagodan život bez rada i slično, mogu vršiti, i vrše, negativan uticaj na djecu. Tome dodatno pogoduju promjene u psihofizičkom razvoju mladih, njihova potreba za istraživanjem novog i nepoznatog, kao i potreba za identifikacijom.

Međutim, u središtu kriminoloških, socioloških i drugih istraživanja je negativan uticaj sredstava masovne komunikacije, na način da izazivaju negativna svojstva čovjekove ličnosti, koja mogu, u većoj ili manjoj mjeri, biti povezana sa delinkventnim ponašanjem, posebno djece i mladih.

Osim tradicionalnih medija (televizije, radija i štampe) u 21. vijeku su dominantni online mediji, ali i veliki broj društvenih mreža i web platformi pomoću kojih se i socijaliziramo, prikupljamo informacije, razmjenjujemo različita životna iskustva, itd. Iz vremena koje mladi provode na internetu evidentno je da su dominaciju preuzeli online mediji, a naročito društvene mreže. Međutim, iako su društvene mreže veoma korisne i u mnogo čemu olakšavaju život korisnicima, treba ukazati i na njihove brojne negativne strane. Naime, društvene mreže su pretrpane govorom mržnje, što je naročito aktuelno u komentarima ispod obavijesti. Prilikom registrovanja korisnici imaju mogućnost predstavljanja lažnih informacija, kao i zloupotrebljavanja tuđih. Mnoge društvene mreže nam upućuju na prijetnje, na razne vidove nasilja, čega roditelji veoma često nisu ni svjesni.

Treba naglasiti i da su svi negativni ili lažni medijski sadržaji itekako štetni i za pripadnike ostalih starosnih dobi i da godine života nisu nikakav garant sigurnosti od medijske manipulacije. Iako jačanje medijske pismenosti među svim generacijama ne znači da će ovakvi problemi nestati, jer oni će svakako i dalje biti prisutni u društvu, sigurno je da će ipak utjecati na poboljšanje aktuelnog stanja.

Može se zaključiti da se situacija po pitanju medijskog utjecaja ne može promijeniti. S obzirom da svako vrijeme donosi brojne tehnološke promjene, potrebno se adekvatno spremiti za njih

na način uključivanja ovakvog sadržaja u obrazovni sistem, dok bi za roditelje bilo neophodno organizovati dodatne edukativne programe.

2.4. Zaštitni faktori u pojavi delinkventnog ponašanja

Uz rizike i rizične faktore koji postoje, tu su i zaštitni faktori na kojima je pozitivan razvoj djece i mladih tako da povećavaju vjerovatnost pozitivnih razvojnih ishoda. Zaštitni faktori igraju vitalnu ulogu u jačanju rezilijencije mladih. Oni predstavljaju otpornost pojedinca da izdrži rizike. Rezilijencija se posmatra kao rezultat djelovanja zaštitnih faktora, uključujući lične i vanjske resurse, kao i sposobnost za učinkovito suočavanje i prevladavanje nedaća. Dva glavna utjecaja koja adolescente navode na odabir delinkventnih ciljeva su porodični utjecaj i samoefikasnost. Farrington i Welsh (2008) objasnili su učinke rizičnih i zaštitnih faktora ističući da rizični faktori predviđaju povećanu vjerovatnost razvoja poremećaja u ponašanju, dok zaštitni faktori predviđaju smanjenu vjerovatnost razvoja poremećaja. Rutter (1985; prema Farrington i Welsh, 2008) objasnio je da zaštitni faktori koji su u interakciji s faktorima rizika smanjuju učinak faktora rizika. Stoga se uloga zaštitnih faktora očituje u povećanju pozitivnih ishoda na razvojnim putevima djeteta i adolescenata (Martinjak i Odeljan, 2016). Bronfenbrennerova multi-sistemska ekološka teorija (1979.; prema Gorman-Smith, 2003) objašnjava utjecaj rizičnih i zaštitnih faktora na razvoj poremećaja ponašanja jer su oni sadržani u višestrukim sistemima koji su u neprekidnoj interakciji. Događaji koji se događaju u različitim kontekstima utječu na ishode u svim domenama svakodnevnog funkciranja (Beam i sur., 2002). Navedena teorija je predstavljena putem faktora zaštite koji djeluju unutar individualnih, porodičnih, školskih i sistema u zajednici. Faktori kojima su djeca izložena na individualnom nivou međusobno djeluju na te faktore u školi, jer djeca većinu vremena provode u školi i manifestuju individualne karakteristike; na primjer, visok koeficijent inteligencije olakšava mu postizanje visokog akademskog uspjeha.

Ferić-Šlehan (2008) skreće nam pažnju na porodicu kao zaštitni faktor. Podrška roditelja i dobra porodična klima vrlo su važni u razvoju zaštitnih faktora djeteta, kao i djetetova rezilijencija, sposobnost prilagodbe i podrška zajednice izvan porodice. U većini slučajeva zaštitni faktori nastaju kada dijete ima podršku odrasle osobe, roditelja koji preuzima pozitivnu ulogu i pomaže djetetu da prebrodi negativna iskustva. Govori se i o kontroli negativnog ponašanja djece od strane porodice. Uloga porodice kao zaštitnog faktora je podrška djetetu i poticanje pozitivnog

ponašanja te utvrđivanje posljedica negativnog ponašanja za dijete, ukoliko dođe do negativnog ponašanja. Programi koji se bave podučavanjem roditelja boljim roditeljskim vještinama, dovodi do smanjivanja međuvršnjačkih konflikata, agresivnosti, delinkvencije, pa čak i zloupotrebe droga (Latimer, 2001). Identificiranje zaštitnih faktora zasniva se na suprotnim efektima od onih koje imaju rizični faktori. Znatno manje se govori o zaštitnim faktorima u naučnim istraživanjima nego što je to slučaj sa rizičnim faktorima (Marković, Srđanović-Maraš, Šobot, Ivanović-Kovačević i Martinović Mitrović, 2011).

2.5. Pristup u radu sa djecom i porodicama pod rizikom

U razumijevanju samog pojma „rizik“ javljaju se pitanju: šta je to rizik, koje su vrste rizika, ko je, ili može biti u riziku?

Rizik je prognoza moguće štete odnosno, gubitka ili opasnosti. Biti pod rizikom znači biti subjekt štete nekog procesa ili aktivnosti. Stepen rizika je funkcija vjerovatnosti i opasnosti od štete. S obzirom na brojnost načina na koje se ljudima može naškoditi, većina je sve vrijeme pod određnim stepenom rizika. Različiti autori termin „djeca i mladi u riziku“ koriste kako bi opisali djecu i mlađe koji su suočeni s različitim problemima koji prijete njihovom pozitivnom razvoju i uspješnoj prilagodbi društvu u kojem žive (Buljubašić, Šadić 2021., prema Bašić, 2000 i Ferić, 2004).

Termin „u riziku“ se koristi u profesionalnim krugovima za opisivanje djece i mlađih koji su suočeni s velikim brojem poteškoća, poput siromaštva, zanemarivanja i zlostavljanja, gubitka roditelja, delinkvencije, rane trudnoće i sl.

Kada se govori o rizicima, u literaturi se navodi kontinuum u kojem se na jednom kraju navodi „niski rizik“, a na drugom „visoki rizik“. „Niski rizik“ nosi minimalnu štetu za dobrobit djeteta, dok „visoki rizik“ nosi ozbiljnu štetu djetetu (Buljubašić, Šadić 2021., prema Bašić, 2000 i Ferić, 2004).

Drayfoos (1997, prema Bašić i Felić, 2004) opisuje četiri kategorije rizičnosti na osnovu njihovih ponašanja: vrlo visoka razina rizika, visoka razina rizika, srednja razina rizika, niska razina rizika. Djeca s visokom razinom rizika imaju ozbiljne poremećaje u ponašanju i počinitelji su ozbiljnih krivičnih djela. Slična ponašanja imaju djeca s visokom razinom rizika, ali nešto nižeg intenziteta. Srednju razinu čine ona djeca koja čine manja krivična djela i izvan

su školskog sistema do godinu dana. Djeca s niskim rizikom ne ispoljavaju delinkventno ponašanje, te je njihov rizik od negativnih posljedica minimalan (Buljubašić, Šadić 2021., prema Bašić, 2000 i Ferić, 2004).

Funkcioniranje porodice uslovljeno je nizom individualnih, grupnih i društvenih faktora. Uticaj jednog ili više negativnih faktora dovodi djecu ili odrasle članove porodice u nepovoljan položaj. Kao najranjivija kategorija, djeca su ta koja su dodatno izložena rizicima iz porodice i društva. Postoje djeca koja nemaju jednakе šanse za sigurno i sretno djetinjstvo, bilo zbog nezaposlenosti i siromaštva roditelja, zbog zanemarivanja i zlostavljanja, psihičkih oboljenja roditelja, nasilja u porodici i sl. Ovakvi okolinski rizici mogu uticati na povredu njihovih prava. Međutim, kada govorimo o djeci pod ili u riziku, moglo bi se uvidjeti da je nezamislivo potpuno odsustvo rizika.. Istina je da niti sve vanjske, niti individualne, a posebno genetske faktore nije moguće u potpunosti isključiti niti kontrolisati. Potrebno je spomenuti i djecu s invaliditetom (pihičkim, fizičkim ili kombiniranim) koja su u većem riziku od ostale djece. Istovremeno, većina njihovih porodica je u riziku od siromaštva i socijalne nesigurnosti. Također, razvod braka sve je češća slika bh. društva, i ma koliko se roditelji trudili da djeca što manje osjete patnju, to utječe na njihovu psihičku stabilnost, rezultate u školi i brojne druge poteškoće u vezi s tim.

Faktori rizika unutar same porodice prema mnogim autorima, imaju krucijalnu ulogu u razvoju djeteta i mlade osobe. Van der Ploeg i Sholte (1990, prema Koller-Trbović, Nikolić, Dugandžić, 2009) navode sljedeće faktore, a to su: učestali porodični sukobi, nesigurna privrženost i slaba porodična komunikacija; slab roditeljski nadzor i neprimjeren, nedemokratski i popustljiv odgojni stil.

S obzirom na navedeno, možemo zaključiti da je u profesionalnom radu s porodicama u riziku potrebno uzeti u obzir: ekonomski status porodice, zaposlenost i/ili nezaposlenost, zloupotrebu droga, zanemarivanje i/ili zlostavljanje djece, razvod, smrt člana porodice, probleme u psihofizičkom razvoju, zdravstvene probleme, invalidnost, probleme u ponašanju, nasilje u porodici i sl. Također, potrebno je napraviti procjenu rizika i potreba djece i mlađih i s obzirom na to napraviti plan tretmana. Osnovni cilj pristupa u radu je sprečavanje izdvajanja djece i mlađih iz porodice, osnaživanje porodice, promjena ponašanja djece i mlađih u riziku, ali i same porodice. Kroz rad potrebno je duži vremenski period raditi na promjeni naučenog obrasca komunikacije, pobuđivanju privrženosti članova porodice, stalnoj motivaciji porodice kako bi na najbolji mogući način doživjeli transformaciju.

2.6. Prevencija delinkventnog ponašanja u lokalnoj zajednici

S aspekta problema prevencije poremećaja u ponašanju, uloga zajednice je iznimno važna u onom dijelu koji se odnosi na organizaciju i postavljanje strategije prevencije. Društvena sredina nije jedini faktor koji utiče na poremećaje u ponašanju, odavno je poznato da ona ima vrlo važno mjesto u njihovojoj pojavi i razvoju.

Brojna istraživanja i iskustva iz prakse pokazala su da lokalna zajednica , posmatrana u funkcionalnom, teritorijalnom ili kategorijalnom smislu, objedinjuje većinu potencijalnih rizičnih činitelja, odgovornih za pojavu niza aberacija u području psihosocijalnog funkcionisanja, ali i zaštitnih činitelja čiji je učinak uspješna prevencija i suzbijanje širenja poremećaja u ponašanju te otklanjanja njihovih posljedica (Bašić, 2001).

Upravo zbog toga se u osmišljavanju strategije prevencije u zajednici moraju istražiti rizični i zaštitni faktori, posebno oni koji se odnose na okolinske uvjete odrastanja djece i mladih.

Zajednice mogu graditi temelj koji će omogućavati djeci i mladima sudjelovanje u onim aktivnostima i sadržajima gdje se uči o mogućnostima izbora i odgovornom donošenju odluka.

U lokalnim zajednicama postoje tzv. „ključni ljudi“ koji imaju mogućnost utjecati na oblikovanje socijalne okoline i to iz rozloga što odlučuju ili mogu utjecati na odluke o pitanjima i problemima koji su važni za zajednicu.

Preventivne strategije u nekoj zajednici mogu biti uspješno postavljene i provedene jedino ako u zajednici postoje organizirane tri grupe ljudi:

- ljudi koji iniciraju i predlažu programe;
- ljudi koji prihvataju inicijative i donose odluku o provedbi predloženih programa;
- ljudi koji programe provode u praksi; (Mataga-Tintor, 2006)

Ako ove tri grupe ljudi rasporedimo u njihove baze, tj. mjesta njihovog profesionalnog djelovanja, dobit ćemo mrežu ustanova i institucija koje su međusobno povezane i važne za provođenje prevencije.

S tim u vezi, može se zaključiti da lokalna zajednica ima veliki značaj u prevenciji delinkventnog ponašanja. Međutim, potrebno je identificirati faktore rizika i zaštite, zatim je potrebno odabrati program i intervenciju koji su se pokazali učinkovitim u određenim

kontekstima/određenoj skupini i za sam kraj potrebno je evaluirati i nadzirati provedbu projekta.

III REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Istraživanjem na temu „Rasprostranjenost maloljetničke delinkvencije na području općine Žepče“ su obuhvaćeni učenici „Srednje mješovite škole Žepče“ i članovi njihovih porodica (roditelji) koji su pristali da učestvuju u istraživanju. Također, za potrebe istraživanja realizovan je i intervju sa pedagogicom „Srednje mješovite škole Žepče“, socijalnom radnicom JU Centar za socijalni rad i policijskim službenikom PS Žepče.

Provedeno istraživanje izvršeno je na uzorku od 81 učenika (41 učenik trećeg razreda i 40 učenika četvrtog razreda), 26 roditelja i 3 stručna saradnika.

3.1. Rezultati anketnog upitnika za roditelje

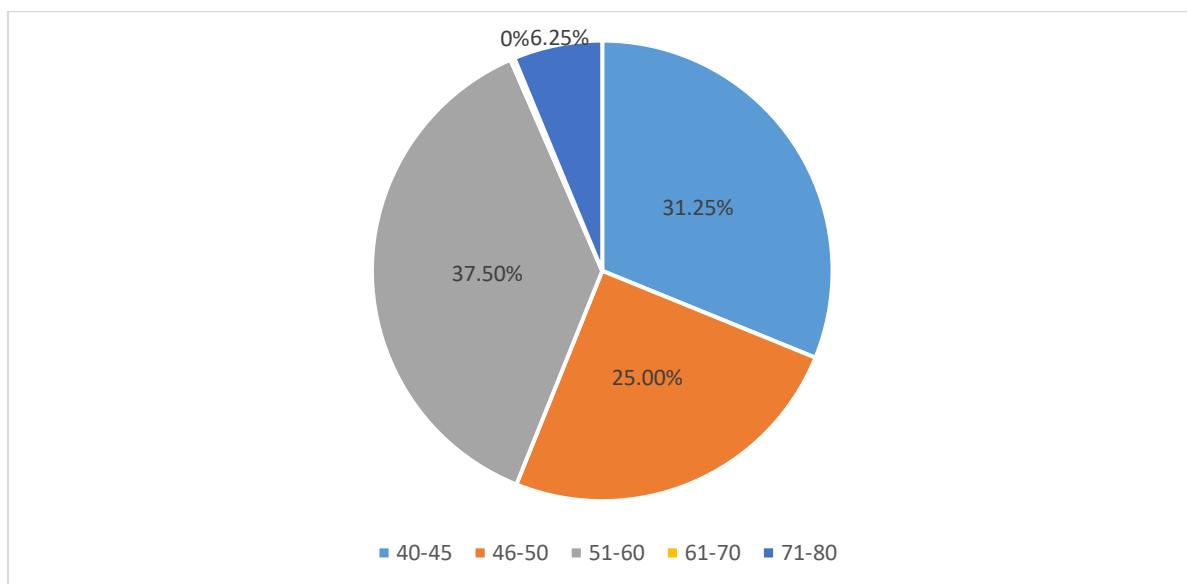
Kako bi imali što bolji uvid u uzroke rasprotranjenosti maloljetničke delinkvencije na području općine Žepče u istraživanju su učestvovali roditelji učenika trećeg i četvrtog razreda „Srednje mješovite škole Žepče“.

Od 26 roditelja koji su učestvovali u anketnom istraživanju, 16 je žena (majki) i 10 muškaraca (očeva).

Tabela br.1

GODINE ŽIVOTA		
	Otac	%
40-45	5	31,25
46-50	4	25,00
51-60	6	37,5
61-70	0	-
71-80	1	6,25
Ukupno	16	100,00

Grafikon br.1

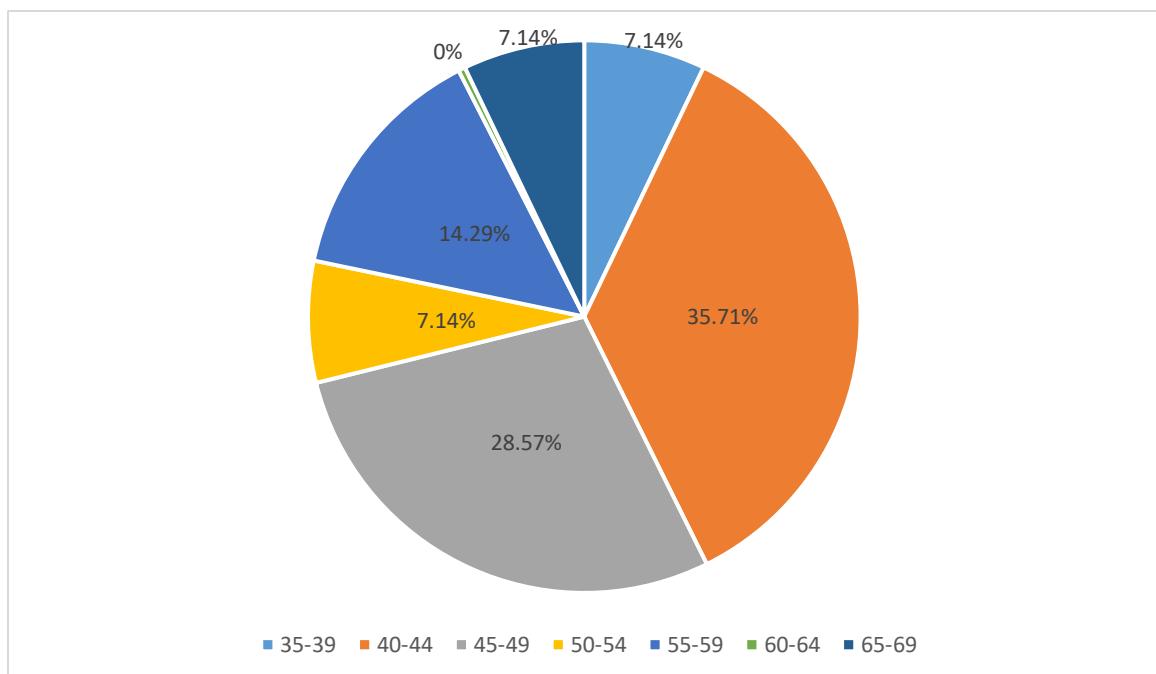

Rezultati istraživanja pokazuju da je najveći broj očeva u starosnoj dobi od 40 do 45 godina.

Tabela br.2

GODINE ŽIVOTA		
	Majka	%
35-39	1	7,14
40-44	5	35,71
45-49	4	28,57
50-54	1	7,14
55-59	2	14,29
60-64	0	-
65-69	1	7,14
Ukupno	14	100,00

Grafikon br.2

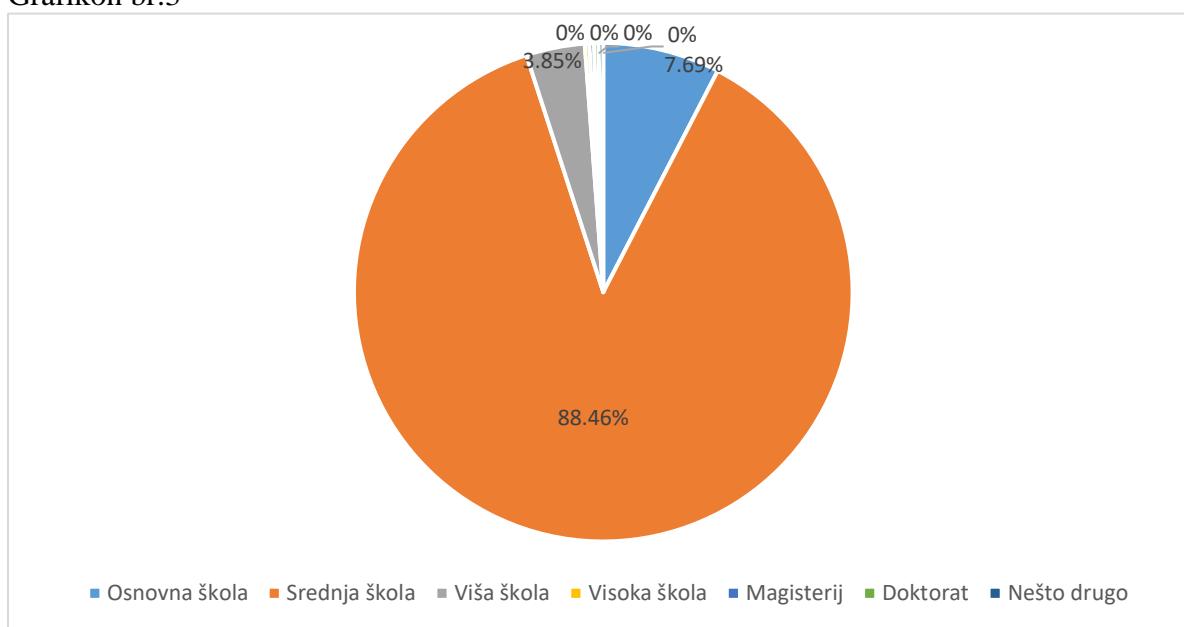

Rezultati istraživanja pokazuju da je najveći broj majki u starosnoj dobi od 40 do 44 godine.

Tabela br.3

STEPEN OBRAZOVANJA OCA		
	N	%
Osnovna škola	2	7,69
Srednja škola	23	88,46
Viša škola	1	3,85
Visoka škola	0	-
Magisterij	0	-
Doktorat	0	-
Nešto drugo	0	-
Ukupno	26	100,00

Grafikon br.3

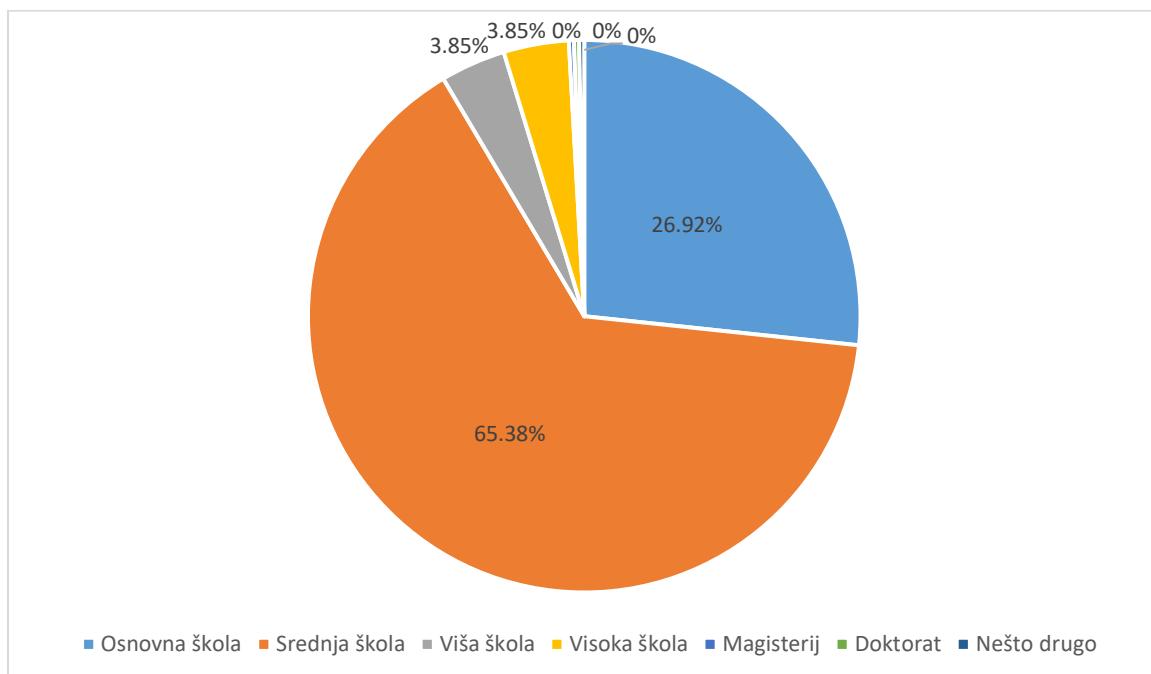

Analizom grafikona dolazimo do podatka da 88,46% očeva ima završenu srednju školu.

Tabela br.4

STEPEN OBRAZOVANJA MAJKE	N	%
Osnovna škola	7	26,92
Srednja škola	17	65,38
Viša škola	1	3,85
Visoka škola	1	3,85
Magisterij	0	-
Doktorat	0	-
Nešto drugo	0	-
Ukupno	26	100,00

Grafikon br.4

Na osnovu grafikona primjećuje se da je najveći broj majki završio srednju školu, njih 65,38%.

Školska spremna i obrazovanje oba roditelja je jako značajno za kvalitetno obrazovanje djece. Obrazovanje roditelja može djelovati na školski uspjeh djeteta na više načina, preko roditeljskog odnosa (manje obrazovani roditelji češće pokazuju autoritarni stil roditeljstva (Lacković-Grgin, 1977.; Spera, 2005.), postupka odgoja, roditeljske uključenosti, najšire rečeno, preko govornih i iskustvenih poticaja u porodici (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

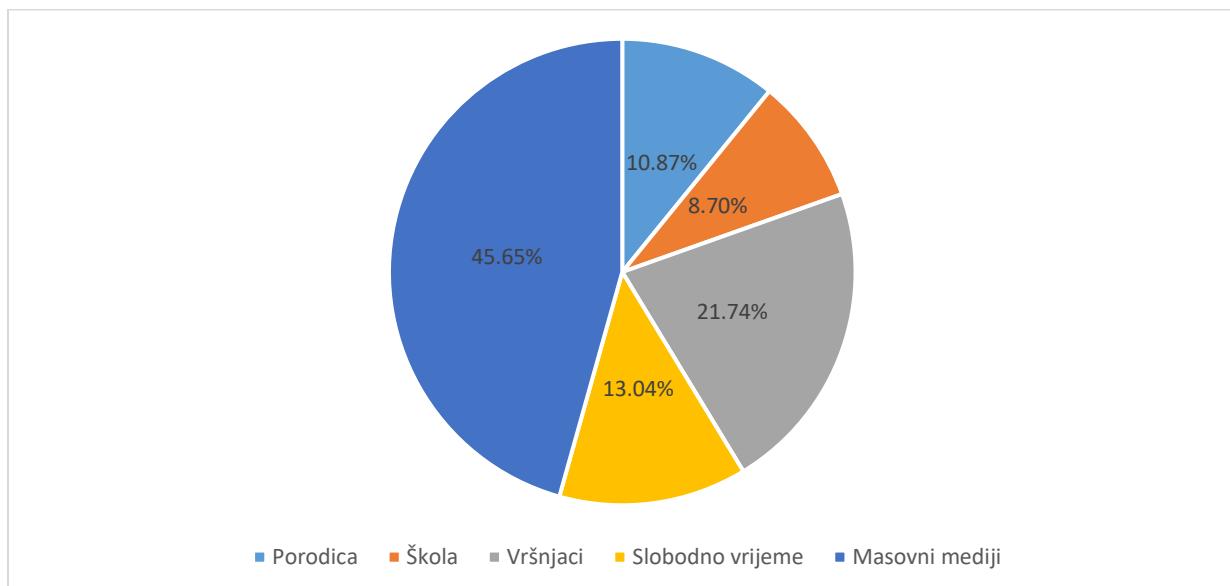
Obrazovaniji su roditelji u većoj mogućnosti osigurati bolje obrazovanje, pomagati djetetu u učenju, te im na taj način prenijeti kognitivne kompetencije. Obrazovani roditelji postavljaju pred djecu veće zahtjeve, brže uočavaju i ispravljaju greške u odgoju, te bolje sarađuju sa školom. S druge strane, živeći u obrazovanijoj sredini, djeca su snažnije motivisana za stjecanjem obrazovnih i kulturnih dobara (Bedeniković, 2009). Istraživanja pokazuju da stepen obrazovanja i oca i majke ima značajnu ulogu u obrazovnom i profesionalnom uspjehu mlađih (Ilišin, 2013).

Potrebno je naglasiti da obrazovanje majke u životu djeteta ima veliki značaj samim tim što ona u odnosu na oca znatno više vremena provodi sa djetetom, a i više je uključena u svakodnevne školske aktivnosti.

Tabela br.5

RIZIČNI FAKTORI KOJI IMAJU NAJVEĆI UTJECAJ NA POJAVU DELINKVENTNOG PONAŠANJA	N	%
Porodica	5	10,87
Škola	4	8,70
Vršnjaci	10	21,74
Slobodno vrijeme	6	13,04
Masovni mediji	21	45,65
Ukupno	46	100,00

Grafikon br.5

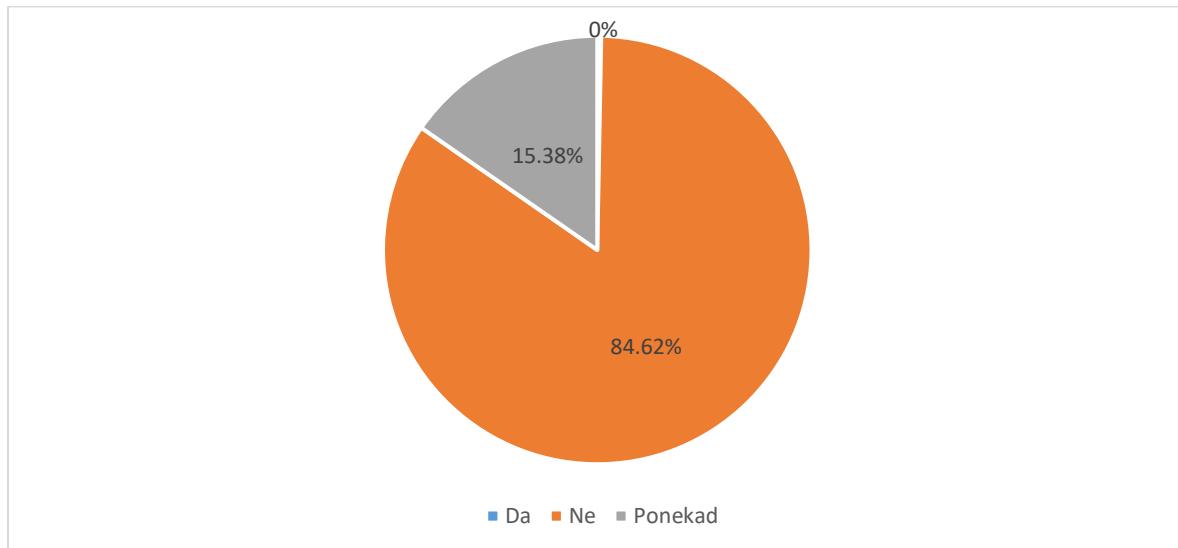
Analiza mišljenja koji rizični faktori imaju najveći utjecaj na pojavu delinkventnog ponašanja pokazuje da roditelji sve faktore smatraju dosta važnim, ali ipak najčešće navode rizične faktore vezane za masovne medije (45,65%), a najmanje rizične faktore vezane za školu (8,70%).

Delinkvencija obuhvata širok spektar različitih poremećaja u ponašanju na koje se gleda kao na društveno neprihvatljiva ponašanja. Na adolescente veoma važan utjecaj imaju porodica, škola, vršnjaci, slobodno vrijeme, masovni mediji i drugi. Navedeni faktori mogu biti rizični, ali isto tako i zaštitni faktori devijantnog ponašanja.

Tabela br.6

DA LI SU KOD VAŠEG DJETETA PRISUTNI NEKI OD OBLIKA ASOCIJALNOG PONAŠANJA?		
	N	%
Da	0	-
Ne	22	84,62
Ponekad	4	15,38
Ukupno	26	100,00

Grafikon br. 6

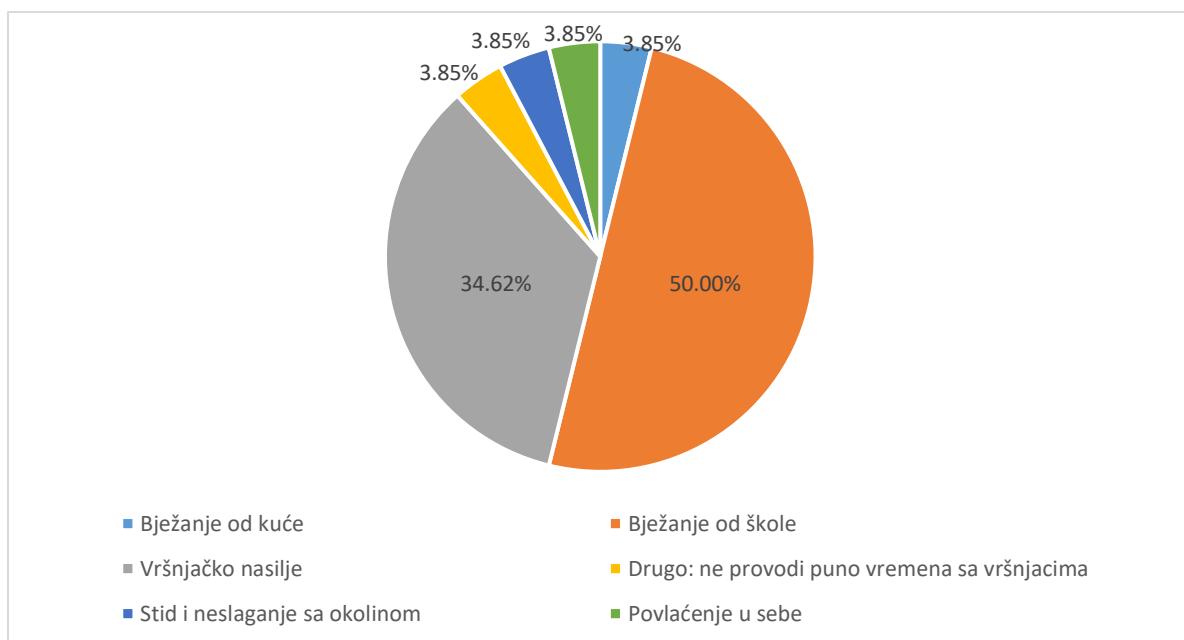

Analizom grafikona možemo vidjeti da najveći broj roditelja negira asocijalno ponašanje svoje djece (84,62%).

Tabela br. 7

KOJI OBLICI ASOCIJALNOG PONAŠANJA SU PRISUTNI U VAŠEM OKRUŽENJU?		
	N	%
Bježanje od kuće	1	3,85
Bježanje iz škole	13	50,00
Vršnjačko nasilje	9	34,62
Drugo: ne provodi puno vremena sa vršnjacima	1	3,85
stid i neslaganje sa okolinom	1	3,85
povlačenje u sebe	1	3,85
Ukupno	26	100,00

Grafikon br.7

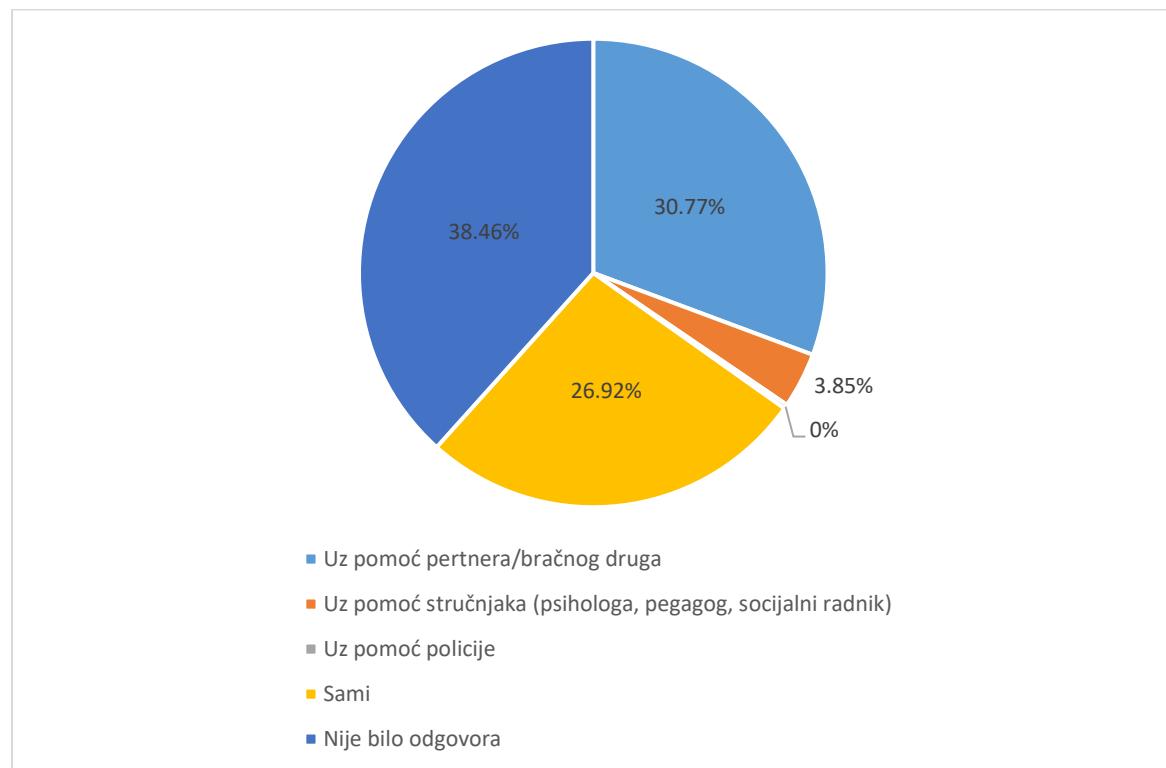
Svakodnevno smo izloženi informacijama o prijestupima koje počine maloljetnici. Iz svih medija koje vidimo i čujemo u vezi sa maloljetničkim prijestupima, mogli bi se zapitati da li svi mladi čine zločine – bez obzira da li su kažnjeni za to ili ne. Najčešće primjeri takvih prkršaja uključuju bježanje od kuće, izbjegavanje škole i nepoštivanje naredbi roditelja ili zakonskog staratelja.

Prema mišljenju ispitanika u njihovom okruženju najzastupljeniji oblici asocijalnog ponašanja su bježanje iz škole 50% i vršnjačko nasilje 34,62%.

Tabela br.8

KAKO RJEŠAVATE PROBLEME U PONAŠANJU VAŠEG DJETETA (NEPOSLUŠNOST DJETETA, PROMJENU PONAŠANJA...)?		
	N	%
Uz pomoć partnera/bračnog druga	8	30,77
Uz pomoć stručnjaka (psiholog, pedagog, socijalni radnik)	1	3,85
Uz pomoć policije	0	-
Sami	7	26,92
Nije bilo odgovora	10	38,46
Ukupno	26	100,00

Grafikon br. 8

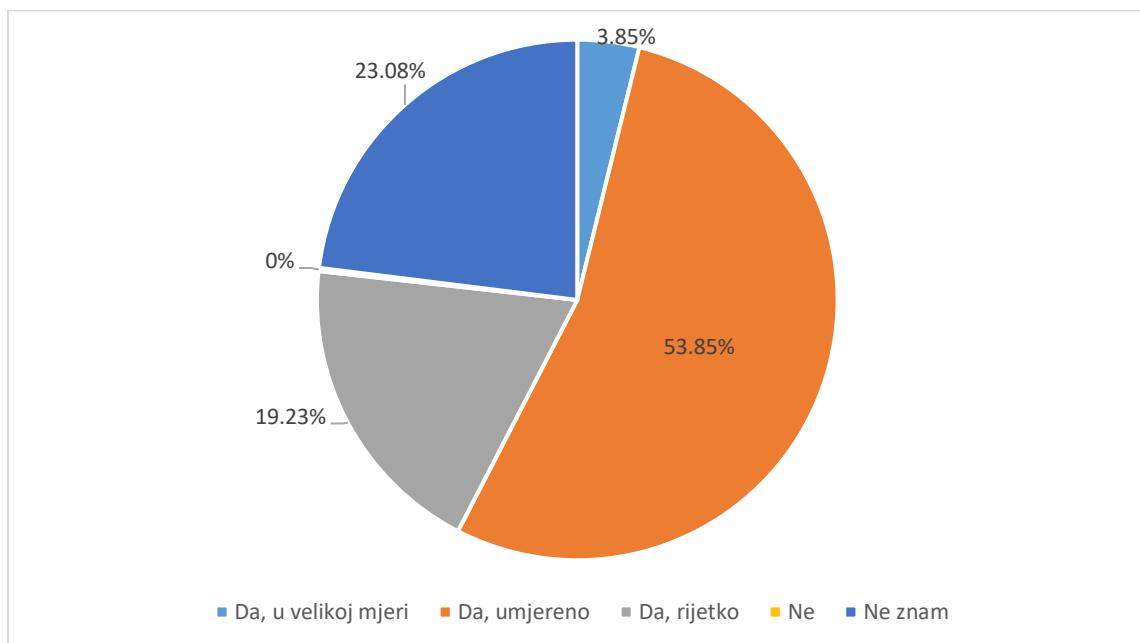
Na pitanje „kako rješavate probleme u ponašanju Vašeg djeteta“, odgovorili su i ispitanici koji nisu naveli da njihovo dijete pokazuje znake delinkventnog ponašanja.

Ispitanici koji su odgovorili da su primjetili probleme u ponašanju kod svog djeteta, najčešće navode rješavanje problema uz pomoć parnera/bračnog druga (30,77%), dok samo (3,85%) njih ovaj problem rješava uz pomoć stručnjaka (psiholog, pedagog, socijalni radnik), što nije zanemariv podatak.

Tabela br.9

DA LI JE NA PODRUČJU OPĆINE ŽEPČE RASPROSTRANJENA MALOLJETNIČKA DELINKVENCIJA?		
	N	%
Da, u velikoj mjeri	1	3,85
Da, umjereni	14	53,85
Da, rijetko	5	19,23
Ne	0	-
Ne znam	6	23,08
Ukupno	26	100,00

Grafikon br.9

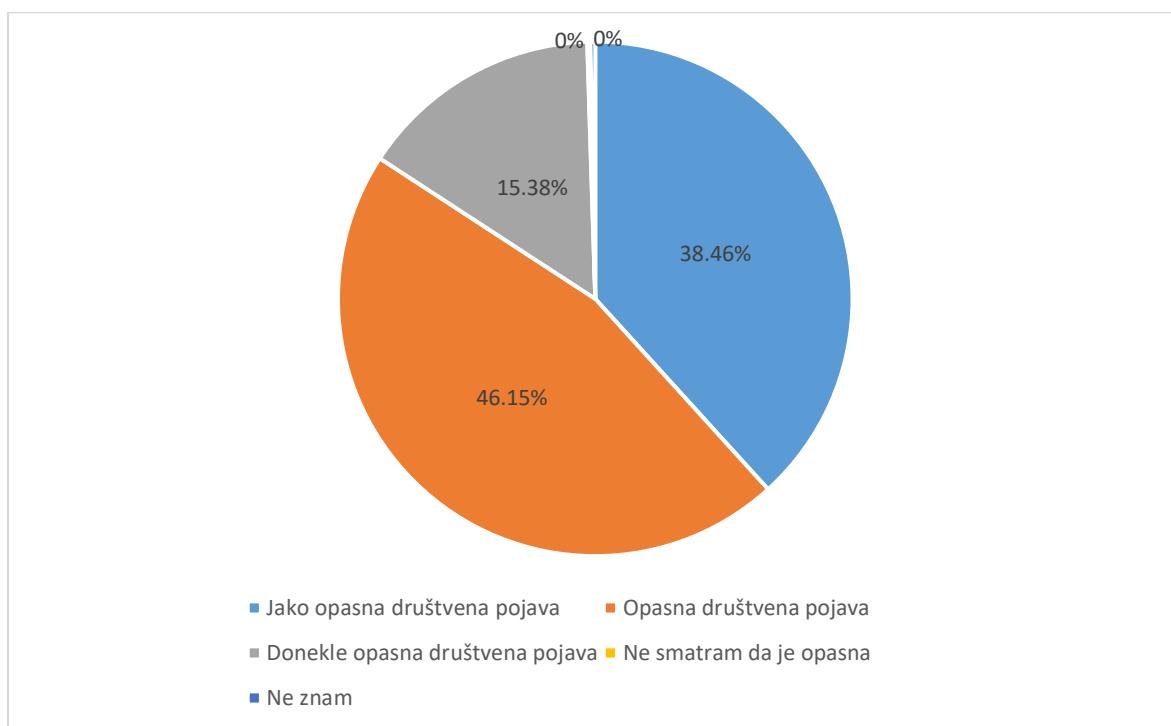

Prema mišljenju roditelja maloljetnička delinkvencija na području općine Žepče je umjereni rasprostranjena (53,85%). Na to nas upućuje činjenica da je Žepče mali grad koji se nalazi u središtu istoimene općine u Zeničko – dobojskom kantonu. Općina Žepče je smještena u centralnom dijelu Bosne i Hercegovine, na cesti između Zenice i Doboja i broji oko 30.000 stanovnika raspoređenih u 46 mjesnih zajednica.

Tabela br.10

MALOLJETNIČKA DELINKVENCIJA JE		
	N	%
Jako opasna društvena pojava	10	38,46
Opasana društvena pojava	12	46,15
Donekle opasna društvena pojava	4	15,38
Ne smatram da je opasna	0	-
Ne znam	0	-
Ukupno	26	100,00

Grafikon br.10

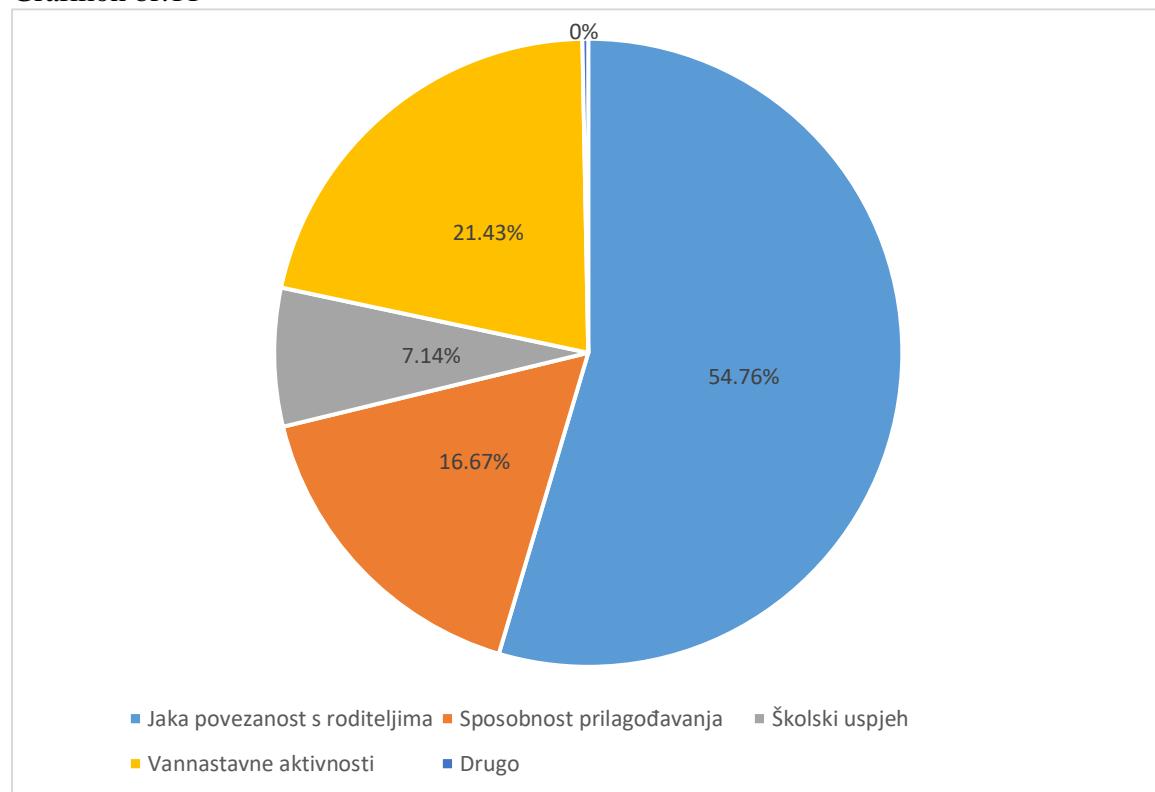
Većina roditelja (46,15%) smatra da je maloljetnička delinkvencija opasna društvena pojava.

Usljed poboljšanja životnog standarda, širenja tendencije za vođenje, tako reći, modernog života koji zahtijeva „brzo življjenje“, tj. manje slobodnog vremena, manju posvećenost porodici, a koji proizvodi veću otuđenost među ljudima, dolazi do povećanja stope kriminala, a posebno maloljetničke delinkvencije. Maloljetnička delinkvencija predstavlja ozbiljan društveni problem. Delinkvencijom se smatra sve ono što odstupa od društveno prihvatljivog ponašanja, a može dovesti do teških kriminalnih radnji i krivičnih djela, te sankcija i kazni.

Tabela br.11

ZAŠTITNI FAKTORI U POJAVI DELINKVENTNOG PONAŠANJA	N	%
Jaka povezanost s roditeljima	23	54,76
Sposobnost prilagođavanja	7	16,67
Školski uspjeh	3	7,14
Vannastavne aktivnosti	9	21,43
Drugo	0	-
Ukupno	42	100,00

Grafikon br.11

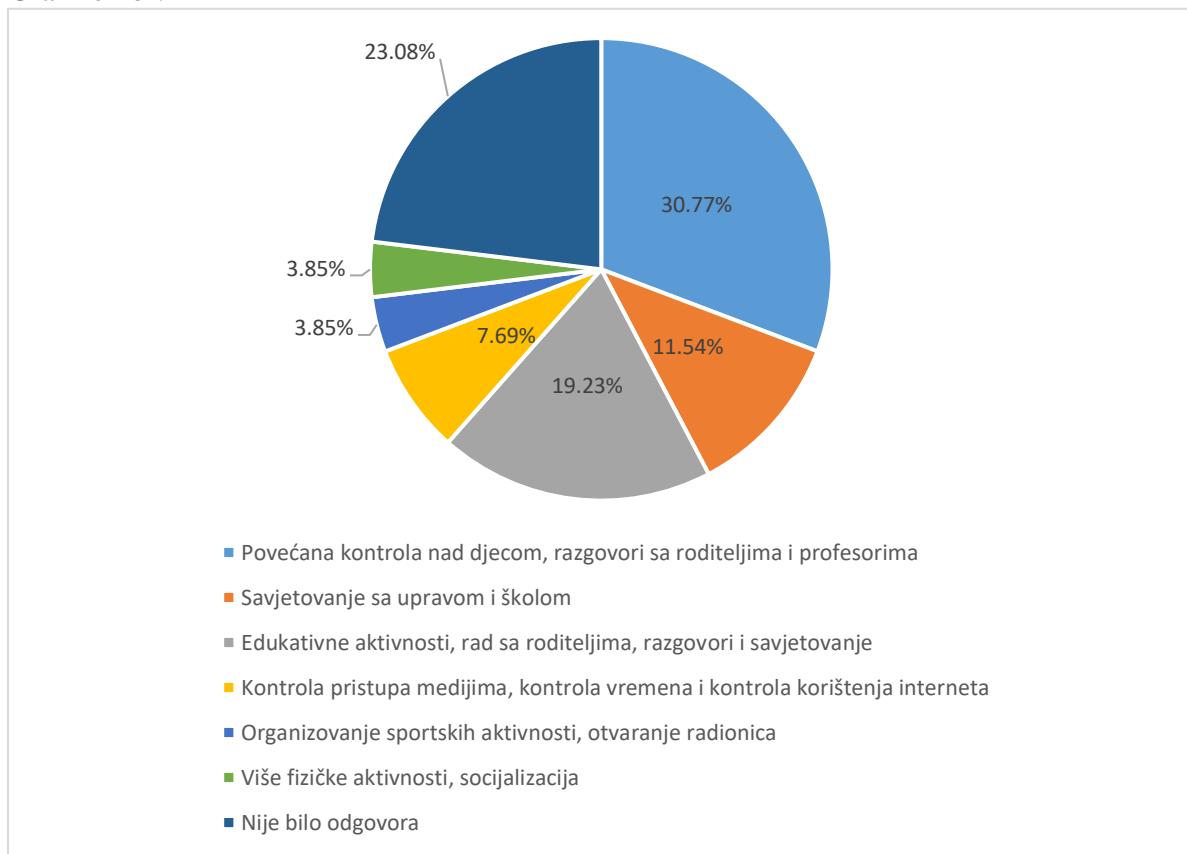
Zaštitni faktori imaju veliki značaj u jačanju ličnosti mladih. Oni predstavljaju otpornost pojedinca da izdrži rizike. U većini slučajeva zaštitni faktori nastaju kada dijete ima podršku odrasle osobe, roditelja koji preuzima pozitivnu ulogu i pomaže djetetu da prebrodi negativna iskustva.

Kao najčešći zaštitni faktor u ovom istraživanju roditelji identificiraju jaku povezanost s roditeljima u 54,76% slučajeva, a najrjeđe sposobnost prilagođavanja (16,67%) i školski uspjeh (7,14%).

Tabela br.12

MJERE U PREVENCICI MALOLJETNIČKE DELINKVENCIJE		
	N	%
Povećana kontrola nad djecom, razgovori sa roditeljima i profesorima	8	30,77
Savjetovanje sa upravom i školom	3	11,54
Edukativne aktivnosti, rad sa roditeljima, razgovori i savjetovanje	5	19,23
Kontrola pristupa medijima, kontrola vremena i kontrola korištenja interneta	2	7,69
Organizovanje sportskih aktivnosti, otvaranje radionica	1	3,85
Više fizičke aktivnosti, socijalizacija	1	3,85
Nije bilo odgovora	6	23,08
Ukupno	26	100,00

Grafikon br.12

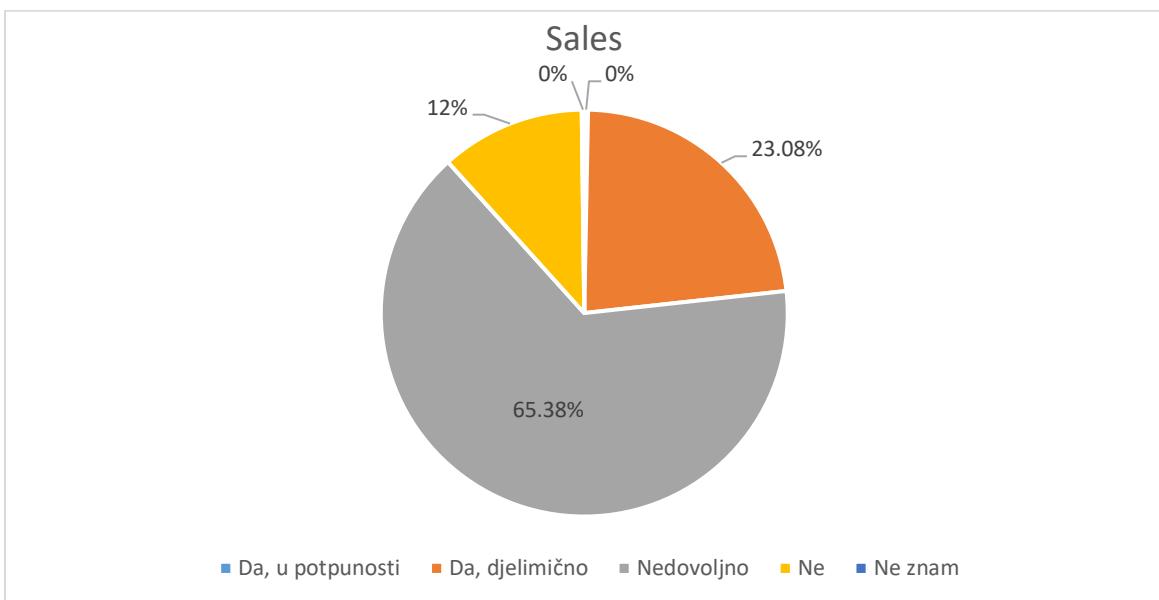

Prema mišljenju roditelja najbolje mjere u prevenciji maloljetničke delinkvencije su povećana kontrola nad djecom, razgovori sa roditeljima i profesorima (30,77%), te edukativne aktivnosti (19,23%).

Tabela br.13

SMATRATE LI DA LOKALNA ZAJEDNICA PRUŽA ADEKVATNU POMOĆ I PODRŠKU U PREVENCICIJI DELINKVENTNOG PONAŠNJA?		
	N	%
Da, u potpunosti	0	-
Da, djelimično	6	23,08
Nedovoljno	17	65,38
Ne	3	11,54
Ne znam	0	-
Ukupno	26	100,00

Grafikon br.13

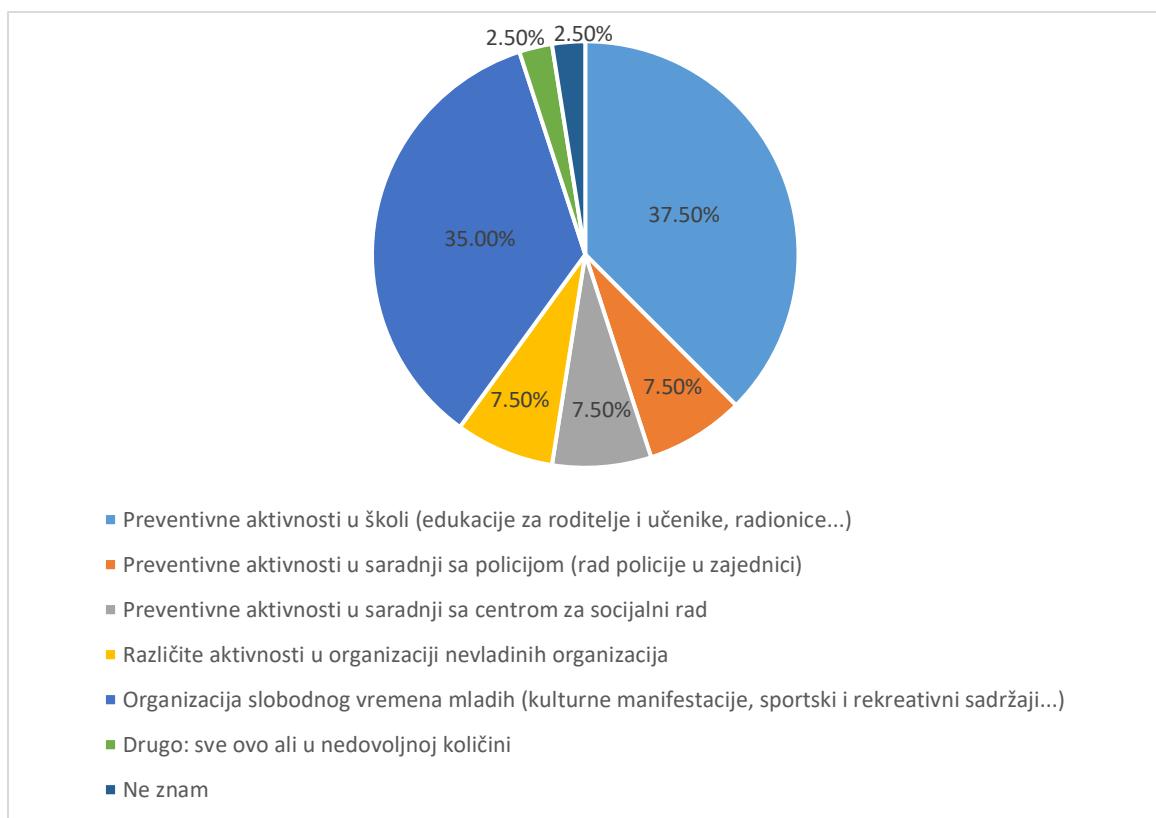

Analiza odgovora na pitanje: „Smatrate li da lokalna zajednica pruža adekvatnu pomoć i podršku u prevenciji delinkventnog ponašanja?“ ukazuje da su roditelji mišljenja da lokalna zajednica nedovoljno (65,38%) pruža pomoć i podršku u prevenciji delinkventnog ponašanja.

Tabela br.14

KOJE AKTIVNOSTI PROVODI LOKALNA ZAJEDNICA U CILJU PREVENCije DELINKVENTNOG PONAŠANJA?	N	%
Preventivne aktivnosti u školi (edukacije za roditelje i učenike, radionice...)	15	37,50
Preventivne aktivnosti u saradnji sa policijom (rad policije u zajednici)	3	7,50
Preventivne aktivnosti u saradnji sa centrom za socijalni rad	3	7,50
Različite aktivnosti u organizaciji nevladinih organizacija	3	7,50
Organizacija slobodnog vremena mladih (kulturne manifestacije, sportski i rekreativni sadržaji...)	14	35,00
Drugo: sve ovo ali u nedovoljnoj količini	1	2,50
Ne znam	1	2,50
Ukupno	40	100,00

Grafikon br.14

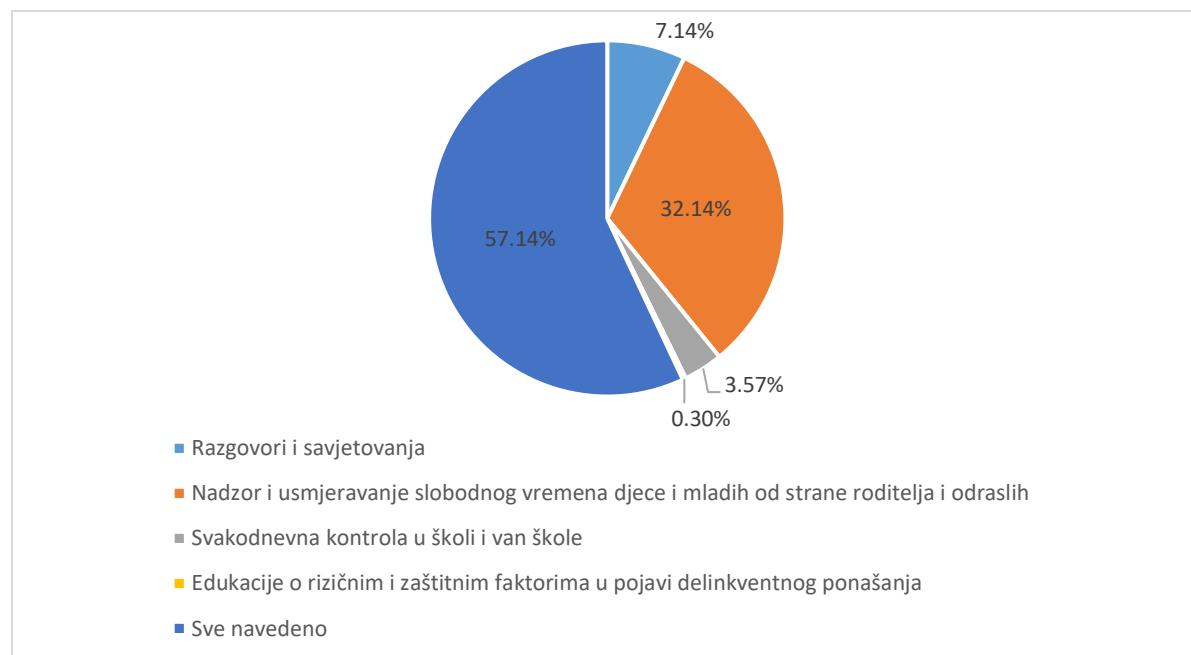

Najveći broj roditelja smatra da su preventivne aktivnosti u školi (37,50%) i organizacija slobodnog vremena mladih (35%) najčešće aktivnosti koje provodi lokalna zajednica u cilju prevencije delinkventnog ponašanja.

Tabela br.15

NAJBOLJE AKTIVNOSTI DA SE POMOGNE DJECI I MLADIMA KOJI ISPOLJAVAJU DELINKVENTNO PONAŠANJE?		
	N	%
Razgovori i savjetovanja	2	7,14
Nadzor i usmjeravanje slobodnog vremena djece i mladih od strane roditelja i odraslih	9	32,14
Svakodnevna kontrola u školi i van škole	1	3,57
Edukacije o rizičnim i zaštitnim faktorima u pojavi delinkventnog ponašanja	0	-
Sve navedeno	16	57,14
Ukupno	28	100,00

Grafikon br.15

Većina roditelja smatra da su sve aktivnosti od velikog značaja da se pomogne djeci i mladima koji ispoljavaju delinkventno ponašanje (57,14%), ali pak najznačajnija aktivnost je nadzor i usmjeravanje slobodnog vremena djece i mladih od strane roditelja i odraslih (32,14%).

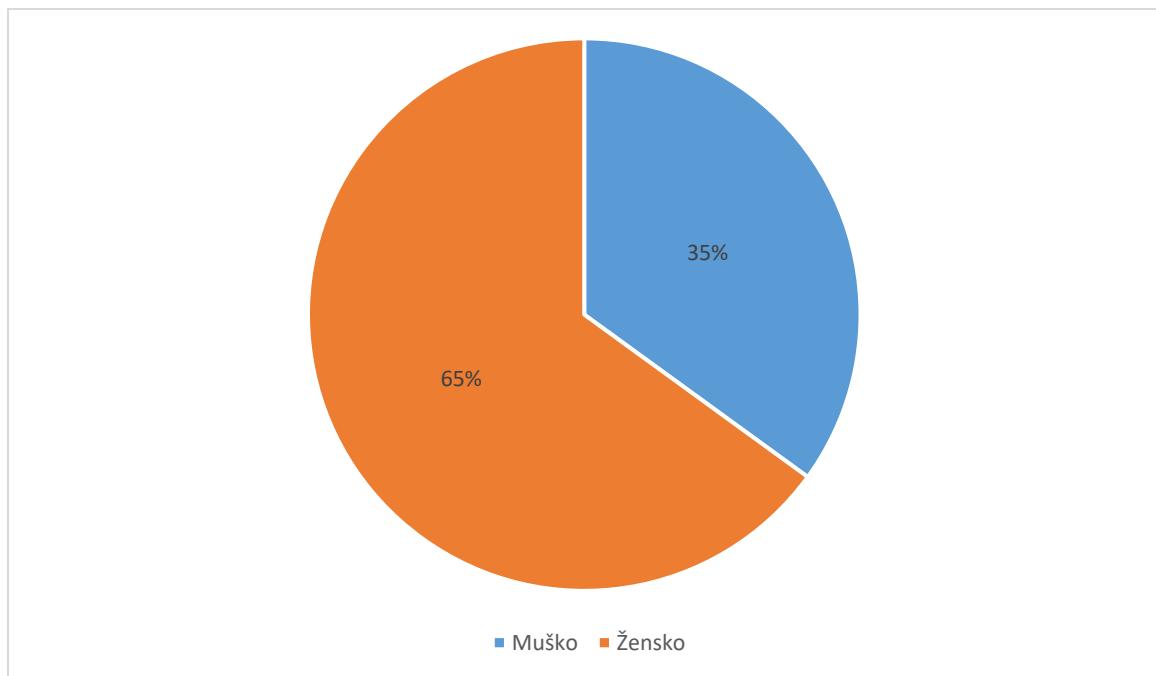
Iz obavljenog istraživanja dolazimo do zaključka da su roditelji u potrebi za mnogim edukacijama, naročito edukacijama o maloljetničkoj delinkvenciji. Samim tim došli bi do određenih sazanja, bili bi aktivniji i obazriviji u ulozi koju čini roditeljstvo. Potaknuti mnogim saznanjima bili slobodni surađivati sa brojnim stručnjacima (psiholozi, pedagozi, socijalni radnici, policija) koji bi im kroz savjetodavni rad olakšali mnoge životne situacije.

3.2. Rezultati anketnog upitnika za učenike

Tabela br.1

UČENICI TREĆEG I ČETVRTOG RAZREDA		
	N	%
Muško	28	35%
Žensko	53	65%
Ukupno	81	100%

Grafikon br.1

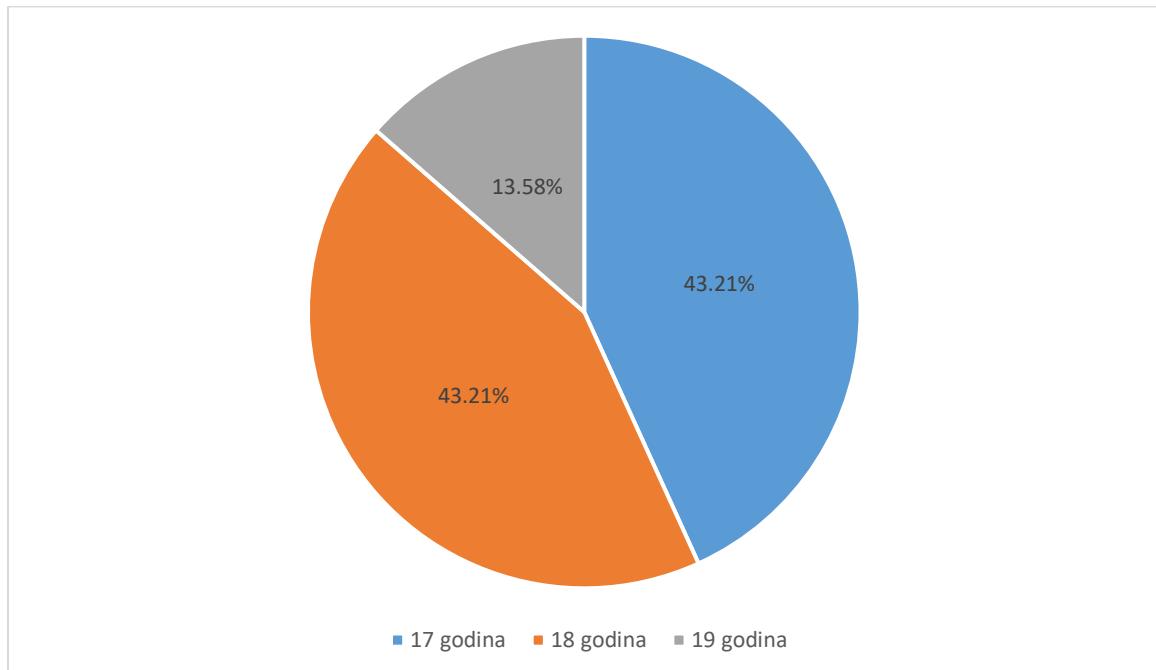
Prezentirani podaci pokazuju da su istraživanjem obuhvaćeni učenici trećeg i četvrtog razreda srednje škole.

U strukturi ispitanika znatno je više učenica.

Tabela br.2

GODINE ŽIVOTA	III/IV razred	%
17 godina	35	43,21
18 godina	35	43,21
19 godina	11	13,58
UKUPNO	81	100,00

Grafikon br.2

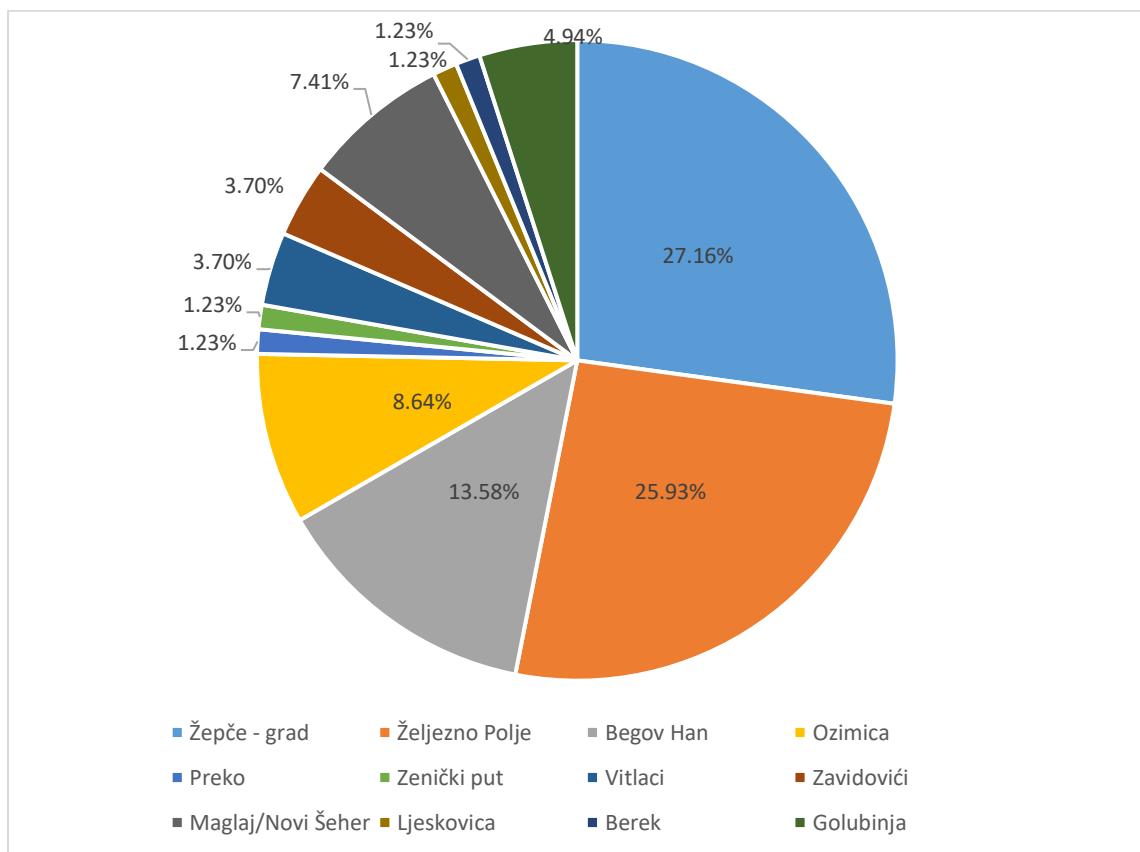

Prema rezultatima istraživanja koji su predstavljeni možemo vidjeti da su u oba razreda najzastupljeniji učenici sa 17 i 18 godina života.

Tabela br.3

MJESTO STANOVANJA	N	%
Žepče - grad	22	27,16
Željezno Polje	21	25,93
Begov Han	11	13,58
Ozimica	7	8,64
Preko	1	1,23
Zenički put	1	1,23
Vitlaci	3	3,70
Zavidovići	3	3,70
Maglaj/Novi Šeher	6	7,41
Ljeskovica	1	1,23
Berek	1	1,23
Golubinja	4	4,94
Ukupno	81	100,00

Grafikon br.3

Od ukupnog broja ispitanika njih 27,16% živi u urbanom području, dok je znatno veći procenat ispitanika koji živi u ruralnom području 72,84%.

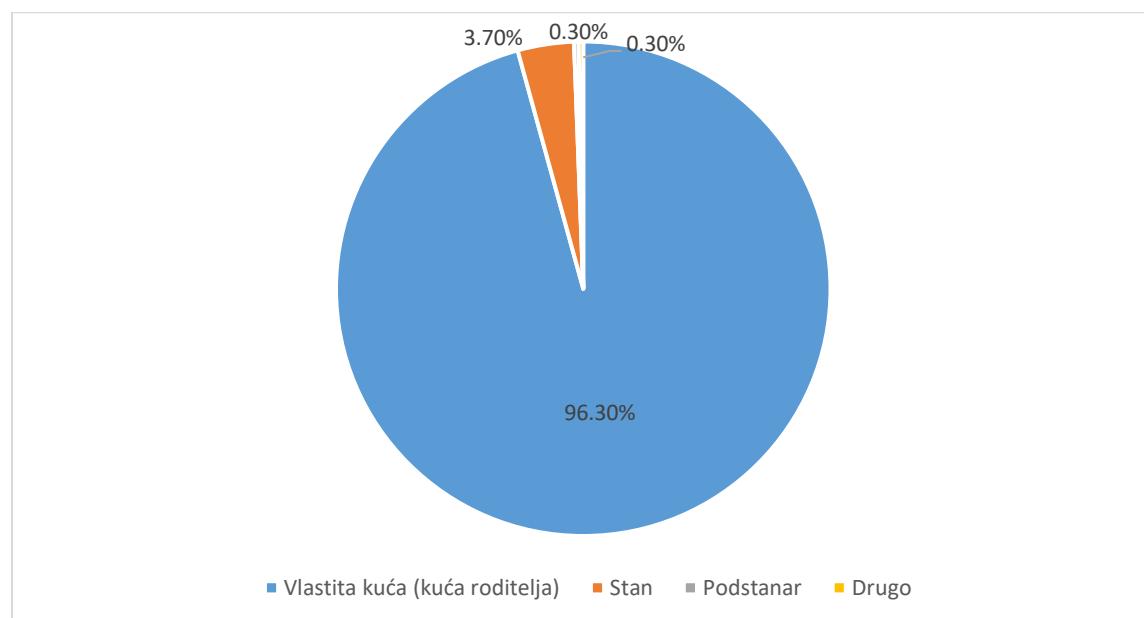
Različita istraživanja, vršena u svijetu i kod nas, pokazuju da je kriminalitet mladih pojava koja je mnogo izraženija u urbanim nego u ruralnim sredinama.

Analize statistike kriminaliteta upozorile su vrlo rano na razlike koje s obzirom na vrstu i intenzitet kriminalnoga djelovanja postoje između sela i grada, te između manjih i većih gradova. Pod urbanizacijom se podrazumijevaju migracije iz manje ili više ruralnih područja u manje ili veće gradove, najčešće povezano s razvojem ekonomije i industrijalizacije. Pojam urbanizma obuhvata način života koji proizlazi iz takvih migracijskih kretanja. Brojne analize u raznim zemljama omogućile su spoznaju da se kriminalitet kao posebna društvena pojava na prilično specifičan način javlja u gradskim i seoskim naseljima. To se može primijeniti i na kriminalitet maloljetnika, koji se tretira kao pretežno urbana pojava.

Tabela br.4

GDJE ŽIVITE	GDJE ŽIVITE?	
	N	%
Vlastita kuća (kuća roditelja)	78	96,30
Stan	3	3,70
Podstanar	0	-
Drugo	0	-
Ukupno	81	100,00

Grafikon br. 4

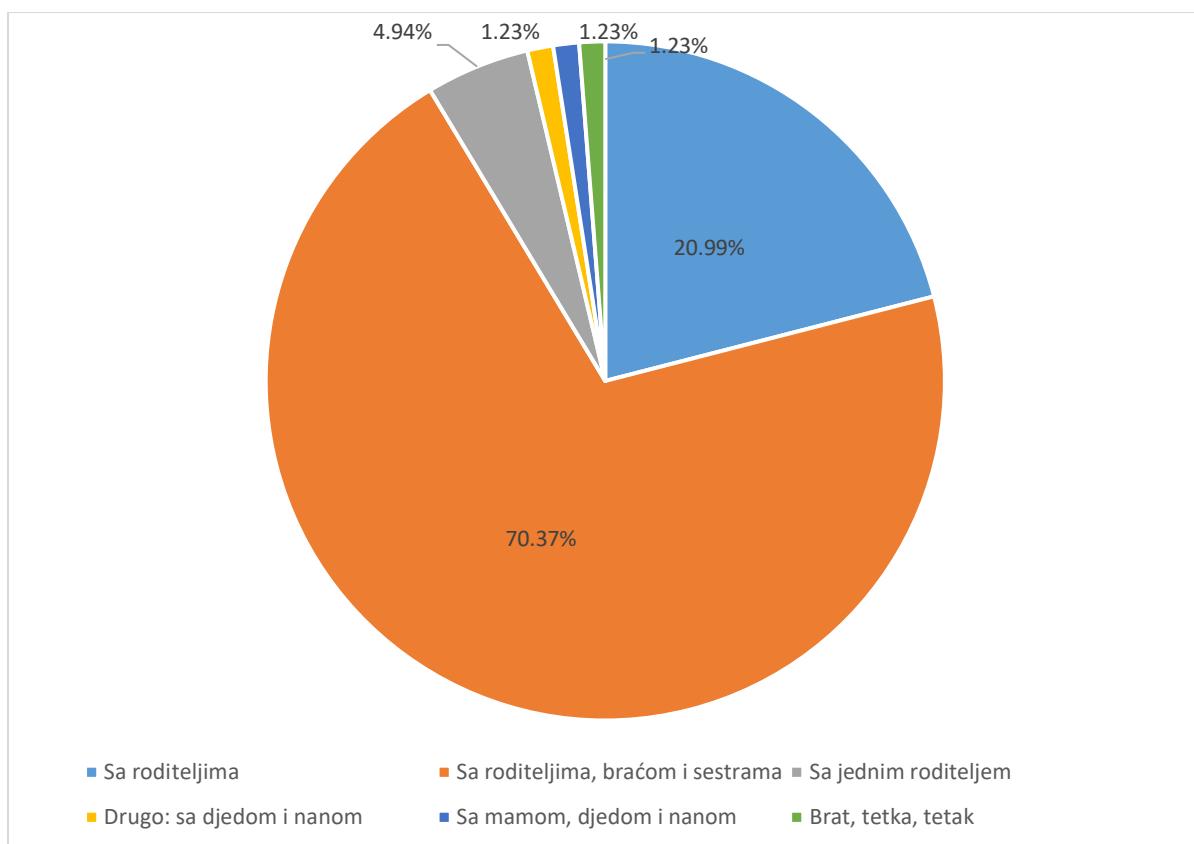

Na osnovu podataka dobivenih istraživanjem možemo vidjeti da njih čak 96,30% živi u vlastitoj kući (kući roditelja). Rezultati ukazuju da ispitanici iz oba razreda imaju rješeno stambeno pitanje.

Tabela br.5

S KIM ŽIVITE	N	%
Sa roditeljima	17	20,99
Sa roditeljima, braćom i sestrama	57	70,37
Sa jednim roditeljem	4	4,94
Drugo: sa djedom i nanom	1	1,23
Sa mamom, djedom i nanom	1	1,23
Brat, tetka, tetak	1	1,23
Ukupno	81	100,00

Grafikon br. 5

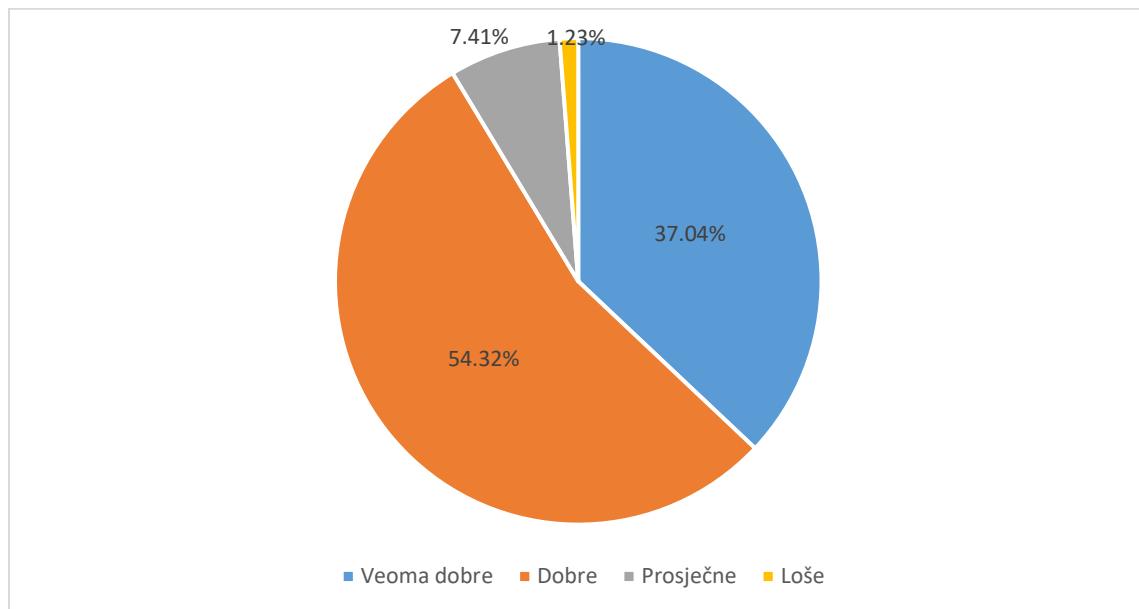

Navedeni podaci pokazuju da najveći procenat ispitanika živi sa roditeljima, braćom i sestrama (70,37%). I ovi rezultati, kao i prethodni (grafikon br.4) nas upućuju na činjnicu tradicionalnog načina života koji je i dalje prisutan na području općine Žepče, bez obzira da li se radi o urbanom ili ruralnom području.

Tabela 6.

MATERIJALNE PRILIKE PORODICE		
	N	%
Veoma dobre	30	37,04
Dobre	44	54,32
Prosječne	6	7,41
Loše	1	1,23
Ukupno	81	100,00

Grafikon br.6

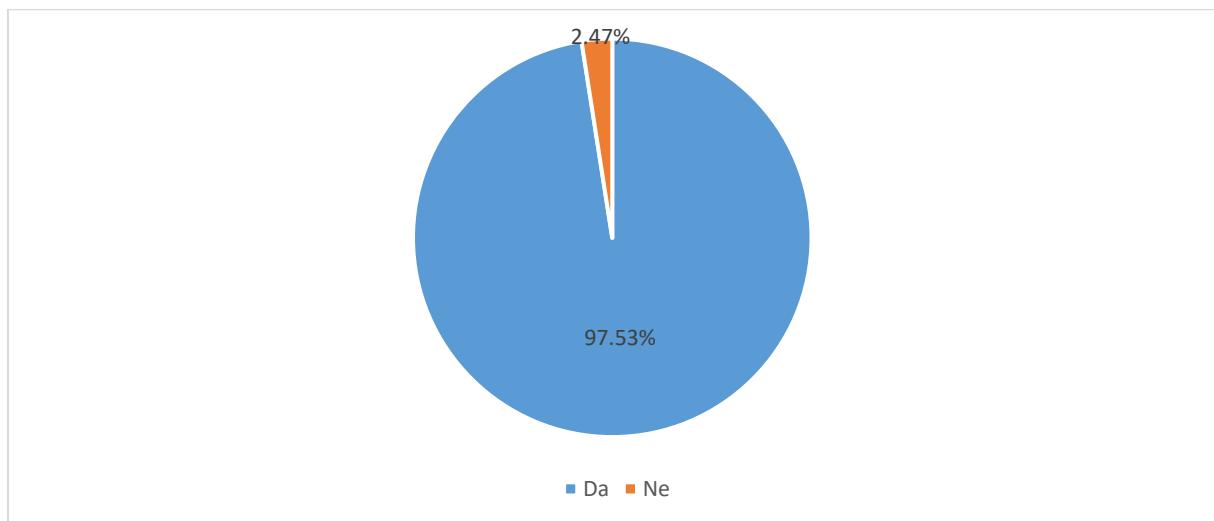
Na osnovu rezultata prikazanih na grafikonu možmo vidjeti da je većina ispitanika navela da su materijalne prilike dobre (54,32%), odnosno veoma dobre (37,04%). Šest ispitanika je navelo da ima prosječne materijalne prilike, dok je jedan ispitanik naveo da ima loše materijalne prilike porodice.

S obzirom na životni standard, nivo obrazovanja roditelja, možemo zaključiti da su materijalne prilike ovih porodica zadovoljavajuće.

Tabela br.7

SIGURNOST U PORODICI		
	N	%
Da	79	97,53
Ne	2	2,47%
Ukupno	81	100,00

Grafikon br.7

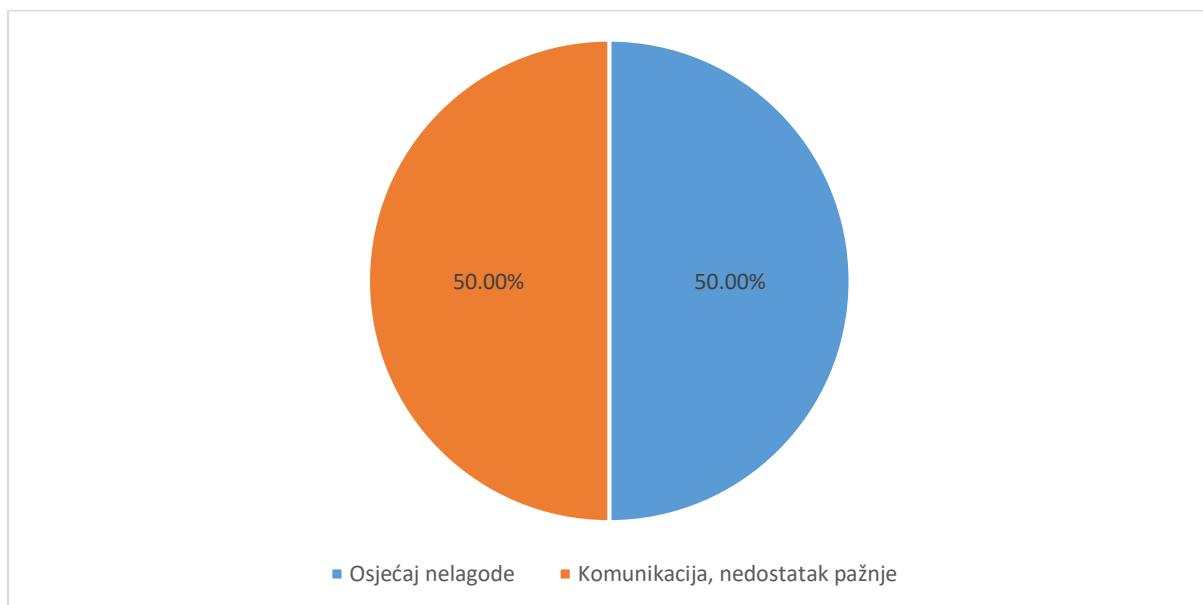
Istraživanjem smo željeli utvrditi da li se učenici osjećaju sigurno u svojoj porodici. Rezultati pokazuju da se 97,53% ispitanika osjeća sigurno u svojoj porodici.

Savremeni život, uz sve prednosti i napretke, obiluje i negativnim utjecajima u području fizičkog okruženja djeteta, njegovog psihosocijalnog odrastanja i osamostaljivanja. S obzirom na to djetetu je od samog početka potrebno obezbjediti sigurno okruženje u kojem će živjeti i gdje će se osjećati zaštićeno.

Tabela br.8

ODGOVOR "NE"		
	N	%
Osjećaj nelagode	1	50,00
Komunikacija, nedostatak pažnje	1	50,00
Ukupno	2	100,00

Grafikon br.8

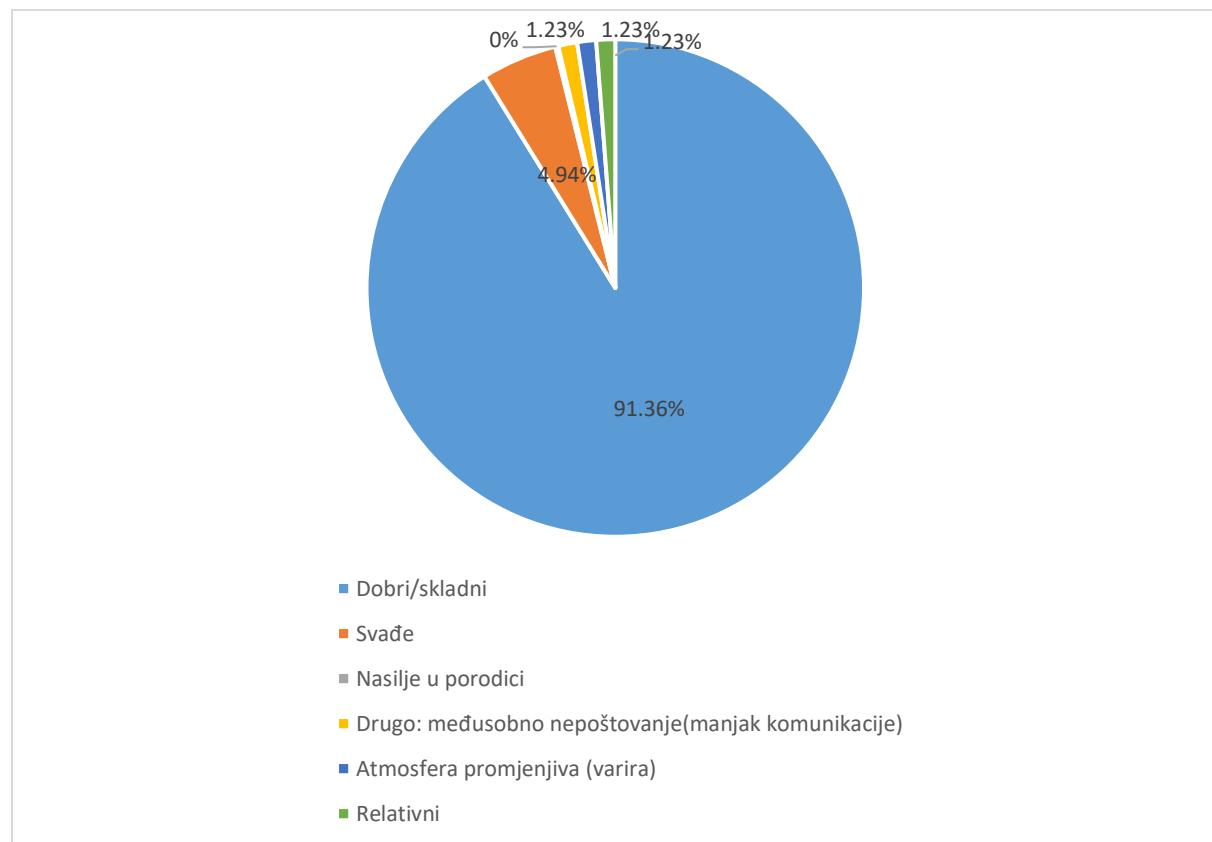

Prikazani rezultati nisu zanemarljivi. Daljnim istraživanjima moglo bi se detaljnije utvrditi razlozi zbog koji se ispitanici osjećaju nelagodno.

Tabela br.9

ODNOSI U PORODICI		N	%
Dobri/skladni		74	91,36
Svađe		4	4,94
Nasilje u porodici		0	-
Drugo: međusobno nepoštovanje(manjak komunikacije)		1	1,23
Atmosfera promjenjiva (varira)		1	1,23
Relativni		1	1,23
Ukupno		81	100,00

Grafikon br.9

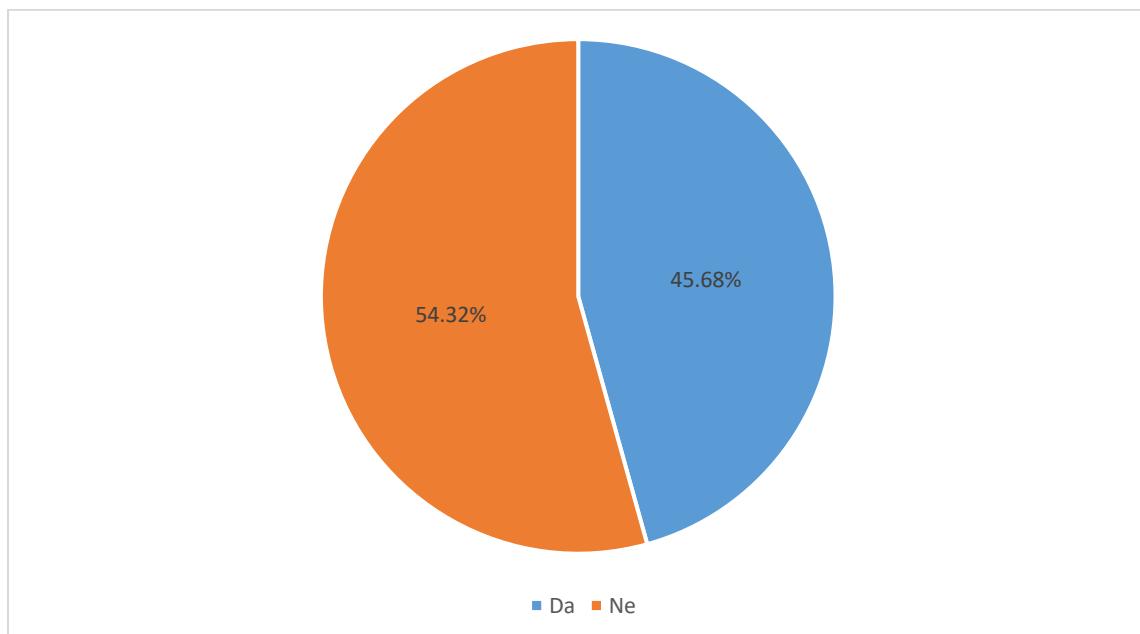
Dobri porodični odnosi pomažu djeci da se osjećaju bezbjedno i voljeno, a roditeljima pružaju osjećaj zadovoljstva. Takvi odnosi pomažu porodicama da rješe konflikte, rade kao tim i uživaju u društvu jedni drugih. Pozitivni porodični odnosi se grade na kvalitetnom zajedničkom vremenu koje posvete jedni drugima, komunikaciji, timskom radu i uvažavanju.

Iz grafikona možemo vidjeti da većina ispitanika (91,36%) ima dobre/skladne porodične odnose.

Tabela br.10

DA LI VOLITE IĆI U ŠKOLU?		
	N	%
Da	37	45,68
Ne	44	54,32
Ukupno	81	100,00

Grafikon br.10

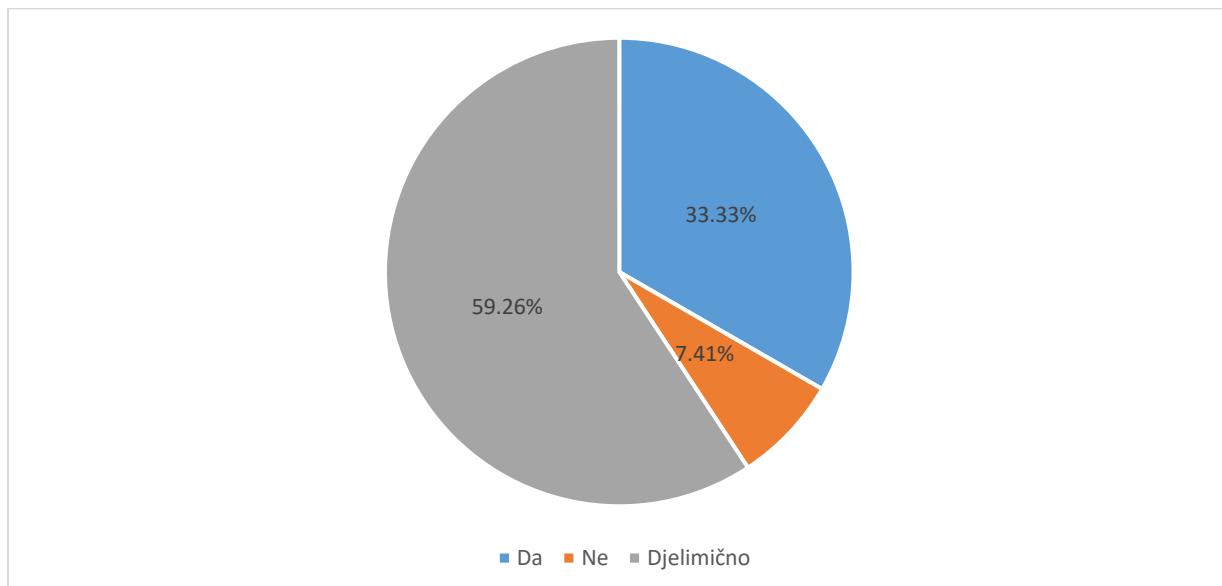
S obzirom da se radi o ispitanicima završnih godina srednje škole, zainteresovanost za školu se smanjuje iz mnogih razloga. Kako odrastaju tako veći značaj pridaju druženju i slobodnom vremenu, očekuju veće razumijevanje za njihove probleme prilikom odrastanja koje u većini slučajeva ne nalaze kod odraslih, pa tako ni kod svojih nastavnika/profesora. Međutim, ovakvo viđenje dijelom je posljedica razvojnih promjena učenika te dobi koje donosi pubertet i odrastanje.

Na pitanje „Da li volite ići u školu“ (45,68%) učenika je odgovorilo da voli ići u školu, dok je (54,32%) odgovorilo da ne voli ići u školu.

Tabela br.11

ODNOS NASTAVNIKA PREMA UČENICIMA		%
	N	
Da	27	33,33
Ne	6	7,41
Djelimično	48	59,26
Ukupno	81	100,00

Grafikon br.11

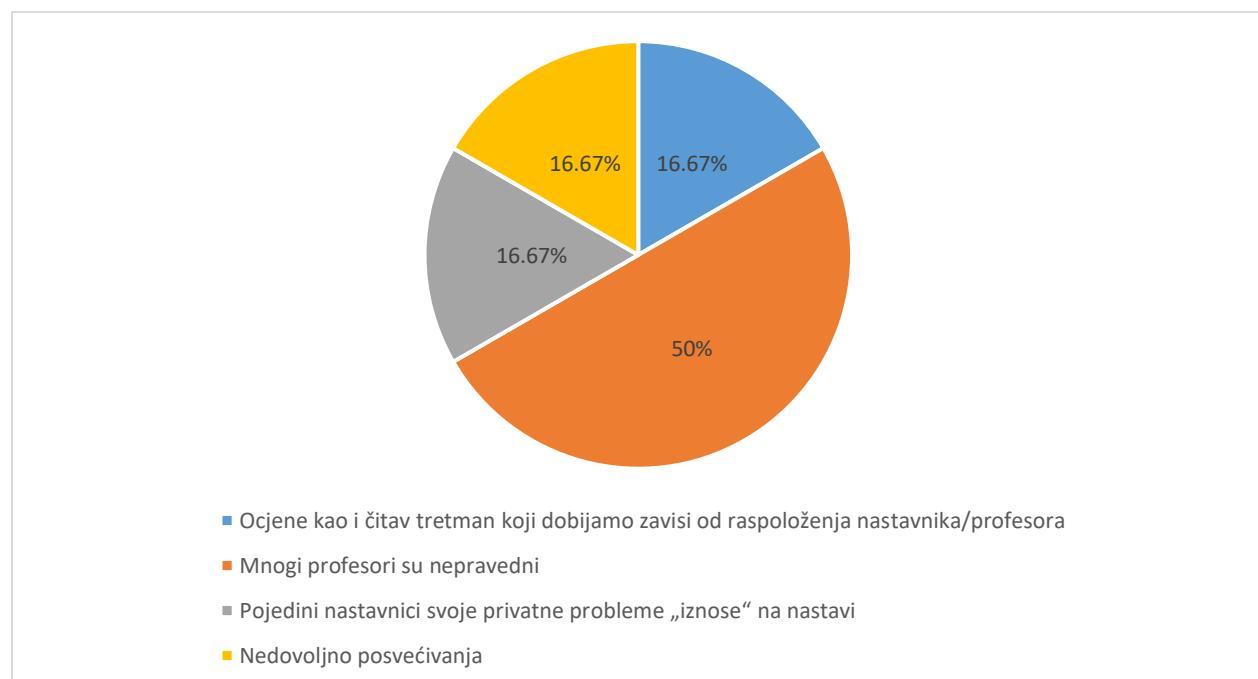
Istraživanjem smo željeli tvrditi da li su učenici zadovoljni odnosom s nastavnicima. 59,26% ispitanika je odgovorilo da je djelimično zadovoljno svojim odnosom s nastavnicima, dok njih 7,41% nikako nije zadovoljno odnosom s nastavnicima.

Možemo zaključiti da su pozitivni odnosi između nastavnika i učenika temelj cjeloživotnog učenja. Učenici veliki dio vremena provode sa svojim nastavnicima što je dovoljno za izgradnju veze koja bi mogla u učeniku stvoriti osjećaj sigurnosti i pripadnosti školi, kao i osjećaj za saradnju. Samim tim učenici razvijaju dovoljno samopouzdanja da uspijevaju u okruženju u kojem nisu ograničeni strahom od neuspjeha. Nastavnici mogu motivisati učenike da uspiju i postavljaju svoje ciljeve, i samim tim ohrabriti učenike za jednostavniji odnos s njima. Međutim, kao i svi drugi ljudi, mogu napraviti greške koje mogu da ugroze njihov odnos s učenicima. Svjesno ili nesvjesno, nastavnici mogu kod djece razviti negativne stavove prema školi i učenju, uništiti mu motivaciju ili kod djeteta razviti moralno pogrešne stavove.

Tabela br.12

ODGOVOR "NE"		N	%
Ocjene kao i čitav tretman koji dobijamo zavisi od raspoloženja nastavnika/profesora		1	16,67
Mnogi profesori su nepravedni		3	50,00
Pojedini nastavnici svoje privatne probleme „iznose“ na nastavi		1	16,67
Nedovoljno posvećivanja		1	16,67
Ukupno		6	100,00

Grafikon br.12

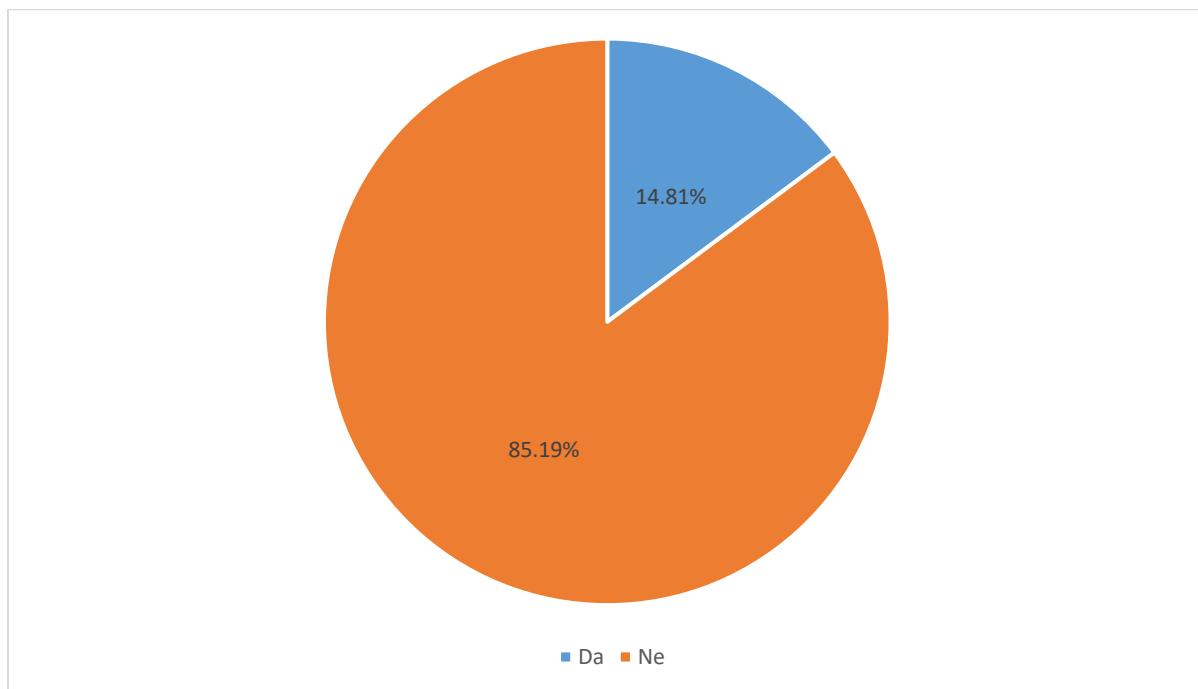
U ovom grafikonu su prikazani razlozi zbog kojih učenici nisu zadovoljni svojim odnosom s nastavnicima.

Sam iskaz ispitanika je upitan iz razloga što ovakvo viđenje dijelom je posljedica razvojnih promjena učenika te dobi koje donosi pubertet i odrastanje. To nam govori da je 50% ispitanika dalo odgovor da su mnogi profesori nepravedni.

Tabela br.13

DA LI ČESTO IZOSTAJETE S NASTAVE?		
	N	%
Da	12	14,81
Ne	69	85,19
Ukupno	81	100,00

Grafikon br.13

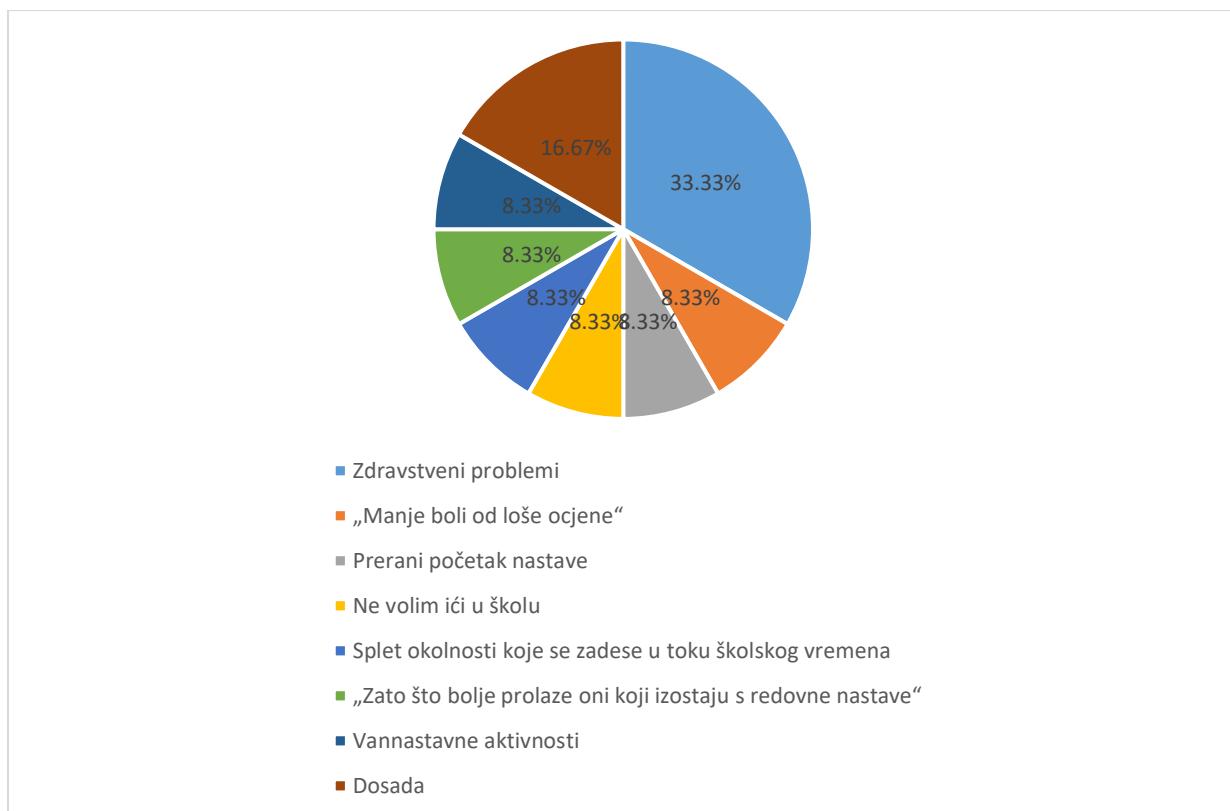

Na pitanje „da li često izostaju s nastave“, 85,19% učenika je odgovorilo da ne izostaje.

Tabela br.14

ODGOVR "DA"		N	%
Zdravstveni problemi		4	33,33
„Manje boli od loše ocjene“		1	8,33
Prerani početak nastave		1	8,33
Ne volim ići u školu		1	8,33
Splet okolnosti koje se zadese u toku školskog vremena		1	8,33
„Zato što bolje prolaze oni koji izostaju s redovne nastave“		1	8,33
Vannastavne aktivnosti		1	8,33
Dosada		2	16,67
Ukupno		12	100,00

Grafikon br.14

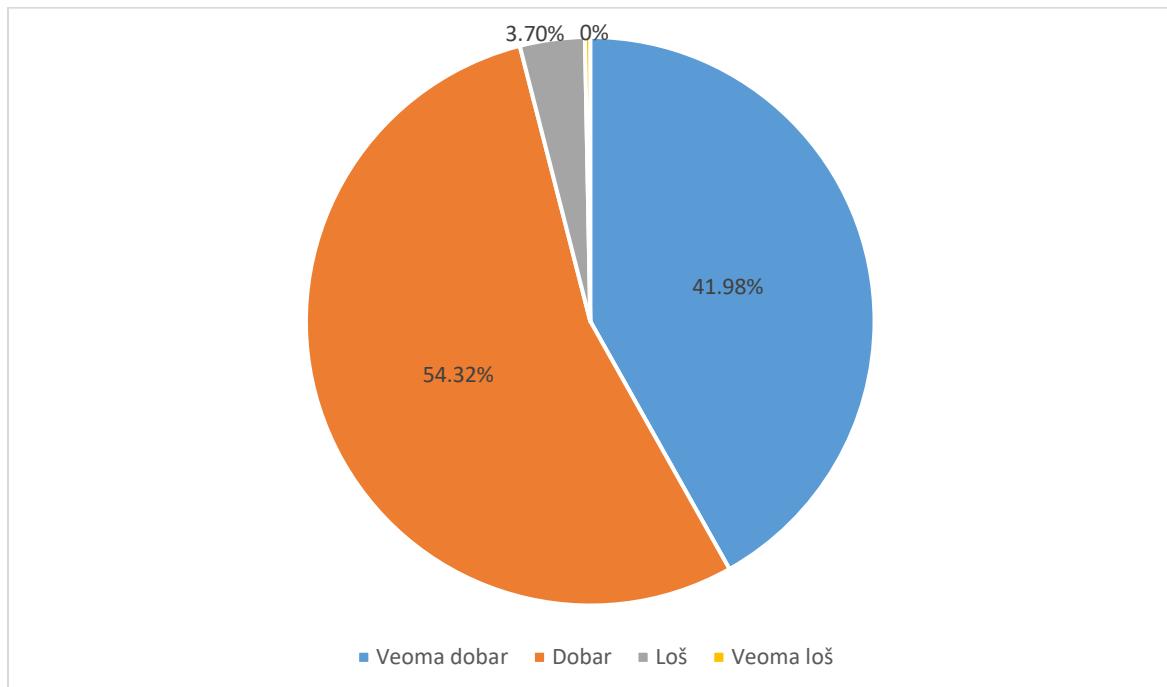

Prikazani razlozi zbog kojih preostali učenici (14,81%) izostaju s nastave mogu se kao i prethodni odgovori vezati za pubertetski period, a što ih u datim situacijama „ohrabruje“ na ovakve postupke.

Tabela br.15

ODNOS S VRŠNJACIMA		
	N	%
Veoma dobar	34	41,98
Dobar	44	54,32
Loš	3	3,70
Veoma loš	0	-
Ukupno	81	100,00

Grafikon br.15

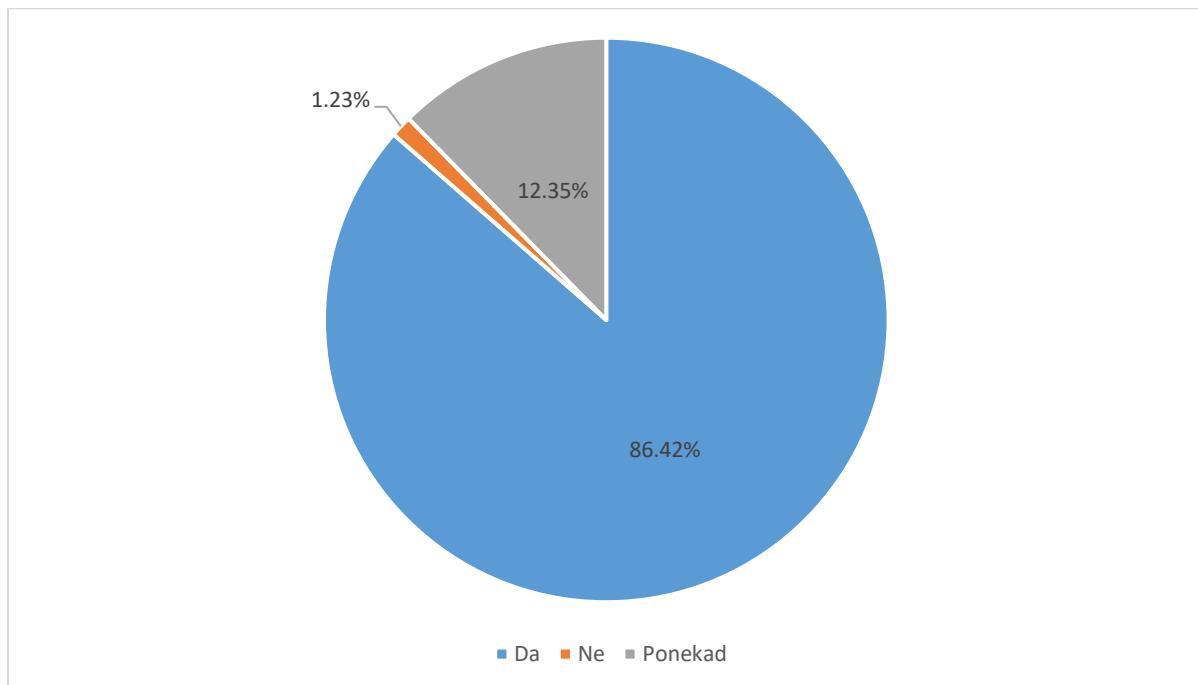

Na grafikonu br.15 možemo vidjeti da 41,98% i 54,32% učenika ima veoma dobre i dobre odnose s vršnjacima.

Tabela 16.

DA LI SE OSJEĆATE PRIHVAĆENIM OD STRANE VRŠNJAKA?		
	N	%
Da	70	86,42
Ne	1	1,23
Ponekad	10	12,35
Ukupno	81	100,00

Grafikon br.16

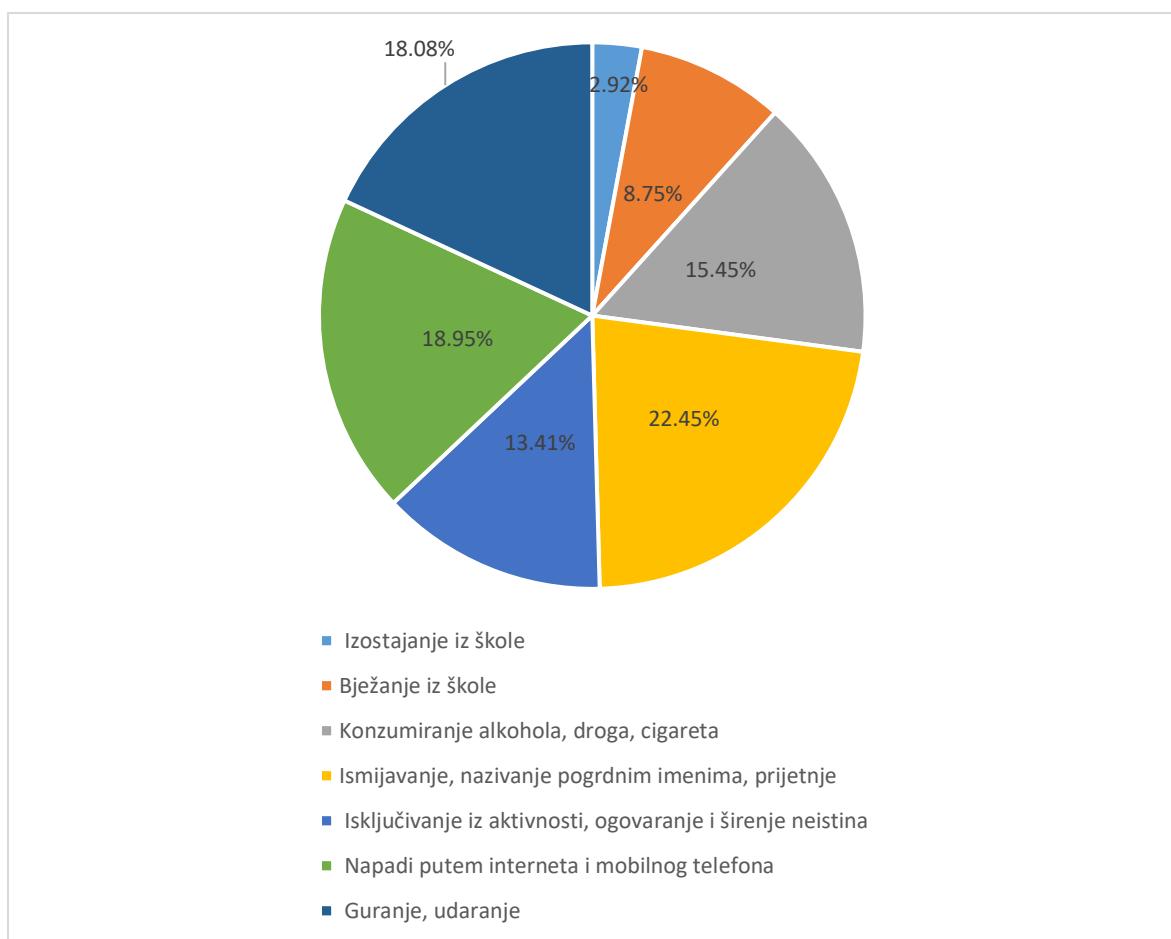
Navedeni podaci pokazuju da se 86,42% učenika osjeća prihvaćenim od strane vršnjaka.

Za razvoj djeteta najbitniji su odnosi u porodici, te porodični odgoj. Međutim, tokom odrastanja, sve veći utjecaj na razvoj djeteta imaju i vršnjaci. Vršnjaci su bitan faktor u razvoju djeteta jer mu omogućavaju učenje određenih obrazaca ponašanja, kao što su: briga za druge, tolerancija i razumijevanje osjećaja drugih. Dijete u skupini vršnjaka zauzima određene položaje, pa se tako mogu razlikovati popularna, odbačena, zanemarena i kontroverzna djeca. Tako položaj djeteta u društvu možemo povezati sa odnosom s vršnjacima.

Tabela br.17

LOŠE PONAŠANJE VRŠNJAKA		
	N	%
Izostajanje iz škole	10	2,92
Bježanje iz škole	30	8,75
Konsumiranje alkohola, droga, cigareta	53	15,45
Ismijavanje, nazivanje pogrdnim imenima, prijetnje	77	22,45
Isključivanje iz aktivnosti, ogovaranje i širenje neistina	46	13,41
Napadi putem interneta i mobilnog telefona	65	18,95
Guranje, udaranje	62	18,08
Ukupno	343	100,00

Grafikon br.17

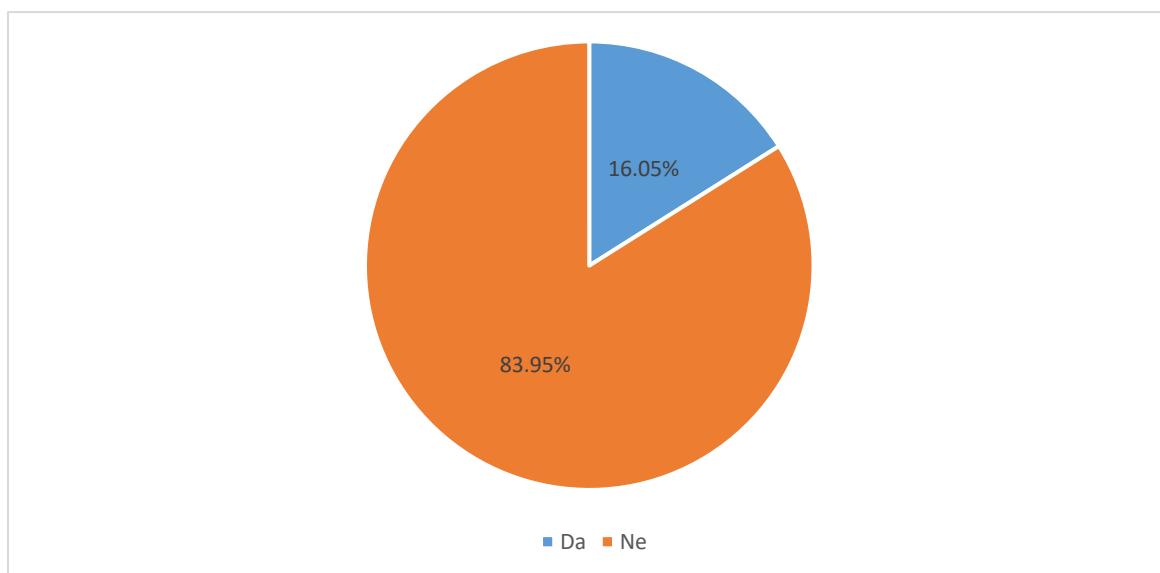

Prema mišljenju ispitanika pod lošim ponašanjem vršnjaka u najvećem procentu (22,45%) podrazumijevaju ismijavanje, nazivanje pogrdnim imenima i prijetnje.

Tabela br.18

DA LI SE MEĐU VAŠIM VRŠNJACIMA NEKI PONAŠAJU LOŠE PREMA VAMA?	N	%
Da	13	16,05
Ne	68	83,95
Ukupno	81	100,00

Grafikon br.18

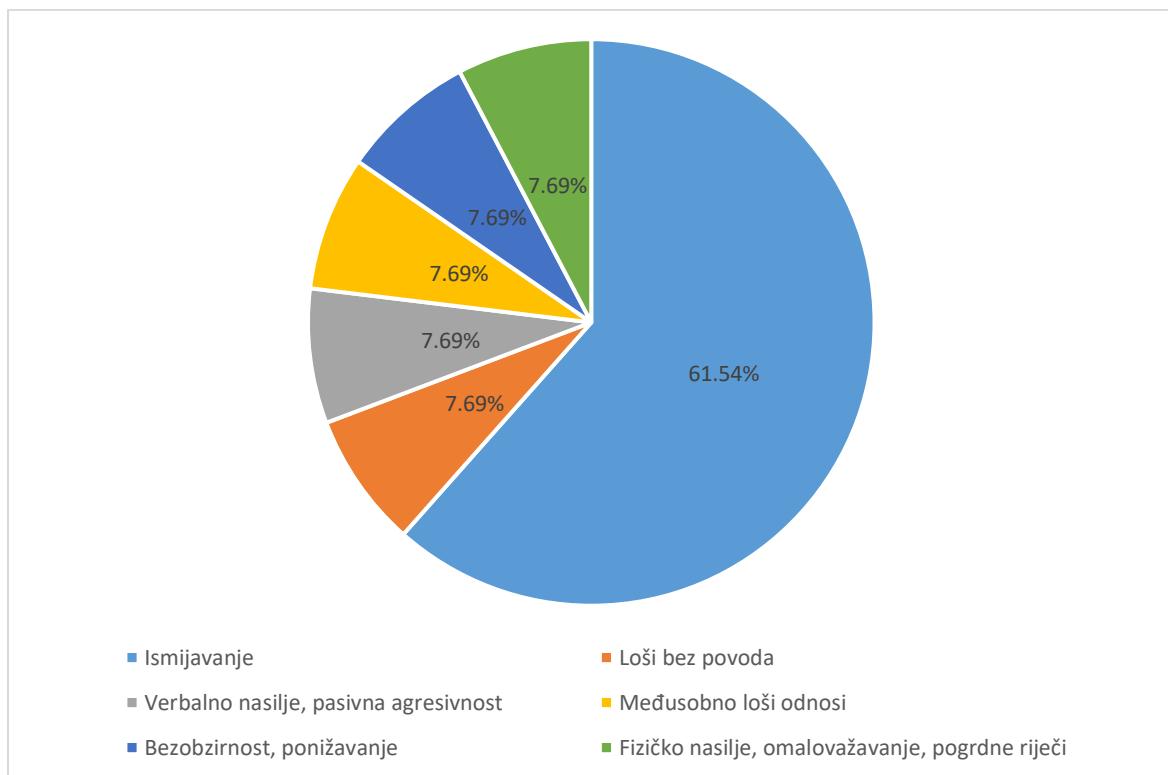

Na pitanje „da li se među vašim vršnjacima postoje pojedinci koji se loše ponašaju prema vama u školi“ najveći broj ispitanika je odgovorio „NE“ (83,95%).

Tabela br.19

ODGOVOR "DA"		
	N	%
Ismijavanje	8	61,54
Loši bez povoda	1	7,69
Verbalno nasilje, pasivna agresivnost	1	7,69
Međusobno loši odnosi	1	7,69
Bezobzirnost, ponižavanje	1	7,69
Fizičko nasilje, omalovažavanje, pogrdne riječi	1	7,69
Ukupno	13	100,00

Grafikon br.19

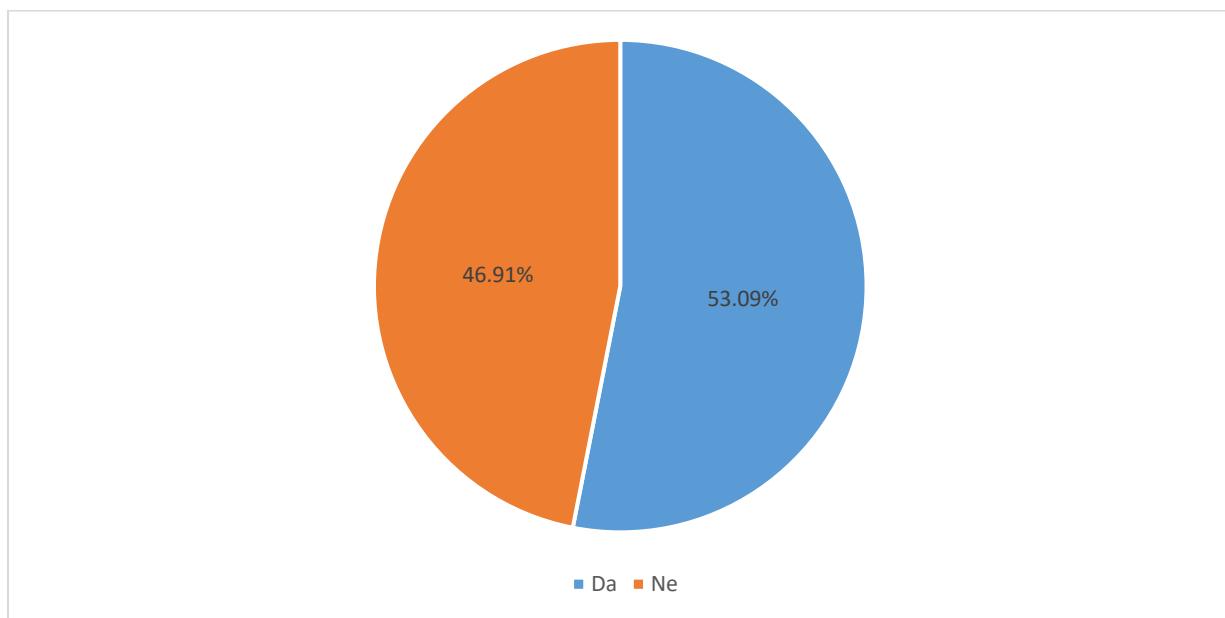

Preostali ispitanici koji su odgovorili sa „DA“ smatraju da je ismijavanje najlošiji postupak koji im vršnjaci mogu uputiti.

Tabela br. 20

DA LI SE MEĐU VAŠIM VRŠNJACIMA NEKI PONAŠAJU LOŠE PREMA DRUGIMA?	N	%
Da	43	53,09
Ne	38	46,91
Ukupno	81	100,00

Grafikon br. 20

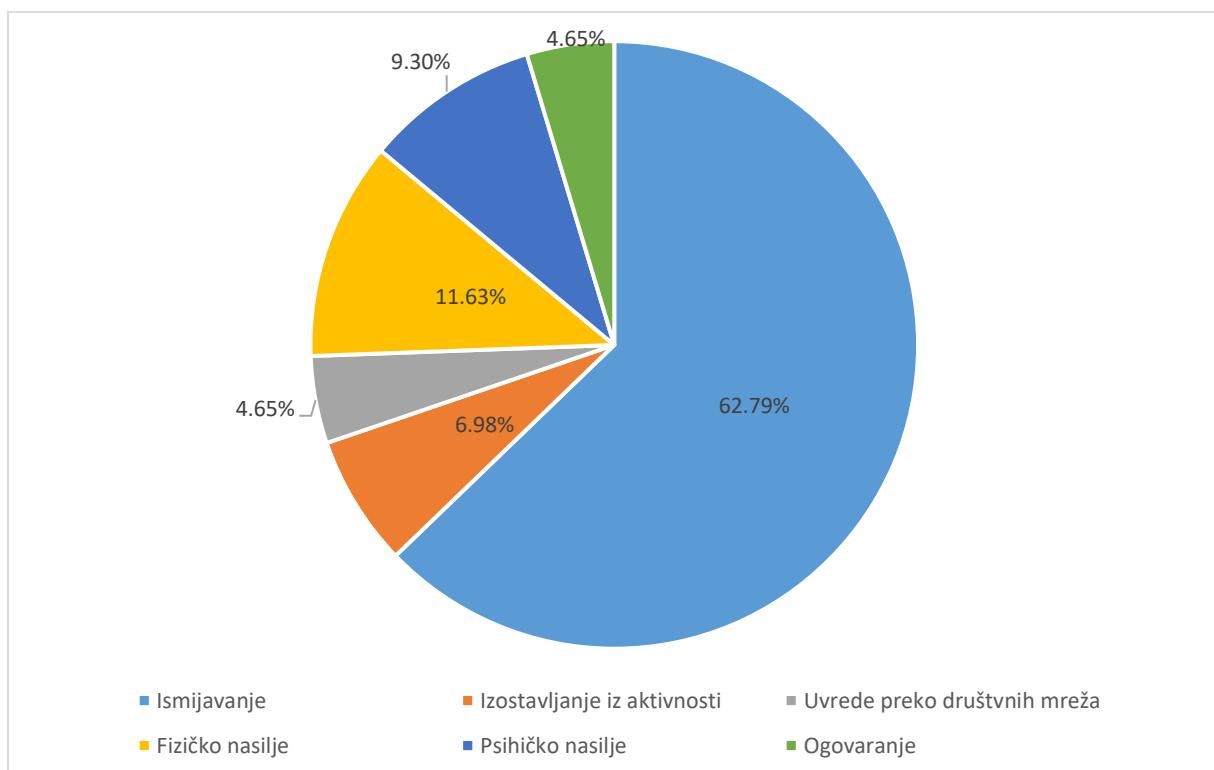

Navedeni podaci pokazuju da 53,09% ispitanika smatra da ima vršnjaka koji se ponašaju loše prema drugima.

Tabela br. 21

ODGOVOR "DA"		
	N	%
Ismijavanje	27	62,79
Izostavljanje iz aktivnosti	3	6,98
Uvrede preko društvenih mreža	2	4,65
Fizičko nasilje	5	11,63
Psihičko nasilje	4	9,30
Ogovaranje	2	4,65
Ukupno	43	100,00

Grafikon br. 21

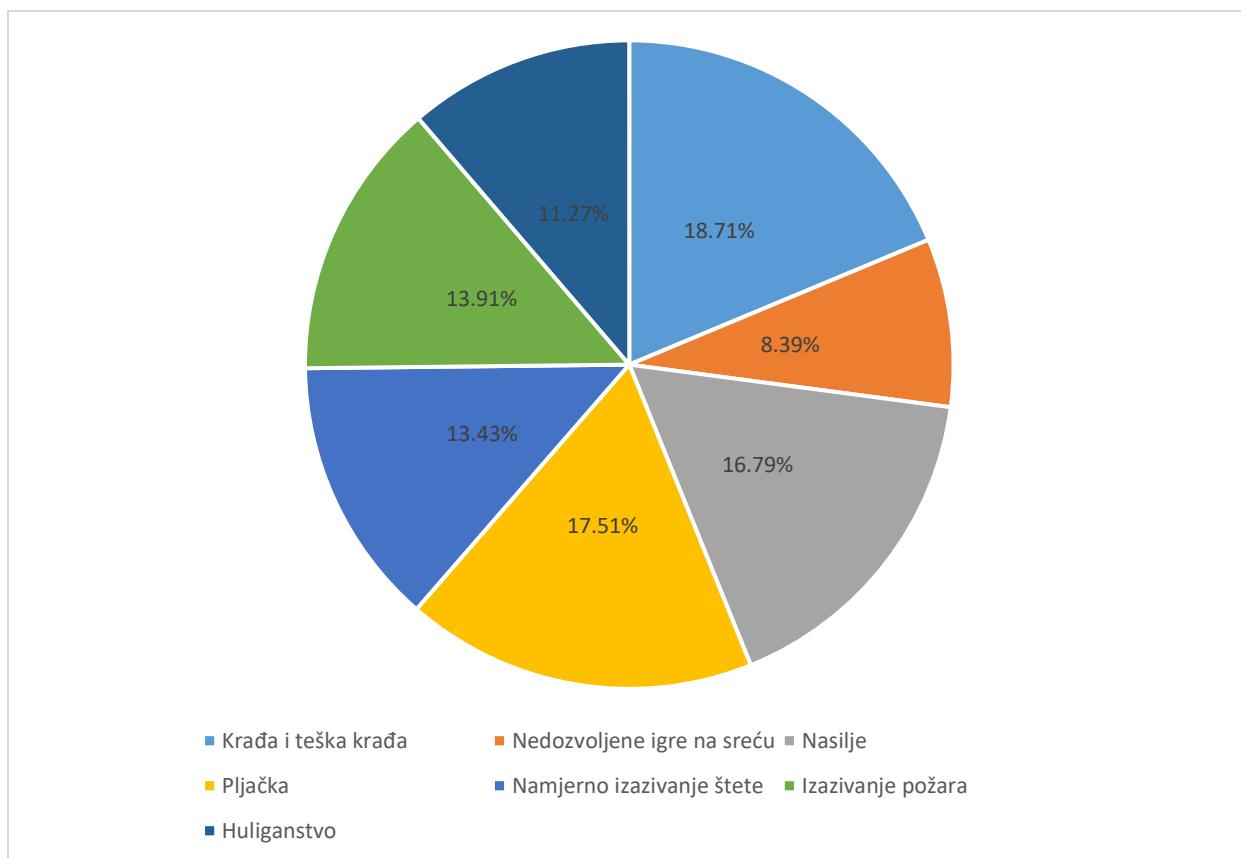

Preostali ispitanici koji su odgovorili sa „DA“ smatraju da je ismijavanje najlošiji postupak koji im vršnjaci mogu uputiti i drugima.

Tabela br.22

KRIVIČNA DJELA MAOLJETNIKA		
	N	%
Krađa i teška krađa	78	18,71
Nedozvoljene igre na sreću	35	8,39
Nasilje	70	16,79
Pljačka	73	17,51
Namjerno izazivanje štete	56	13,43
Izazivanje požara	58	13,91
Huliganstvo	47	11,27
Ukupno	417	100,00

Grafikon br. 22

Na pitanje „šta podrazumijevate pod krivičnim djelima maloljetnika“ ispitanici su u najvećem procentu naveli krađu/tešku krađu (18,71%).

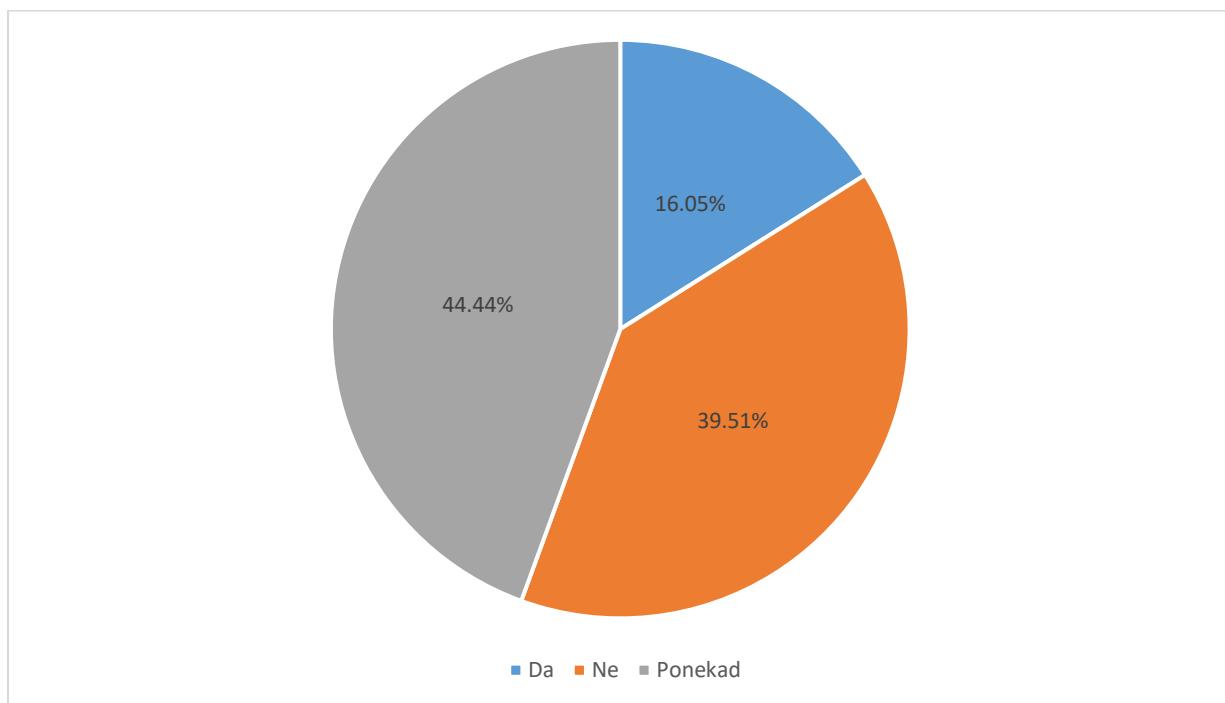
Krivični zakoni u BiH koji reguliš ovu oblast propisuju pravila o odgojnim preporukama, odgojnim mjerama kažnjavanju maloljetnika. Predviđena su dva oblika regulisanja za krivična djela koja učine maloljetnici i to: primjena vaspitnih preporuka i primjena krivičnih sankcija. Krivična djela koja počine maloljetne osobe najčešće se nazivaju maloljetničkom

delinkvencijom. Pojam delinkvencija obuhvata teže oblike asocijalnog i kriminalnog ponašanja kao što je: krađa, pljačka, namjerno izazivanje štete, požara, huliganstvo itd.

Tabela br. 23

DA LI SU NAVDENA KRIVIČNA DJELA ILI NEKA OD NJIH ZASTUPLJENA KOD VAŠIH VRŠNJAKA?		
	N	%
Da	13	16,05
Ne	32	39,51
Ponekad	36	44,44
Ukupno	81	100,00

Grafikon br.23

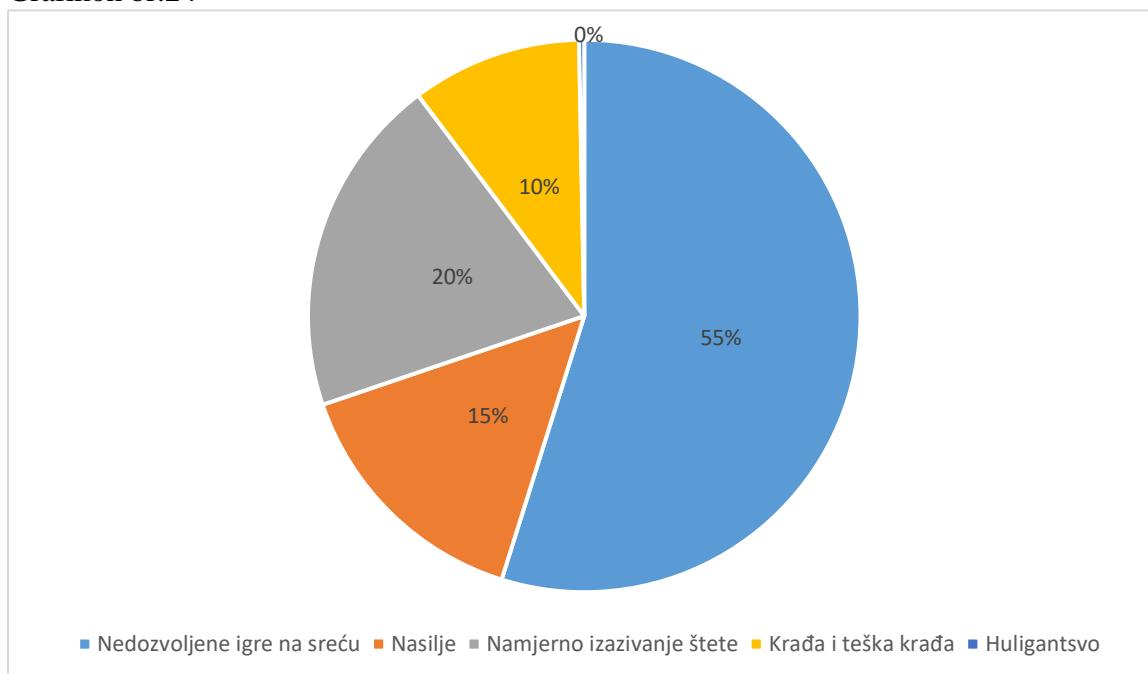

Na pitanje broj 23 ispitanici su odgovorili da su kod njihovih vršnjaka ponekad zastupena neka od krivnih djela (44,44%).

Tabela br. 24

ODGOVOR "DA"		
	N	%
Nedozvoljene igre na sreću	11	55,00
Nasilje	3	15,00
Namjerno izazivanje štete	4	20,00
Krađa i teška krađa	2	10,00
Huligantsvo	0	-
Ukupno	20	100,00

Grafikon br.24

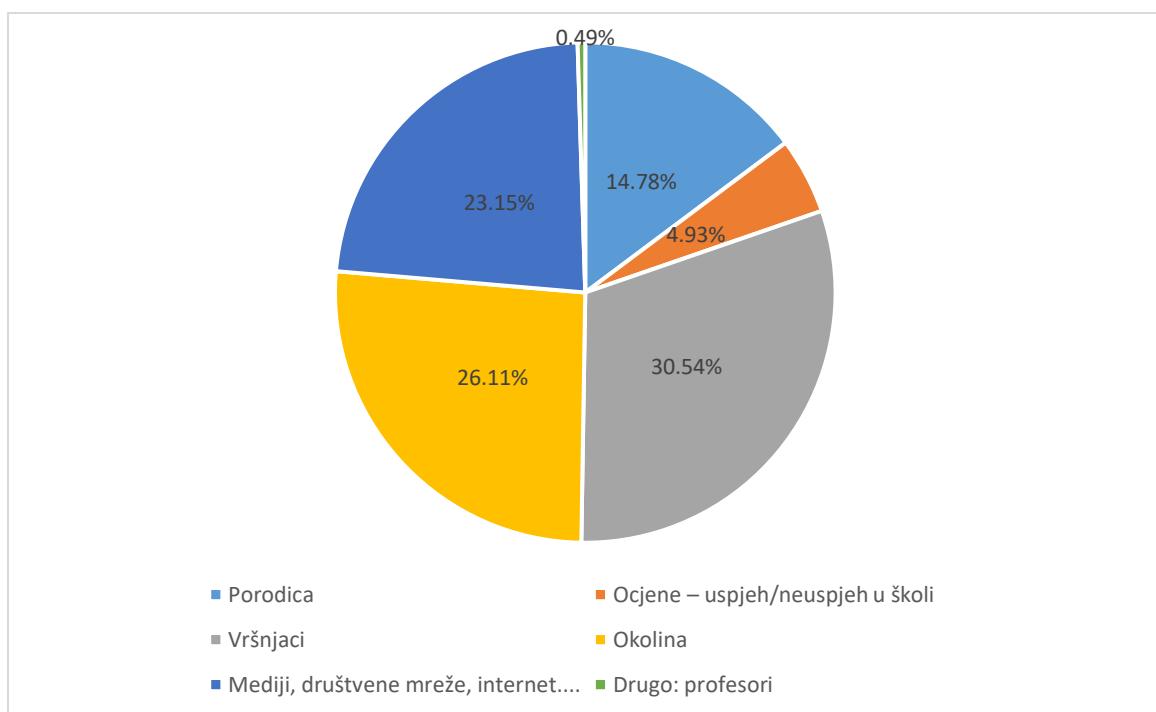

Preostali ispitanici koji su odgovorili sa „DA“, u najvećem procentu navode nedozvoljene igre na sreću (55%).

Tabela br.25

ŠTA NAJVIŠE UTIČE NA LOŠE PONAŠANJE UČENIKA U ŠKOLI?		
	N	%
Porodica	30	14,78
Ocjene – uspjeh/neuspjeh u školi	10	4,93
Vršnjaci	62	30,54
Okolina	53	26,11
Mediji, društvene mreže, internet....	47	23,15
Drugo: profesori	1	0,49
Ukupno	203	100,00

Grafikon br. 25

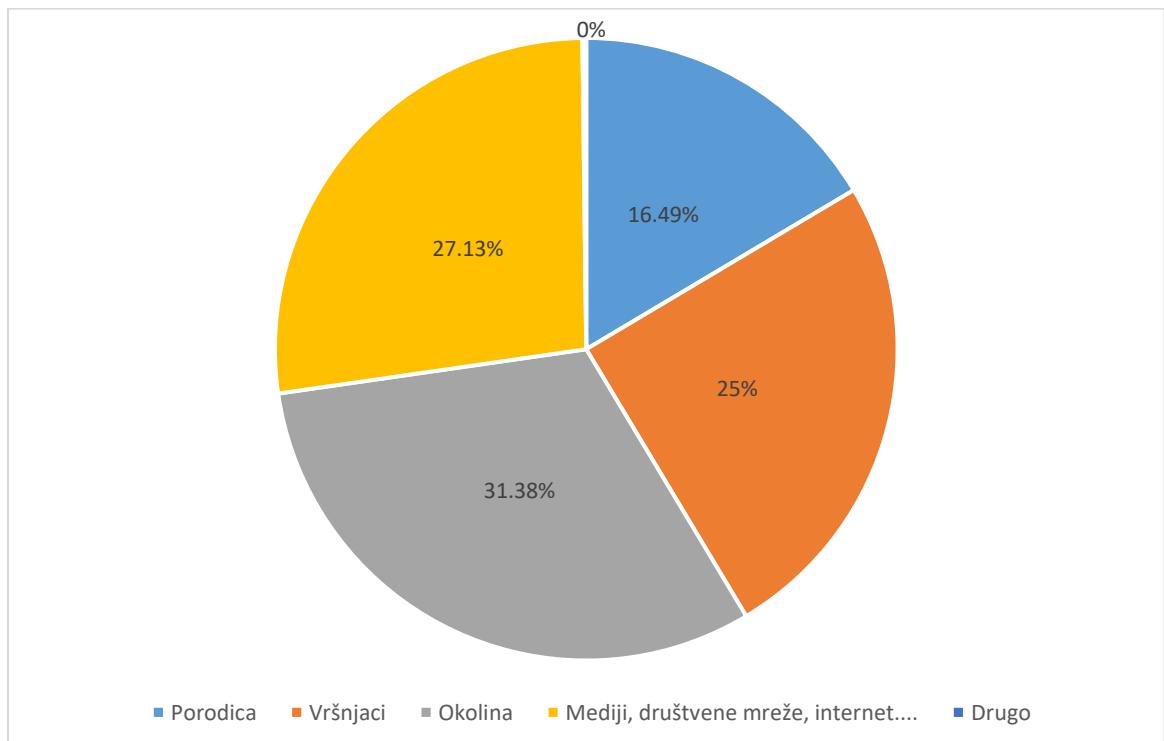

Prema mišljenju ispitanika vršnjaci su ti koji najviše utiču na loše ponašanje učenika u školi (30,54%).

Tabela br.26

ŠTA NAJVIŠE UTIČE NA LOŠE PONAŠANJE UČENIKA VAN ŠKOLE?		
	N	%
Porodica	31	16,49
Vršnjaci	47	25,00
Okolina	59	31,38
Mediji, društvene mreže, internet....	51	27,13
Drugo	0	-
Ukupno	188	100,00

Grafikon br. 26

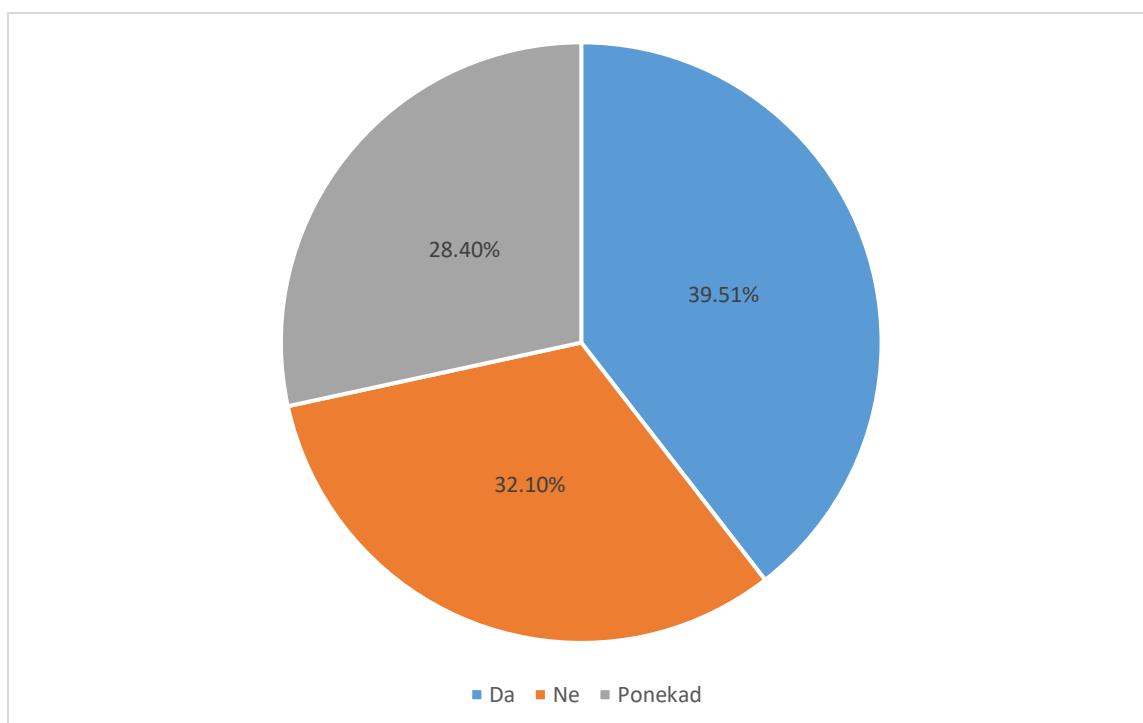

Na pitanje „šta najviše utiče na loše ponašanje učenika van škole“ ispitanicu su dali odgovor da je to okolina (31,38%).

Tabela br. 27

DA LI UČESTVUJETE U VANNASTAVNIM AKTIVNOSTIMA?		
	N	%
Da	32	39,51
Ne	26	32,10
Ponekad	23	28,40
Ukupno	81	100,00

Grafikon br.27

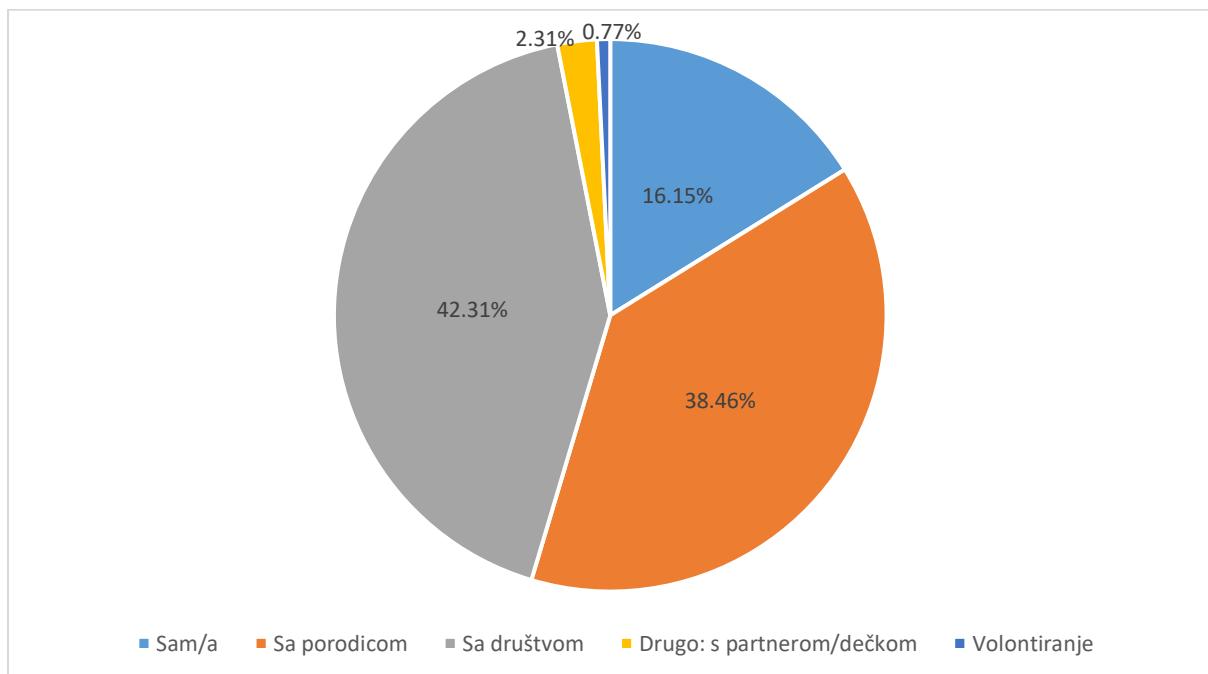
Istraživanjem smo željeli utvrditi da li učenici učestvuju u vannastavnim aktivnostima. Rezultati pokazuju 39,51% ispitanika učestvuje u vannastavnim aktivnostima.

Naješće aktivnosti u kojima učenici učestvuju su: mnogobrojne sekcije, crveni križ, vijeće učenika, muzička škola itd.

Tabela br.28

S KIM PROVODITE SLOBODNO VRIJEME?		N	%
Sam/a		21	16,15
Sa porodicom		50	38,46
Sa društvom		55	42,31
Drugo: s partnerom/dečkom		3	2,31
Volontiranje		1	0,77
Ukupno		130	100,00

Grafikon br.28

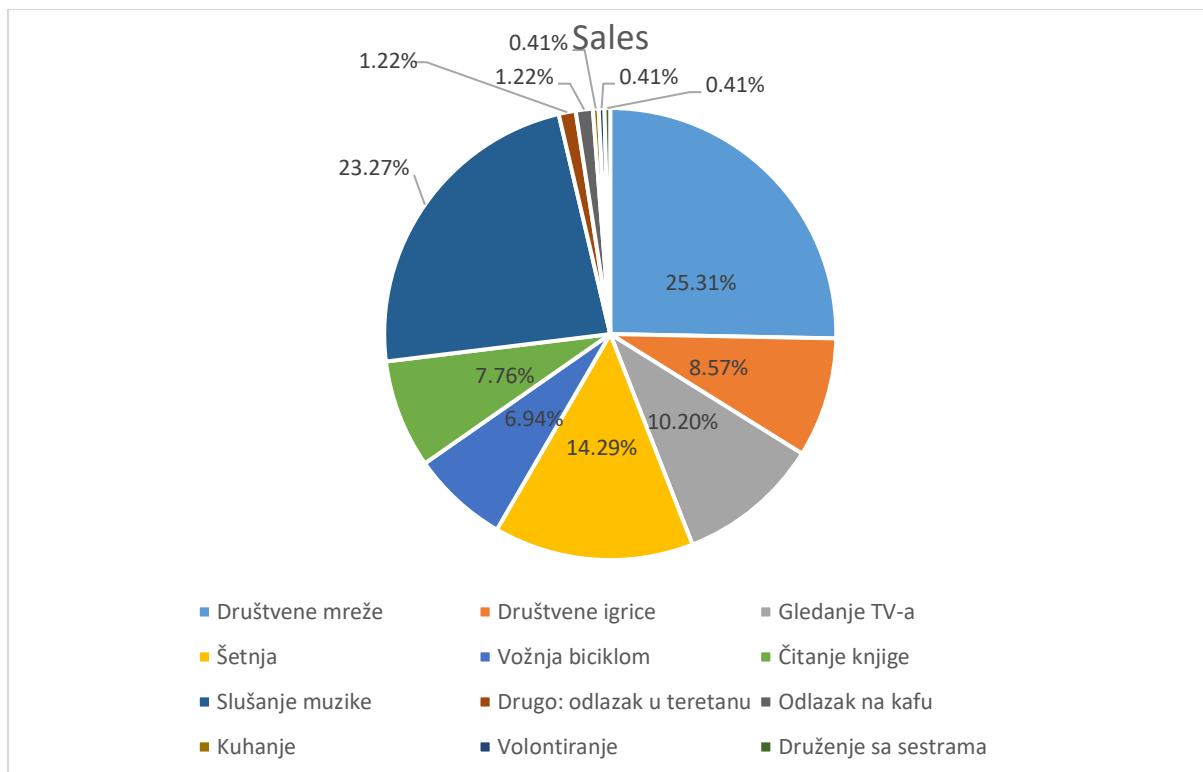

Na pitanje „s kim provodite slobodno vrijeme“ učenici su naveli da najviše slobodnog vremena provode sa društvom (42,31%) i sa porodicom (38,46%).

Tabela br.29

NA KOJI NAČIN PROVODITE SLOBODNO VRIJEME?		
	N	%
Društvene mreže	62	25,31
Društvene igrice	21	8,57
Gledanje TV-a	25	10,20
Šetnja	35	14,29
Vožnja biciklom	17	6,94
Čitanje knjige	19	7,76
Slušanje muzike	57	23,27
Drugo: odlazak u teretanu	3	1,22
Odlazak na kafu	3	1,22
Kuhanje	1	0,41
Volontiranje	1	0,41
Druženje sa sestrama	1	0,41
Ukupno	245	100,00

Grafikon br.29

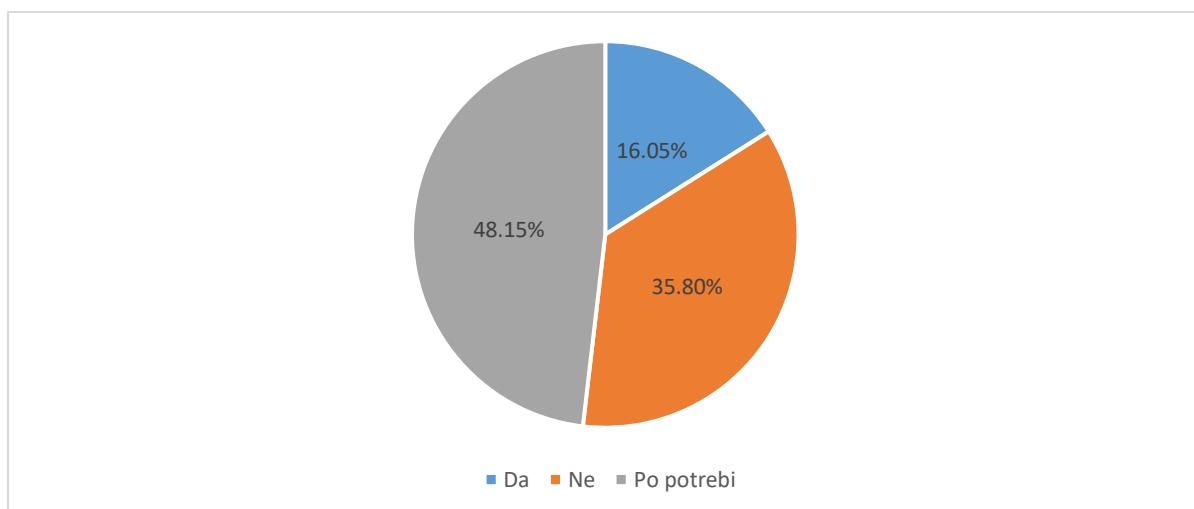

Prema mišljenju ispitanika društvene mreže su najbolji način za ispuniti slobodno vrijeme (25,31%).

Tabela br.30

RAZGOVOR S PEDAGOGOM O PONAŠANJIMA/POSTUPCIMA MALOLJETNIKA		
	N	%
Da	13	16,05
Ne	29	35,80
Po potrebi	39	48,15
Ukupno	81	100,00

Grafikon br. 30

Na pitanje „da li u školi sa nastavnicima i/ili pedagogom razgovaraju o ponašanjima i postupcima maloljetnika koji nisu prihvaćeni u društву“, njih (48,15%) je odgovorilo da „po potrebi“ o tome razgovaraju.

Pored roditelja i učenika u istraživanju su učestovovali socijalna radnica iz Centra za socijalni rad Žepče, policijski službenik PU Žepče i pedagogica iz „Srednje mješovite škole Žepče“. Iz razgovora sa socijalnom radnicom, policijskim službenikom i pedagogicom se moglo zaključiti da je rasprostranjenost maloljetničke delinkvencije na području općine Žepče u posmatranom periodu (2019. – 2021. godina) znatno smanjena, što je rezultat bolje saradnje svih nadležnih institucija.

IV ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Maloljetnička delinkvencija predstavlja ozbiljan društveni problem. Delinkvencijom se smatra sve ono što odstupa od društveno prihvatljivog ponašanja, a može dovesti do teških kriminalnih radnji i krivičnih djela te sankcija i kazni. Delinkvencija obuhvata širok spektar različitih poremećaja u ponašanju na koje se gleda kao na društveno neprihvatljiva ponašanja. Činjenica jeste da je naša zemlja izšla iz rata, kada ekonomске, političke i socijalne prilike u zemlji, predstavljaju pogodno tlo za širenje društveno neprihvatljivog ponašanja mladih. Ovo je društveni fenomen koji nije dovoljno istražen, a niti društvo dovoljno poklanja pažnje njegovom posmatranju i istraživanju, dok se o njemu govori tek onda kada maloljetnik počini neko izuzetno teško krivično djelo koje mediji senzacionalistički i neprofesionalno prezentiraju javnosti u vidu crne hronike.

Glavnu hipotezu koja glasi da je rasprostranjenost maloljetničke delinkvencije na području općine Žepče u značajnoj mjeri vezana za porodicu, školu i slobodno vrijeme smo potvrdili. Prema raspoloživim podacima i neposrednom uvidu, maloljetnička delinkvencija na području općine Žepče u odnosu na prethodne godine nije u porastu. Delinkventno ponašanje nije pretjerano rasprostranjeno ni među djecom, ni među maloljetnicima.

Sagledavajući kompletan problem maloljetničke delinkvencije dolazimo do zaključka da je porodica i porodično okruženje najprirodnija sredina za odrastanje i odgoj maloljetnika. To je prva socijalna sredina koja doprinosi značajnom razvoju ličnosti. Međutim, ako djeca žive u nepovoljnim porodičnim prilikama podložna su ispoljavanju poremećaja u ponašanju. Mnogi teoretičari iz različitih oblasti smatraju da su rizični faktori vezani za porodicu najzastupljeniji kao uzroci delinkventnog ponašanja. Isto tako porodica mož predstavljati i dobar zaštitni faktor i spriječiti pojavu poremećaja u ponašanju i delinkvencije. Da bi se uspješno zaštitila prava djeteta od velike je važnosti uočiti sve oblike njihovog kršenja i blagovremeno reagovati putem nadležnih institucija, te posvetiti punu pažnju porodici i pomoći joj da što kvalitetnije odgaja svoje najmlađe članove. Ovo podrazumijeva i edukaciju roditelja o odgovornom roditeljstvu i pružanje pomoći porodici ukoliko dijete ispoljava delinkventno ponašanje. Škole bi trebale veću pažnju posvetiti stvarnim potrebama i mogućnostima djece i prilagoditi nastavne planove i programe mogućnostima djece. Također, trebale bi uraditi vlastiti program prevencije poremećaja u ponašanju i ostvariti dobru saradnju sa različitim ustanovama na lokalnom nivou.

Lokalna zajednica bi znatno veću pažnju trebala posvetiti uključivanju djece i mlađih u organizirane aktivnosti u lokalnoj zajednici, kao što su sportski klubovi i mnoge sekcije.

LITERATURA

Ajanović, Dž., (1995), Odgojna funkcija srednje škole, Tešanj: PLANJAX.

Ajduković, M., Delale, A., (2000), Stil odgoja u obitelji kao činitelj rizika i zaštite u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži u: Bašić, J., Janković, J. (ur) Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži, Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, Zagreb.

Avdić, A., i Škahić, E. (2018). Uzroci i pedagoška prevencija poremećaja u ponašanju učenika osnovnoškolskog uzrasta. DHS – Društvene i humanističke studije: časopis Filozofskog fakulteta u Tuzli, 2(5), 313-338.

Bašić, J., Hudina, B., Koller – Trbović, N., Žižak, A. (1994), Integrirana metoda, Priručnik za odgajatelje i stručne suradnike, Alinea, Zagreb.

Bašić, J. (2006) „Rizična ponašanja i prevencija. Sistem preveniranja socijalnog isključivanja mlađih, Islamski pedagoški fakultet u Zenici, Zenica.

Bašić, J. (2009). Teorije prevencije: prevencija poremećaja u ponašanju i rizičnih ponašanja djece i mlađih, Školska knjiga, Zagreb.

Bouillet, D. i Bijedić, M. (2007). Rizična ponašanja učenika srednjih škola i doživljaj kvalitete razredno – nastavnog ozračja. Odgojne znanosti, 9(2(14)), 113-132.

Bouillet, D. i Uzelac, S. (2007). Osnove socijalne pedagogije, Školska knjiga, Zagreb.

Bujanović, T. (2007). Uzroci, uslovi i fenomen devijantnog ponašanja maloljetnika. Specijalistički rad, Fakultet pravnih nauka, Panevropski univerzitet, Banja Luka.

Buljubašić, S. (2004). Socijalna integracija djece bez roditeljskog staranja, Sarajevo: DES doo.

Buljubašić, S. (2008). Maloljetnička delinkvencija, Sarajevo: DES doo.

Buljubašić, S. (2010). Temeljna uloga porodice i: Odgovornost medija za prevenciju maloljetničkog prestupništva, Sarajvo, Media centar.

Buljubašić, S. (2012). Resocijalizacija maloljetnih prestupnika, Sarajevo: ARKAPRESS.

Buljubašić, S., Šadić, S. (2021). Socijalni rad s djecom i porodicama u riziku, Sarajevo, Fakultet političkih nauka.

Giddens, A. (2003). Sociologija, Ekonomski fakultet, Beograd.

Hercigonja, Z. (2018). Važnost stvaranja discipline i unutarnje kontrole u procesu razvoja čovjeka.

Ignjatović, Đ. (2005). Kriminologija – Šesto izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Službeni glasnik, Beograd.

Jakas, S. (2017). Problemi u ponašanju djece. Doktorska disertacija. Zagreb: Odsjek za odgojiteljski studij Učiteljskog fakulteta u Zagrebu.

Janković, J., Bašić, J. (ur) (2000). Prevencija poremećaja u ponašanju djece i mladih u lokalnoj zajednici, Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, Zagreb.

Koller – Trbović, N. (2004). Poremećaji u poašanju djece i mladeži. Dijete i društvo. 5 (2-3), 291-309.

Krstić, Ž. (2014): Činitelji delinkventnog ponašanja. JAHR, 5 (10): 323-348. Rijeka: Katedra.

Lebedina Manzoni, M., (2010). Psihološke osnove poremećaja u ponašanju. Naklada Slap, Jastrebarsko.

Martinjak, D. i Odeljan, R. (2016). Etiološki i fenomenološki čimbenici maloljetničke delinkvencije. Nakladnik: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija.

Nikčević – Milković, A., Rupči, A., (2014). Procjena rizičnih i zaštitnih čimbenika u svrhu planiranja prevencije problema u ponašanju djece i mladih. Ljetopis socijalnog rada.

Obradović.V. (2009) „Preddelinkventno ponašanje učenika osnovnih i srednjih škola Kantona Sarajevo“, Sarajevo.

Pašalić - Kreso. A. (1979) „Problemi osnovnog vaspitanja i obrazovanja i porodica“, Sarajevo, Fakultet političkih nauka.

Ricijaš, N. (2009). Atribuiranje vlastitog delinkventnog ponašanja nisko rizičnih i visoko rizičnih maloljetnih delinkvenata. Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju, 17(1), 13-26.

Singer M., Mikšaj – Todorović Lj. (1993) „Delinkvencija mladih“ Nakladni zavod Globus, Zagreb.

Singer, M. (1996) Kriminologija, Nakladni zavod Globus, Zagreb.

Stanić I. (2008) „Maloljetnička delinkvencija“ – opće društveni problem, Beograd.

Zvizdić, S. (2015). Socijalna podrška i rezilijencija kod djece i adolescenata. Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu.

Dokumenti, članci, publikacije:

1. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (2010.)
2. Kosović Jasmina (2015) Maloljetnička delinkvencija kao društvena pojava, Zbornik radova, Uzroci društveno neprihvatljivog ponašanja maloljetnika, Institucija o ombudsmana FBiH, Sarajevo
3. Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (1989.)
4. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR)

5. Strategija protiv maloljetničkog presupništva u BiH (2006 – 2010)

6. Unicef (2014) Akcioni plan prevencije maloljetničkog prestupništva i primjene alternativnih mjera za period 2015. – 2017.

7. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH („Sl.novine FBiH“, br.20/2013 i 75/2021)

8. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku („Sl.novine FBiH“, br.7/2014 i 74/2020)

Internet izvori:

Dimitrijević Bojana (2016) Stetoskop, Ličnost maloljetnog predatora, dostupno na: <https://www.stetoskop.info/zdravlje-mladih/licnost-maloletnih-delikvenata> (25.12.2022. 10:30 h)

Krivični zakon Bosne i Hercegovine („Sl.glasnik BiH“, br.3/2003, 32/2003-ispr., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018 i 46/2021) dostupno na: <https://www.paragraf.ba/propisi/fbih/krivicni-zakon-federacije-bosne-i-hercegovine.html> (08.01.2023. 12:15 h)

Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine („Sl. novine FBiH“ broj 36/2003, 21/2004 – ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017) dostupno na: <https://www.paragraf.ba/propisi/fbih/krivicni-zakon-federacije-bosne-i-hercegovine.html> (08.01.2023. 13:00 h)

Meagan Smith Hrle i Sanja Tošić (2015) Unicef, Jednak pristup pravdi djece u Bosni i Hercegovini, dostupno na: <https://www.unicef.org/bih/media/386/file/Jednak%20pristup%20pravdi%20djece%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini.pdf> (08.01.2023. 15:00h)

Novo vrijeme (2015) Maloljetnička delinkvencija, rješenja su u prevenciji i zakonskim odredbama, dostupno na: <http://novovrijeme.ba/maloljetnicka-delinkvencija-rjesenja-su-u-prevenciji-i-kvalitetnijim-zakonskim-regulativama/> (11.02.2023. 10:00h)

Vlada FBiH (2017) Zakoni, dostupno na: <https://fbihvlada.gov.ba/bs/zakoni> (12.02.2023. 16:30h)

PRILOZI
ANKETA
**O RASPROSTRANJENOSTI MALOLJETNIČKE DELINKVENCIJE NA
PODRUČJU OPĆINE ŽEPČE**

ANKETNI UPITNIK ZA RODITLJE

Poštovani,

Ovaj anketni upitnik je kreiran u svrhu izrade master teze na temu „Rasprostranjenost maloljetničke delinkvencije na području općine Žepče“. Sve informacije, mišljenja i stavovi, koji se prikupe prilikom ovog anketiranja, bit će korištene isključivo za potrebe ovog istraživanja, i u druge se svrhe i namjene neće koristiti. Ovim se anketnim upitnikom ispituju Vaši stavovi i mišljenje, kao i Vaša iskustva vezana za ovu tematiku.

Upitnik je anoniman i nije ga potrebno potpisivati.

Hvala Vam na saradnji!

1. Spol:

- a) Muško
- b) Žensko

2. Godina rođenja oca:

3. Stepen obrazovanja oca:

- a) Osnovna škola
- b) Srednja škola
- c) Viša škola
- d) Visoka škola
- e) Magisterij
- f) Doktorat
- g) Nešto drugo _____

4. Godina rođenja majke:

5. Stepen obrazovanja majke:

- a) Osnovna škola
 - b) Srednja škola
 - c) Viša škola
 - d) Visoka škola
 - e) Magisterij
 - f) Doktorat
 - g) Nešto drugo _____
-

6. Koji rizični faktori imaju najveći utjecaj na pojavu delinkventnog ponašanja?

- a) Porodica
- b) Škola
- c) Vršnjaci
- d) Slobodno vrijeme
- e) Masovni mediji (tv, internet...)

7. Da li su kod Vašeg djeteta prisutni neki od oblika asocijalnog ponašanja?

- a) Da
- b) Ne
- c) Ponekad

8. Koji oblici asocijalnog ponašanja su prisutni:

- a) Bjžanje od kuće
 - b) Bježanje iz škole
 - c) Vršnjačko nasilje
 - d) Drugo _____
-

9. Kako rješavate problem asocijalnog ponašanja Vašeg djeteta?

- a) Uz pomoć partnera/bračnog druga
- b) Uz pomoć stručnjaka (psiholog, pedagog, socijalni radnik)
- c) Uz pomoć policije
- d) Sami

10. Po Vašem mišljenju da li je na području općine Žepče rasprostranjena maloljetnička delinkvencija?

- a) Da, u velikoj mjeri
- b) Da, umjereni
- c) Da, rijetko
- d) Ne
- e) Ne znam

11. Po Vašem mišljenju maloljetnička delinkvencija je:

- a) Jako opasna društvena pojava
- b) Opasna društvena pojava
- c) Donekle opasna društvena pojava
- d) Ne smatram da je opasna
- e) Ne znam

12. Koji su po Vašem mišljenju zaštitni faktori u pojavi delinkventnog ponašanja:

- a) Jaka povezanost s roditeljima
- b) Sposobnost za prilagođavanje
- c) Školski uspjeh
- d) Vannastavne aktivnosti
- e) Drugo

13. Koje biste Vi mjere predložili u prevenciji maloljetničke delinkvencije?

14. Smatrate li da lokalna zajednica pruža adekvatnu pomoć i podršku u prevenciji delinkventnog ponašanja?

- a) Da, u potpunosti
- b) Da, djelimično
- c) Nedovoljno
- d) Ne
- e) Ne znam

15. Koje aktivnosti lokalna zajednica provodi u cilju prevencije delinkventnog ponašanja?

- a) Programi orijentisani prema pojedincu
- b) Programu orijentisani prema interpersonalnim odnosima
- c) Programi orijentisani prema socijalnoj sredini (školski programi koji imaju za cilj unapređenje znanja i vještina stručnjaka zaposlenih u školi, unapređenje motivacije učenika i pružanje mogućnosti za ostvarivanje uspjeha, promjenu školske klime u smislu odlučivanja, organizacije i načina rada)
- d) Programi koji imaju za cilj strukturalne promjene zajednici u pravcu pružanja novih mogućnosti za mlade, promjene stavova onih koji rade sa mladima i redukovavanje negativnih uticaja

16. Koje su po Vašem mišljenju najbolje mjere da se pomogne djeci i mladima u ispoljavanju delinkventnog ponašanja?
- a) Razgovori i savjetovanja
 - b) Nadzor i usmjeravanje slobodnog vremena djece i mlađih od strane roditelja i odraslih
 - c) Svakodnevna kontrola u školi i van škole
 - d) Edukacije o rizičnim i zaštitnim faktorima u pojavi delinkventnog ponašanja
 - e) Sve navedeno

Hvala na saradnji!

ANKETNI UPITNIK ZA UČENIKE

Poštovani,

Ovaj anketni upitnik je kreiran u svrhu izrade master teze na temu „Rasprostranjenost maloljetničke delinkvencije na području općine Žepče“. Sve informacije, mišljenja i stavovi, koji se prikupe prilikom ovog anketiranja, bit će korištene isključivo za potrebe ovog istraživanja, i u druge se svrhe i namjene neće koristiti. Ovim se anketnim upitnikom ispituju Vaši stavovi i mišljenje, kao i Vaša iskustva vezana za ovu tematiku.

Upitnik je anoniman i nije ga potrebno potpisivati.

Hvala Vam na saradnji!

1. Spol:

- a) Muško
- b) Žensko

2. Godina rođenja:

3. Mjesto stovanja:

4. Koju školu pohađate?

5. Koji razred pohađate?

- a) III
- b) IV

6. Gdje živite:

- a) Vlastita kuća
 - b) Stan
 - c) Podstanar
 - d) Drugo _____
-

7. S kim živite:

- a) Sa roditeljima
 - b) Sa roditeljima, braćom i sestrama
 - c) Sa jednim roditeljem
 - d) Drugo _____
-

8. Materijalne prilike porodice:

- a) Veoma dobre
- b) Dobre
- c) Prosječne
- d) Loše

9. Da li se osjećate sigurno u svojoj porodici?

- a) Da
- b) Ne

10. Ako je odgovor Ne, koji je razlog tome?

11. Kakvi su odnosi u porodici?

- a) Dobri/skladni
 - b) Svađe
 - c) Nasilje u porodici
 - d) Drugo _____
-

12. Da li volite ići u školu?

- a) Da
- b) Ne

13. Da li ste zadovoljni odnosom nastavnika prema Vama?

- a) Da
- b) Ne
- c) Djelimično

14. Ako je odgovor Ne, koji je razlog tome?

15. Da li često izostajete s nastave?

- a) Da
- b) Ne

16. Ako je odgovor DA, koji su razlozi tome?

17. Kakav je Vaš odnos s vršnjacima?

- a) Veoma dobar
- b) Dobar
- c) Loš
- d) Veoma loš

18. Da li se osjećate prihvaćenim od strane vršnjaka?

- a) Da
- b) Ne
- c) Ponekad

19. Šta podrazumijevate pod lošim ponašanjem vršnjaka? (moguće više odgovora zaokružiti)

- a) Izostajanje iz škole
- b) Bježanje iz škole
- c) Konzumiranje poroka (alkohol, droga, cigarete...)
- d) Ismijavanje, nazivanje pogrdnim imenima, prijetnje
- e) Isključivanje iz aktivnosti, ogovaranje i širenje neistina
- f) Napadi putem interneta i mobilnog telefona
- g) Guranje, udaranje

20. Da li među Vašim vršnjacima postoje pojedinci koji se loše ponašaju prema Vama u školi?

- a) Da
- b) Ne

21. Ako je odgovor DA, o kakvим postupcima se radi?

22. Da li među Vašim vršnjacima postoje pojedinci koji se loše ponašaju prema drugima u školi?

- a) Da
- b) Ne

23. Ako je odgovor DA, o kakvим postupcima se radi?

24. Šta podrazumijevate pod krivičnim djelima maloljetnika (djela koja znače kršenje zakonskih propisa) (moguće više odgovora zaokružiti)

- a) Krađa i teška krađa
- b) Neovlaštena upotreba tuđih pokretnih stvari (novac, oružje, motorni prijevoz...)
- c) Nedozvoljene igre na sreću
- d) Nasilje
- e) Pljačka
- f) Namjerno izazivanje štete
- g) Izazivanje požara
- h) Huliganstvo

25. Da li su navedena krivična djela ili neka od njih zastupljena kod Vaših vršnjaka?

- a) Da
- b) Ne
- c) Ponekad

26. Ako je odgovor DA, o kojim krivičnim djelima ili djelu je riječ?

27. Po Vašem mišljenju, šta najviše utiče na loše ponašanje učenika u školi?

- a) Porodica
 - b) Ocjene – uspjeh/neuspjeh u školi
 - c) Vršnjaci
 - d) Uticaj okoline – želja za dokazivanjem
 - e) Mediji, društvene mreže, internet....
 - f) Drugo _____
-

28. Po Vašem mišljenju, šta najviše utiče na loše ponašanje učenika van škole?

- a) Porodica
 - b) Vršnjaci
 - c) Uticaj okoline – želja za dokazivanjem
 - d) Mediji, društvene mreže, internet....
 - e) Drugo _____
-

29. Da li učestvujete u vannastavnim aktivnostima?

- a) Da
- b) Ne
- c) Ponekad

30. Ako DA, koje su to vannastavne aktivnosti?

31. S kim provodite slobodno vrijeme?

- a) Sam/a
- b) Sa porodicom
- c) Sa društvom
- d) Drugo _____

32. Na koji način provodite slobodno vrijeme?

- a) Društvene mreže
- b) Društvene igrice
- c) Gledanje tv-a
- d) Šetnja
- e) Vožnja biciklom
- f) Čitanje knjiga
- g) Slušanje muzike
- h) Drugo _____

33. Da li u školi sa nastavnicima, pedagogom razgovarate o ponašanjima i postupcima maloljetnika koja nisu prihvaćena u društvu?

- a) Da
- b) Ne
- c) Po potrebi

Hvala na saradnji!

Pitanja za intervju sa socijalnom radnicom

1. Koje su osnovne odrednice maloljetničke delinkvencije?
2. Problematiku maloljetničke delinkvencije treba sagledavati kroz prizmu lošeg kvaliteta života, shodno tome na koji način to možemo predstaviti široj društvenoj zajednici?
3. Šta možete reći o maloljetnicima kao ciljanoj grupi i o samom kvalitetu života mladih ljudi danas?
4. U kojim se oblastima društvenog života ponašanje maloljetnika najjasnije manifestuje?
5. Vrlo često možemo čuti da su maloljetnici učestvovali u raznim oblicima krivičnih i prekršajnih djela, možete li mi reći šta su motivi takvog delinkventnog ponašanja?
6. S obzirom da je općina Žepče, zajedno sa mjesnim zajednicama koje obuhvata, relativno mala opština, da li možete reći kakva je, odnosno kolika je rasprostranjenost maloljetničke delinkvencije na području općine Žepče (Da li je broj maloljetnih delinkvenata u porastu, da li stagnira ili se smanjuje? Da li mjere koje donosi Centar za socijalni rad, kao i Policijska uprava imaju učinka na ovu pojavu?)

Pitanja za intervju sa pedagogicom

1. Da li je po Vašem mišljenju na području općine Žepče rasprostanjna maloljetnička delinkvencija?
2. Koliko (u kojem obimu) je zastupljeno delinkvntno ponašanje u odnosu na ranije godine?
3. Po Vašem mišljenju kolika je učestalost pojave vršnjačkog nasilja u školi (dnevno, sedmično, mjesečno, godišnje...)?
4. Da li su roditelji i porodica ključni faktori u rješavanju problema nasilja u školi?
5. Da li su i kojoj mjeri roditelji zainteresovani za problem nasilja?
6. Po Vašem mišljenju koji su faktori dominantni u pojavi maloljetničke delinkvencije?
7. Da li i na koji način radite na sprječavanju/smanjenju negativnih posljedica delinkventnog ponašanja (koje preventivne mjere provodite)?

FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA

Obrazac AR

UNIVERZITET U SARAJEVU – FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
IZJAVA o autentičnosti radova

Stranica **106** od **106**

Naziv odsjeka i/ili katedre: Socijalni rad

Predmet: _____

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Berina Malićbegović

Naslov rada: Rasprostranjenost maloljetničke delinkvencije na području općine Žepče

Vrsta rada: Završni magistarski rad

Broj stranica: 106

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Potpis

Sarajevo, _____